KONTEXTY
KULTÚRY A TURIZMU

1/2017

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA MANAŽMENTU KULTÚRY A TURIZMU

KONTEXTY kultúry a turizmu
ročník 10 – číslo 1

Redakčná rada:
prof. PhDr. Jaroslav Čukan, Csc. – predseda
doc. PhDr. Alžbeta Uhrínová – Hornoková, PhD., mim. prof.
doc. PhDr. Boris Michalík, PhD.
doc. Dr. Vladimir Senić
DrSc. Sandra Kralj-Vukšić, PhD.
PaedDr. Lucia Záhumenská, PhD.
PhDr. Marián Žabenský, PhD.
Mgr. Silvia Letavajová, PhD.

Šéfredaktor:
doc. PhDr. Boris Michalík, PhD.
E-mail: bmichalik@ukf.sk

Zodpovedný redaktor:
PhDr. Michala Dubská, PhD.
E-mail: mdubska@ukf.sk

Preklad do anglického jazyka:
autori a PaedDr. Lucia Záhumenská, PhD.

Technický redaktor:
PhDr. Roman Zima, PhD.

Foto na obálke:
Fašiangy v Medžurići
(Zdroj: Matica slovenská Medžurić)

Adresa redakcie:
Kontexty kultúry a turizmu
Katedra manažmentu kultúry a turizmu,
FF UKF v Nitre
Štefánikova 67, 949 74 Nitra
Tel.: 037/64 08 361
E-mail: jkollarova@ukf.sk

Všetky príspevky sú recenzované.
Neprešlo jazykovou úpravou.
Náklad: 200 ks

IČO vydavateľa: 00 157 716
Periodicita vydávania: 2x ročne
Poradové číslo periodickej tlače: 1/2017
Dátum vydania: 25.08.2017
Ročník vydávania periodickej tlače: 10. ročník
Registračné číslo Ministerstva kultúry SR:
EV3217/09
ISSN 1337-7760

Elektronická verzia: kmkt.sk/kontexty
Tlač zabezpečuje: DMC, s.r.o.

Obsah

Editoriál 5

Príspevky

Jaroslav Čukan – Sandra Kralj-Vukšić – Boris Michalík
Kultúrny potenciál slovenskej etnickej minority v chorvátskych mestách.....7

Boris Michalík – Jaroslav Čukan – Roman Zima – Marián Žabenský
K vybraným aspektom slovenskej minoritnej kultúry v Medžurići.....19

Michal Kurpaš
Ilok – kultúrna infraštruktúra 29

Silvia Letavajová
Zmiešané manželstvá s cudzincami v kontexte štatistických údajov 37

Marek Merhaut
Postavení Romské menšiny na trhu práce v České republice v závislosti na vzdělání 47

Katarína Kompasová – Barbora Števková
Obľúbenosť tradičných jedál s akcentom na Ponitrie 55

Michal Čukan
Kultúra reality v rozptýlených sídlach – špecifické zdroje príjmov.....65

Marcel Mudrák
Rock ako základ populárnej hudby. Formovanie a kultúrne zmeny.....75

Marián Žabenský – Michal Kurpaš – Michal Čukan
Cestovný ruch v Rumunsku a etnoturizmus s akcentom na výskum slovenského osídlenia v župách Suceava (Bukovina) a Satu Mare.....83

Andrea Molnárová
K niektorým otázkam prekladu názvov geografických objektov 93

Mária Pátková
Zľavové portály a cestovný ruch 103

Lucia Urbanová
Variabilita využitia slovenských lyžiarskych stredísk v kontexte sezónnosti 111

Recenzie

HREŠKO, J. – PETLUŠ, P. a kol.: Atlas archetypov krajiny Slovenska. Nitra 2015. 121

KAŇA, R. a kol.: Odkazy minulosti – banské technické a kultúrne pamiatky lokality UNESCO Hodruša-Hámre. Banská Štiavnica 2016. 122

Juraj Novák – Richard E. Pročka: Architektúra 20. storočia v Nitre. Krakow 2016. 126

NÁDASKÁ, K.: Rok v slovenskej ľudovej kuchyni. Farby, chute a vône Slovenska. Bratislava 2016..129

Správy

Správa o ŠVOČ na KMKaT 2017 131
Správa z exkurzie Bulharsko-Grécko 2017.....133
Prednáška s talianskym šéfkuchárom Vincenzom Miele.....135

Editoriál

Časopis Kontexty kultúry a turizmu vstupuje v roku 2017 do svojho jubilejného 10. ročníka. Prvotnou myšlienkou pri jeho založení bolo poskytnúť pracovníkom Katedry manažmentu kultúry a turizmu aj celej Filozofickej fakulty UKF v Nitre možnosti na publikovanie vedeckých a odborných príspevkov, recenzií, a informovať o aktuálnom dianí na KMKaT. Tento cieľ sa nám vždy darilo napĺňať a je tomu tak aj v aktuálnom čísle. S entuziazmom a elánom sme vybudovali periodikum známe v okruhu kulturologického a etnologického výskumu, tiež v oblasti cestovného ruchu. Pri redakčných prácach sme získali veľa skúseností a nadviazali nové kontakty.

10 rokov v živote časopisu nebolo vždy jednoduchých. Okrem pochvalných reakcií a konštruktívnej kritiky sme sa pravidelne stretávali so zaznávaním našej práce, dešpektom k dobrovoľnej bezplatnej činnosti dnes už medzinárodnej redakčnej rady či spochybňovaním kvality recenzovaných príspevkov. Táto kritika prichádzala spravidla od ľudí, ktorí sa nevedeli zmieriť s tým, že časopis sa nestal len niekoľkovýtlačkovým výkrikom do tmy periodickej tlače v oblasti humanitných vied. V dobe karentovaných a inak indexovaných časopisov, z ktorých mnohé sa zo dňa na deň stanú predátorskými, v ére masívneho lobingu a zákulisných dohôd o možnostiach publikovania v nich, komercionalizácie výsledkov vedeckej práce, dávame v Kontextoch kultúry a turizmu bezplatný priestor aj rôznym menšinovým témam, doktorandom aj študentom. Autorský kolektív z materskej fakulty je vždy doplnený odborníkmi z iných slovenských pracovísk, často zo zahraničia. Samozrejme, že redakcia si uvedomuje objektívne kvalitatívne aj kvantitatívne mantinely časopisu, ktoré však nie sú prekážkou ďalšej práce.

10. ročník priniesol aj zmenu dizajnu a tlačového formátu časopisu. Z veľkosti A4 prechádzame na B5, čiže štandardný formát vedecko-odborných časopisov. Redizajn grafického spracovania, so zachovaním typických poznávacích znakov periodika, je osviežením zaužívaného.

Aktuálne číslo je tematicky orientované na prezentovanie výsledkov riešenia vedecko-výskumných projektov pracovníkov KMKaT. Zameriavajú sa na interpretáciu a analýzu kultúrneho potenciálu Slovákov v chorvátskych mestách, v Medžurići a v Iloku. Problematike zmiešaných manželstiev s cudzincami sa venuje Silvia Letavajová, zamestnávanie Rómov v Českej

republike približuje Marek Merhaut, tradičnú stravu v regióne Ponitria prezentuje Katarína Kompasová so študentkou Barborou Števkovou. Rozptýlenými sídlami sa už tradične zaoberá Michal Čukan, vplyv rocku na súčasnú hudbu analyzuje Marcel Mudrák, otázky prekladu geografických objektov rieši Andrea Molnárová. Kontexty cestovného ruchu zastupujú tri príspevky: o etnoturizme v Rumunsku (Marián Žabenský, Michal Kurpaš, Michal Čukan), o zľavových portáloch a ich využití v cestovnom ruchu (Mária Pátková) a o variabilite slovenských lyžiarskych stredísk (Lucia Urbanová).

Veríme, že čitatelia si v širokom spektre rôznych tém nájdu svoje objekty záujmu, ktoré obohatia ich rozhľad.

Boris Michalík

Kultúrny potenciál slovenskej etnickej minority v chorvátskych mestách[1]

Jaroslav Čukan – Sandra Kralj-Vukšić – Boris Michalík

Klúčové slová: kultúrny potenciál, mestské prostredie, Slovenské minority v Chorvátsku;

Key words: cultural potential, urban environment, Slovak minorities in Croatia

Abstract: The urban environment presents special forms of cultural potential. Slovak communities exist at the level of ethnic diasporas in it. The possibilities of meeting and maintaining awareness of ethnicity exist only within the framework of the activities of institutions operating on an ethnic basis. The cultural potential in Slovak minority communities in the urban environment must be investigated, mapped and evaluated in a broader settlement, ethnological and geopolitical context. There are three cities in Croatia where a Slovak institution and the officially organized communities on Slovak ethnic principle exist. In our paper we present the essential features of the cultural potential of three Slovak communities in the Croatian cities of Zagreb, Rijeka and Osijek. Cultural potential and institutionalized activities in the urban environment differ significantly from rural culture. It depends on human resources, on the way in which the activity is oriented, managed and what its products are. The material was acquired through collective field research in 2016 within the project activities carried out with the financial support of the Slovak Research and Development Agency.

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0104. Príspevok je tiež súčasťou riešenia projektu KEGA č. 051UKF-4-2016.

Mestské prostredie predstavuje osobité formy kultúrneho potenciálu. Slovenské spoločenstvá v ňom existujú v disperzných podmienkach, na úrovni etnickej diaspóry. Možnosti stretávania sa a udržiavania vedomia etnickej príslušnosti poskytuje len stretávanie sa v rámci aktivít inštitúcií, fungujúcich na etnickom princípe. Kultúrny potenciál v slovenských minoritných spoločenstvách v mestskom prostredí je nutné vyhľadávať, mapovať a hodnotiť v širšom sídelnom, etnokultúrnom a geopolitickom kontexte. Záhreb, Rijeka a Osijek sú tri mestá v Chorvátsku so slovenskou inštitúciou a oficiálnymi organizovanými spoločenstvami na slovenskom etnickom princípe. Všade je dôraz na iné organizované formy kultúrnych aktivít, všade pôsobia rozdielne interetnické aj vlastné i vonkajšie etnické vplyvy, sformovali sa špecifické a vo všetkých troch prípadoch rozdielne väzby na iné slovenské komunity v Chorvátsku, na Dolnej zemi, na Slovensku aj inde vo svete. V týchto troch mestách s odlišnou historickou pamäťou obyvateľstva aj s nerovnakou kvalitou života sú majoritnou spoločnosťou inak vnímané etnické heteroobrazy a rozdielne je reflektovaný vzťah k etnickým minoritám, ku konfesionalite aj k etnicite. Mestom so slovenskými inštitúciami sú aj Našice, no v našom hodnotení ho nezohľadňujeme, lebo v ňom nepôsobí organizované slovenské spoločenstvo.

Zagreb (Záhreb) je od slovenských etnických enkláv a diaspór excentricky situované hlavné mesto a veľkomesto. Obyvatelia európskych hlavných miest nie sú vo všeobecnosti orientovaní rovnako ako ostatná populácia štátu v zmysle politickom, ekonomickom a etnoidentifikačnom. Myslenie je poznamenané *metropolicentrizmom*, výraznejší je kozmopolitizmus, dominuje individualizmus a najslabšia je sociálna kontrola. Záhrebské organizované minoritné spoločenstvo tvoria Slováci z rôznych regiónov Chorvátska a dokonca aj z bývalej Juhoslávie a zo Slovenska. Kultúrne, jazykovo aj nábožensky a genderovo sú heterogénni. Prevláda intelektuálna socioprofesijná vrstva. Kolektívna nadväznosť na vlastné etnokultúrne tradície neexistuje ani v kontexte mesta ani v najširšom chápaní tradičnej slovenskej kultúry. Slovensko tu má svoje štátne zastupiteľstvo, existuje katedra slovakistiky, pôsobia na nej slovenskí lektori. Existuje tu priestor predovšetkým pre vyššie formy slovenskej kultúry. Kultúrny manažment reflektuje podmienky veľkomesta z aspektu vlastných aj cudzích recipientov (v zmysle etnickom). Kultúrne produkty majú skôr reprezentatívny slovenský charakter ako spontánnu kolektívnu, tradovanú tvorbu.

Slováci v Záhrebe nepredstavujú súčasť organizovanej vlny sťahovania Slovákov na Dolnú zem. Ide skôr o spoločenstvo postupne vytvárané z jednotlivcov, ktorí do mesta prichádzali za vzdelaním a za prácou. Ich kultúrna výbava nie je homogénna – závisí od pôvodu ich rodičov na Slovensku a rovnako aj od konfesionálneho, etnického a kultúrneho prostredia, v ktorom sa v rôznych slovenských spoločenstvách v rámci regiónov Chorvátska socializovali. Slováci v Záhrebe nepredstavujú početnú národnostnú menšinu – podľa sčítania obyvateľstva žilo v Záhrebe v roku 1991 208 Slovákov, v roku 2001 sa k slovenskej národnostnej

menšine hlásilo 171 príslušníkov a v roku 2011 207 osôb. V Záhrebe mali Slováci spolu s Čechmi svoje organizácie už dávnejšie – v roku 1874 je zaznamenané založenie Spolku Čechov a Slovákov, teda Českej besedy. V roku 1995 (po rozdelení Československa a rozpade bývalej Juhoslávie) Slováci v Záhrebe založili prvú samostatnú, vlastnú organizáciu, Maticu slovenskú Záhreb.

R.B.	NÁZOV	AUTOR	ROK VYDANIA	OBAL	ISBN	POČET STRÁN
1.	HRVATI U SREDNJOJ EUROPI	Kvetoslava Kučerová	1998	Tvrdý	953-150-158-0	326
2.	HUMENSKI ZAVOD I TROJICA KOŠIĆKIH MUČENIKA	Stanislav Stolárik	2000	Mäkký	953-6298-13-9	149
3.	USPOMENE IZ SLOVAČKE	Nevenka Nekić	2002	Mäkký	953-98951-0-3	134
4.	USPOMENE IZ SLOVAČKE (druhé vydanie)	Nevenka Nekić	2004	Mäkký	953-98951-0-3	183
5.	DESETA GODIŠNJICA MATICE SLOVAČKE ZAGREB	Zlatko Jevak	2006	Mäkký	953-98951-2-x	191
6.	UZNIČKE USPOMENE HRVATA ISUSOVCA	Ferdinand Takáč	2006	Mäkký	953-231-048-7	182
7.	SLOVACI U HRVATSKOJ	Kvetoslava Kučerová	2006	Tvrdý	953-98951-0-3	245
8.	SLOVÁCI V CHORVÁTSKU	Kvetoslava Kučerová	2006	Tvrdý	80-7090-794-0	253
9.	STJEPAN TOMISLAV POGLAJEN alias PROFESOR KOLAKOVIĆ	Ivan Šestak	2007	Mäkký	978-953-231-058-0	372
10.	VOLJETI LJUDE NAUČIO ME ŽIVOT	Ferdinand Takáč	2008	Tvrdý	978-953-6562-40-5	169
11.	TAMO DALEKO, DALEKO OD MORA	Ferdinand Takáč	2011	Mäkký	978-953-98951-7-2	183
12.	Riđa junica i druge pripovijetke (prijevod)	Martin Kukučín	2011	Mäkký	978-953-98951-5-8 978-953-175-395-1	
13.	POVIJESNE VEZE SLOVAKA I HRVATA	Matuš Kučera	2012	Mäkký	978-953-98951-8-9	120
14.	HRVATSKO SLOVAČKI CRKVENI DOSTOJANSTVENICI	G.Deželić-A. Szabo-I. Biondić-J. Moser	2013	Tvrdý	978-953-98951-8-10	159
15.	STJEPAN MOYSES I HRVATI	R.Brtan-A. Szabo-D. Ivančić	2016	Tvrdý	978-953-59291-0-9	127
16.	POVIJESNI ASPEKTI SLOVAČKOG OBRAZOVANJA U HRVATSKOJ	Stanislav Benčić	2016	Mäkký	978-953-98951-9-6	106

Archív MS Záhreb obsahuje archívne dokumenty ako dôležitú súčasť hmotného kultúrneho dedičstva. V elektronickej podobe existuje evidencia členov, aktivít a fotoarchív s dokumentáciou každého podujatia, ktoré Matica slovenská Záhreb organizovala alebo sa ho zúčastnila.

V priestoroch MS Záhreb sú tiež archívne dokumenty v papierovej – písomnej forme za jednotlivé roky od vzniku MS do roku 2017: zakladacia listina, pokladničné knihy, plány práce a výročné hodnotenia činnosti, správy a zápisnice zo schôdzí.

Archív obsahuje tiež registre s tromi exemplármi každého čísla časopisu Prameň – (10 registrov) od roku 1994 do roku 2017.

K zoznamu vydavateľskej činnosti MS Záhreb od roku 1998 do roku 2016 pridávame všetky relevantné údaje o publikáciách, ktorých autormi sú členovia MS aj prizvaní odborníci. Uvedenú literatúru možno považovať za vzácnu súčasť slovenského kultúrneho dedičstva v Chorvátsku a predstavuje zaujímavý študijný materiál.

V priestoroch MS Záhreb je priebežne budovaná knižnica z rôzne tematicky zameraných publikácií (zborníky, monografie miest a obcí v Chorvátsku aj na Slovensku, knižky o tradičnej kultúre, kuchárky, beletria). Približne 280 zväzkov rôzneho druhu získala MS Záhreb počas svojho 20-ročného pôsobenia vlastnou vydavateľskou činnosťou aj ako dary od hostí a partnerských inštitúcií.

Matica slovenská Záhreb ako občianske združenie v kultúrnom sektore je významnou súčasťou kultúrneho potenciálu slovenskej minority v rámci hlavného mesta aj Chorvátska. Od svojho založenia v roku 1995 pôsobí nepretržite dodnes. Členskú základňu tvorí približne 80 členov s priemerným vekom 60 rokov. Sú to prevažne dôchodcovia. MS nemá žiadne sekcie. Sporadicky organizuje kurz slovenského jazyka (raz do týždňa, veková hranica od 36 do 80 rokov). V bezplatne prenajatých priestoroch od Českej besedy v Záhrebe s kanceláriou tajomníka, ktorá je zároveň archívom aj zasadacou miestnosťou a sálou (100 m^2), sú stretnutia priemerne v mesačných intervaloch. Činnosť riadi predseda, podpredseda, tajomník, ktorý je zároveň pokladníkom a 7 členov výkonného výboru. Dozorný výbor je trojčlenný. Matica slovenská Záhreb zatiaľ nemá vlastné priestory. Po rozdelení majetku s Čechmi, hlavne Československého domu na Šubičovej ulici, Slováci nedostali očakávanú jednu tretinu. Ak by ich mala MS vo vlastníctve, prenájmom by získala ďalšie prostriedky na činnosť. Teraz sú nároky skromné vzhľadom na nízky počet aktívnych členov a činnosť nenáročnú na priestor a finančné prostriedky. Minimálne materiálne vybavenie tvorí notebook (pred 4 rokmi ho dostali od Zväzu Slovákov) a fotoaparát. Prevádzkové náklady financuje Rada pre národnostné menšiny. Zdrojom príjmov sú tiež členské príspevky (60 kún ročne) a donácie zabezpečované hlavne predstaviteľmi slovenskej národnostnej menšiny v Rade mesta Záhreb. Tajomník MS Vladimir Bali je zároveň zamestnaný ako tajomník slovenskej národnostnej menšiny v Rade

mesta Záhreb na pol pracovného úväzku. Predsedom MS Záhreb bol od založenia do roku 2016 Zlatko Jevak.

MS Záhreb každoročne organizuje Predvianočný koncert, aspoň jeden poznávací zájazd na Slovensko a niekoľko literárnych večierkov, na ktorých si pripomína výročia významných osobností. Predvianočný koncert sa pravidelne koná pri príležitosti adventných a vianočných sviatkov pre Záhrebčanov a všetkých tých, ktorí milujú tradičné slovenské vianočné tradície. Podujatie je organizované v kooperácii slovenskej národnostnej menšiny v Záhrebe so Spolkom chorvátsko-slovenského priateľstva, Maticou slovenskou Lipovľany a Maticou slovenskou Meďurič. Program zabezpečujú slovenská kultúrna skupina Orava z Meďuriča a kultúrnoumelecké skupiny Lira a Lipa z Lipovľan. Z mesačne poriadaných akcií bol v roku 2016 zorganizovaný napríklad septembrový kultúrny večer O živote a diele Svetozára Hurbana Vajanského, v októbri MS Záhreb pripravila prezentáciu knihy Štefan Moyses a Chorváti (*Stjepan Moyses i Hrvati*). Okrem členov MS patria k návštevníkom podujatí aj pracovníci Veľvyslanectva SR v Záhrebe, študenti Slovakistiky Filozofickej fakulty Záhrebskej univerzity i predstavitelia iných národnostných menšín. Prezentácie sa uskutočňujú v chorvátskom aj v slovenskom jazyku sa zúčastňuje sa ich priemerne 50 – 70 návštevníkov.

Matica slovenská Záhreb sa každoročne zúčastňuje troch až piatich podujatí iných MS v Chorvátsku, Zväzu Slovákov, Veľvyslanectva Slovenskej republiky v Záhrebe, Filozofickej fakulty Univerzity v Záhrebe, participuje na Dni národnostných menšín a iných. Má svojho dopisovateľa do časopisu Prameň. Zásluhou MS Záhreb bola v roku 1997 odhalená na Gornjogradskom gymnáziu dvojjazyčná pamätná tabuľa Štefanovi Moysesovi, prvému predsedovi Matice slovenskej, ktorý bol takmer 20 rokov profesorom na tomto gymnáziu. V roku 2003 bola v parku mesta Lipik slávnostne odhalená dvojjazyčná pamätná tabuľa veľkému slovenskému spisovateľovi Martinovi Kukučínovi (75. výročie úmrtia), ktorý v tomto meste prežil posledné 2 roky života.

Rijeka je od slovenských etnických enkláv a diaspór situovaná ešte excentrickejšie ako Záhreb. Väčšinu malej členskej základne tvoria ženy z rôznych častí Slovenska, menej z Chorvátska. Pôvod z domovskej krajiny vyvoláva špecifické etnopsychické reakcie, ktoré prekonávajú nemožnosť zachovávať kultúrne tradície na etnickom princípe v kruhu rodiny, susedskej, príbuzenskej skupiny aj zdanlivo neriešiteľné podmienky k udržiavaniu vedomia etnokultúrnej príslušnosti. Na inštitucionálnej úrovni vyvíjajú také bohaté a organizačne náročné aktivity, ktoré sú nepredstaviteľné aj v oveľa početnejšom etnicky a kultúrne homogénnejšom prostredí.

Slovenské minoritné spoločenstvo v Rijeke sa začalo formovať už koncom 19. storočia v súvislosti s vysťahovalectvom Slovákov do zámoria. V rámci tzv. novej emigrácie začali odchádzať do USA a Kanady aj obyvatelia Uhorska. Mnohí Slováci nastupovali cestu za oceán práve v tomto prístave. Boli

to z veľkej časti tí, ktorí sa predtým prisťahovali z hornouhorských stolíc na Dolnú zem.

Po druhej svetovej vojne prichádzali Slováci z rôznych častí Chorvátska a celej vtedajšej Juhoslávie do Rijeky za prácou do veľkých priemyselných závodov. Na túto migráciu plynulo nadviazala najnovšia vlna zo 70. – 80. rokov minulého storočia – v Rijeke sa začali postupne usádzať najmä slovenské ženy, ktoré vstupovali do manželstva s Chorvátmi a so svojimi rodinami tu našli nový domov. Slovenský jazyk a kultúrne tradície sú heterogénne, majú pôvod v rôznych regiónoch Slovenska a následne Vojvodiny a Chorvátska. Vzhľadom na miešané manželstvá, rezidenčnú lokalizáciu a prevažné zastúpenie žien nemajú etnokultúrne tradície, hlavne v prirodzených podmienkach rodinného života a príbuzenstva, tendenciu rozvíjať sa z aspektu kvalitatívneho ani kvantitatívneho. Niektoré prejavy majú možnosť pretrvávať v znakovej – reprezentatívnej rovine v rámci organizovaných foriem. Inštitucionalizovaná činnosť na etnokultúrnom princípe vznikla v roku 1994. Niekoľko desiatok aktívnych záujemcov založilo v decembri 1994 Maticu slovenskú Rijeka, ktorá dodnes nepretržite reprezentuje organizácie a inštitúcie ako súčasť kultúrneho potenciálu. Sídli v prenajatých priestoroch v centre mesta.

Archív MS Rijeka je dôležitou súčasťou kultúrneho dedičstva chorvátskych Slovákov. Úvodom treba pripomenúť, že časť archívnych dokumentov bola zničená vodou v roku 2015. V elektronickej forme archív obsahuje evidenciu členstva a aktivít ako aj cennú fotodokumentáciu podujatí, ktoré Matica slovenská Rijeka sama zorganizovala, alebo sa ich jej členovia zúčastnili v rámci Juhoslávie, Chorvátska aj v širšom európskom priestore.

V písomnej forme – na papieri obsahuje archív dokumenty zhromažďované v rokoch 2005–2016. Vzhľadom na čiastočné znehodnotenie vodou sú na rôznej úrovni kompletnosti: plány práce a projektová činnosť, zmluvy, výkazy o činnosti a zápisnice, odoslaná a prijatá pošta vrátane pozvánok na kultúrne podujatia, finančné správy (2009–2012, 2013–2014, 2016) a Pokladničná kniha. Archív obsahuje aj zoznam a funkčné obdobia štatutárov od založenia MS v decembri 1994 do roku 2017. (Matica slovenská Rijeka bola založená na základe iniciatívy Evy Dobrotovej. Prvou predsedníčkou od založenia v roku 1994 do roku 1999 bola Marta Uremovičová, rodáčka z Trnavy, potom do roku 2007 Miroslava Gržinićova, pochádzajúca z Považskej Bystrice, dva roky bol predseda Slavko Pavlovič, ktorého otec bol z Erdevíka (Sriem) vo Vojvodine, v rokoch 2009–2015 bola v tej funkcii opäť Miroslava Gržinićová a od roku 2015 Margita Rekić Grolmusová). Jednotlivé vedúce osobnosti možno považovať za cenné ľudské zdroje, ktoré sa pričinili o vznik a existenciu inštitúcie a o inštitucionálne/organizované formy zachovávania a rozvíjania kultúrneho potenciálu.

V priestoroch MS je archivovaný časopis Prameň – po jednom originálnom exemplári čísla každého ročníka. Časopis je zviazaný, každý ročník

predstavuje samostatný zväzok. Súčasťou archívu je 18 fotoalbumov s dokumentáciou podujatí, ktoré zorganizovala MS Rijeka, alebo ktorých sa jej členovia zúčastnili. Okrem stoviek archivovaných fotografií sú v priestoroch MS panely s reprezentatívnou fotodokumentáciou aktivít členov, ktoré sú bez obmedzenia sprístupnené návštevníkom. Členom MS pripomínajú úspešnú činnosť a upevňujú v nich pocit spolupatričnosti a skupinovej výnimočnosti na etnickom princípe. Pre cudzích návštevníkov sú zdrojom inšpirácie a informácií o minoritnej skupine.

Počas svojej existencie si MS Rijeka priebežne buduje svoju knižnicu. Fond obsahuje 250 – 300 publikácií rôzneho druhu – zborníky, monografie dedín a miest v Chorvátsku, na Slovensku aj v iných európskych štátoch, kuchárske knihy, beletriu, tradičnú kultúru a podobne. Ide prevažne o recipročné inštitucionálne dary a súčasť ocenení. Pri tejto príležitosti je nutné spomenúť aj vystavené diplomy, pamätné plakety a čestné uznania.

Časť knižného fondu pochádza aj z vlastnej produkcie a vydavateľskej činnosti. MS Rijeka vydala dve zbierky básní (2006 a 2014), kalendár s receptami (2002), zbierku *Babkine recepty* (2007). Pri príležitosti 20. výročia MS Rijeka vydala monografiu *Slováci v Prímorsko goranskom kraji* a publikáciu *20.vyročie Matice slovenskej Rijeka* (2015).

MS Rijeka má v roku 2017 57 členov, aktívna je približne polovica. Sú zo všetkých generačných skupín, ale väčšinu tvoria dôchodcovia. V rámci MS Rijeka pôsobí tanečná skupina dospelých a ženská spevácka skupina, literárny krúžok a umelecká sekcia, (orientovaná na umeleckú fotografiu a výtvarné umenie). Pre deti aj pre dospelých je sporadicky organizovaný jazykový kurz slovenčiny. Okrem štandardného kancelárskeho vybavenia (počítače, tlačiareň) sú súčasťou inventáru ženské a detské kroje (44 kompletov).

Zdroje financovania režijných nákladov a činnosti sú kumulované a na ich zabezpečovaní sa podieľajú Vláda Chorvátskej republiky, Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, Prímorsko goranský kraj, mesto Rijeka a donácie slovenskej menšiny od Prímorsko–goranskej župy, členov a priateľov.

MS ako občianske združenie v kultúrnom sektore riadi predsedníčka, podpredseda a 7 členov výkonného výboru, 3-členný dozorný výbor a funguje aj disciplinárna komisia.

Neoddeliteľnou súčasťou činnosti MS Rijeka a podstatnou súčasťou kultúrneho potenciálu sú organizované podujatia. MS Rijeka organizuje pravidelne od roku 2000 Dni slovenskej kultúry v Rijeke. Priestor dostávajú slovenskí umelci, remeselníci, divadelníci, folkloristi zo Slovenska aj z iných krajín, kde žijú Slováci. Počas troch dní je v Rijeke možné počuť slovenskú pieseň, domáce členky pripravujú gastronomickú ponuku slovenských špecialít – na námestí ponúkajú bryndzové halušky, zemiakové placky, osúchy, pirohy, parené buchty, rezance s makom, šišky, zemiakové pagáče, ale aj korbáčiky, pivo a iné, ktoré sú považované za etnické znaky. V Rijeke sa už predstavili aj drotári, tkáči, hrnčiari, kožiari, šúpoliari, medovnikári,

čipkárky, výrobcovia hudobných nástrojov, oblátok. Na Dňoch slovenskej kultúry sa doteraz zúčastnili Slováci z Maďarska, Českej republiky, zo Srbska, Chorvátska a z rôznych regiónov Slovenska.

Napriek objektívne úzkej členskej základni dostávajú rijeckí Slováci príležitostne možnosť organizovať zväzové manifestácie: v roku 2001 detskú folklórnu prehliadku, v rokoch 2003 a 2014 prehliadku slovenského folklóru v Chorvátsku, v rokoch 2005 a 2016 piesňový festival Keď sa ruža rozvíjala. Náročnej organizátorskej práci sa zhosťujú so cťou.

Akční členovia MS doteraz pripravili viaceré výstavy, ktoré sú mimoriadne náročné na koordináciu aj na finančné zabezpečenie. V spolupráci s Veľvyslanectvom Slovenskej republiky v Záhrebe prezentovali Slovensko prostredníctvom výstavy Bratislava v Európe – Európa v Bratislave; v kooperácii so slovenskými regionálnymi múzeami ponúkli širokej verejnosti výstavu *Na Slovensku smutne i veselo* a následne ďalšie: *Slovensko v Európe a svete, Maľby na skle*, *Drotárstvo na Slovensku, Drotárstvo bez hraníc*. Vedomie slovenskej etnickej príslušnosti pomáhajú zachovávať a rozvíjať aj prostredníctvom výstav: *Čepce a svadobné oblečenie Slovákov z Vojlovice, Mozaika okamihov a Slováci na Dolnej zemi* s akcentom na oblasť Bihoru v severozápadnom Rumunsku, či *Obrazy dávno zabudnutých predkov* zo slovenského prostredia v Srbsku.

Rijeckí Slováci organizačne pripravili predstavenie vydavateľskej činnosti Zväzu Slovákov, okrúhly stôl s témou Vývoj a perspektíva slovenskej národnostnej menšiny v Chorvátsku, zaslúžili sa o prezentáciu publikácií viacerých slovenských autorov.

Okrem obdivuhodne bohatých organizátorských aktivít sú členovia úspešní aj v oblasti prezentácie folklóru – Folklórna a spevácka skupina Slovenka zastupuje svoju organizáciu na prehliadkach Zväzu Slovákov v Chorvátsku, na domácich mestských slávnostiach v okolí Rijeky aj v Primorsko goranskom kraji a na rôznych iných regionálnych manifestáciách. MS v Rijeke nemá vlastnú hudobnú skupinu a v prípade potreby spolupracuje s tamburášskou skupinou Zametski Koren. Predstavili sa už na rôznych festivaloch na Slovensku, vo Francúzku, v Taliansku, Maďarsku, Srbsku, aj v Českej republike. Folkloristi majú najdlhšiu, už 15-ročnú spoluprácu s FS Bystričan, kontakty udržiavajú s FS Kojšovan a FS Oravan. V roku 2014 sa zúčastnili na Krajanskom dvore v Detve. Motiváciou do nasledujúcej práce sú každoročné vystúpenia na Slovensku od Bratislavy, Dunajskej Lúžnej, Chorvátskeho Grobu, Prievidze, Kanianky, na Oravu, až po Krompachy, Čerhov, Slovenské Nové Mesto. Každoročne to predstavuje približne 30 kultúrnych projektov v Chorvátsku aj v zahraničí.

Pre čo najúplnejší výpočet aktivít MS v Rijeke dodávame, že vo Voloskom pri Rijeke sa novinár a spisovateľ Svetozár Hurban Vajanský zúčastnil v roku 1905 kongresu slovanských novinárov. Na dome, v ktorom sa konal kongres, mu v roku 2006 rijeckí Slováci postavili pamätnú tabuľu.

Osijek je situovaný v priestore s intenzívnym slovenským osídlením na disperznej alebo enklávnej úrovni. Samotné mesto neustále absorbuje nové a stále sa obnovujúce slovenské etnokultúrne impulzy, ktoré sú silné z hľadiska početnosti, generačnej aj genderovej štruktúry, príbuzné spravidla pôvodom zo Slovenska, konfesionálne, kultúrne aj jazykovo. Kultúrne aktivity nadväzujú na autentické kultúrne tradície aj na transformované formy kultúry, ktoré si ich nositelia a tvorcovia prinášajú z prostredia okolitých slovenských spoločenstiev. Výroba úžitkových a dekoratívnych predmetov vo väčšine prípadov nevychádza z tradičných predlôh, no motivujú a inšpirujú ju intenzívne spolkové kontakty a reciprocita.

Inštitúcie a organizácie, fungujúce na etnickom princípe, reprezentuje Matica slovenská v Osijeku, založená v roku 1993. Od tohto obdobia pôsobí kontinuálne až do súčasnosti. V Osijeku sa k slovenskej národnosti hlási približne 260 ľudí. MS má v roku 2016 84 členov, z ktorých pre spoločenstvo aktívne pracuje približne 50 členov. Detí je 15, aktívnych je približne 12. MS je financovaná z príspevku zo štátneho rozpočtu cez príslušné organizácie, z členských príspevkov, z príspevkov mesta, grantov a sponzorského (najmä v materiálnej forme). Členovia matice majú v prenájme malú kanceláriu od mesta Osijek, ktorá zároveň slúži ako archív, príručná knižnica aj ako miesto pre aktivity matičiarov. Na nácvik speváckej a tanečnej sekcie môžu trikrát týždenne využívať vedľajšiu väčšiu miestnosť, ktorá však slúži aj iným kultúrno-osvetovým organizáciám, sídliacim v budove. Z materiálneho vybavenia sa v matičných priestoroch nachádza starší kancelársky nábytok, počítač, kopírka, CD-prehrávač, hudobné nástroje a kroje pre členov tanečnej sekcie. Členovia často využívajú aj vlastnú techniku, nástroje a ďalšie kancelárske potreby.

Archívne dokumenty ako významnú súčasť hmotného kultúrneho dedičstva obsahuje Archív Matice slovenskej. Všetky položky majú starostlivo a komplexne vedené osobitné registre. Spomedzi dôležitých dokumentov o činnosti inštitúcie Matica slovenská Osijek je potrebné spomenúť Pamätnú knihu od roku 1997 do 2004. Obsahuje fotografie, novinové ústrižky, informácie o zájazdoch, vystúpeniach, návštevách. Súčasťou Archívu sú Zakladajúce listiny a Štatút MS v Chorvátsku zo 14. 6. 1992, Štatút MS v Chorvátsku – Osijek z roku 1996 a Štatút MS Osijek z 19. 6. 2015. Osobitný register tvoria Matričné knihy – prihlášky, zoznamy členov a členské príspevky za jednotlivé roky počnúc rokom 1993. MS je zo zákona povinná archivovať inventarizačné hárky, finančnú agendu – príjmy a výdavky, zmluvy a žiadosti o dotácie, plány práce, zápisnice o organizovaných podujatiach a o inej činnosti, zoznamy predplatiteľov časopisu Prameň, zoznamy účastníkov zájazdov.

Knižničný fond ako súčasť kultúrneho potenciálu reprezentuje približne 200 knižných publikácií v knižnici MS Osijek. Beletria, slovníky, zbierky poézie a prózy, monografie obcí a encyklopedické diela sú postupne

zhromažďované ako dary od súkromných osôb a od partnerských inštitúcií. Vo fonde knižnice je aj vlastná publikácia S*trešniak Michal, Žagarová Margita, Kuric Andrej: Desať rokov Matice slovenskej v Osijeku. Osijek 2005. 112 strán.*

Diela hudby, tanca, dramatického umenia a scénografie sú dokumentované vizuálne prostredníctvom 23 originálnych elektronických nosičov. Archív obsahuje nahrávku 20. Výročia Matice Slovenskej Osijek. 1993–2013; DVD dokumenty vystúpení členov MS Osijek na Vianočných koncertoch v Osijeku – 2007, 2013, 2014, 2015; videodokumenty z festivalov Keď sa ruža rozvíjala (2000 Markovec, 2011 Jakšič, 2013 Ilok); z podujatia Míľovecké dni kukurice (Miljevci 2013); z prehliadok slovenského folklóru detí a dospelých v Chorvátsku (2012 Markovec, 2013 Rijeka, 2014 Jakšić, 2015 Medurić); 5 DVD z tematických kultúrnych stretnutí (žatevné tradície, páranie peria) v Zokovom Gaji v rokoch 2014 a 2015; osobitne sú zdokumentované aj vystúpenia v rámci podujatí Slovenské veľkonočné tradície (2012 Markovec), Kolo na Vrbaku (2007 Semeljci) a Svetový festival slovenskej mládeže (Čakajove 2010).

Súčasťou MS Osijek je odbočka *dielňa ručných prác*, činnosť vedú Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Nevenka Dorčak 1952. Pracuje v nej 10–12 žien, schádzajú sa raz týždenne v počte 4–6. Okrem nich sa do výroby úžitkových a dekoratívnych predmetov zapája aj niekoľko mužov – členov MS Osijek. Sortiment a výrobcovia sú nasledovní: Výšivky – nástenka/kuchárka, košele, vankúše, lajblíky, obrusy rôznej veľkosti, nohavice, dekoratívne obliečky na fľašky: Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Miluška Kuric 1963, Blanka Mavretić 1948, Ružica Vučak 1948, Katica Rajković 1952, Zrinka Tokić 1973; Drôtené srdiečka ako valentínske darčeky a ozdoby na stromček (pletené z medeného drôtu): Andelka Djundja 1962, Ivo Grekša 1958, Nevenka Dorčak 1952; Maľované taniere aj fľaše a sklené obrázky na stenu v rámikoch ako úžitkové a dekoratívne predmety: Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Miluška Kuric 1963, Blanka Mavretić 1948, Ružica Vučak 1948, Katica Rajković 1952 a Robert Zgrablić 1974; Úžitkové a dekoratívne predmety servítkovou technikou s tematikou Veľkej Noci, Vianoc aj kvety: Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Miluška Kuric 1963, Blanka Mavretić 1948, Ružica Vučak 1948, Katica Rajković 1952; Kraslice (kombinované techniky – obštrikovanie, vypichovanie, oblepovanie, maľovanie): Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Miluška Kuric 1962, Blanka Mavretić 1948, Ružica Vučak 1948, Katica Rajković 1952, Robert Zgrablić 1974, Nevenka Dorčak 1952, Maja Kotris 1993, Valentína Kos 1999, Zrinka Tokić 1973; Veľkonočné korbáče zo 6 vŕbových prútov pletú: Rozika Hohoš 1948, Márija Belaj 1953; Kvety z krepového papiera a drôtu ako dekoratívny predmet: Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Miluška Kuric 1963, Blanka Mavretić 1948, Ružica Vučak – 1948, Katica Rajković 1952; Bábiky zo šúpolia a pletené dekoratívne predmety zo slamy: Andrej Žagar 1973; Brošne z rôznych druhov látok s dekoratívnym gombíkom uprostred: Rozika

Hohoš 1948, Márija Belaj 1953, Miluška Kuric 1963, Blanka Mavretić 1948, Ružica Vučak 1948, Katica Rajković 1952; Hačkované ozdoby na vianočný stromček: Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Miluška Kuric 1963, Blanka Mavretić 1948, Ružica Vučak 1948, Katica Rajković 1952; Hačkované obrusy na stôl: Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Miluška Kuric 1963, Blanka Mavretić 1948, Ružica Vučak 1948, Katica Rajković 1952; Plastové srdiečka aj magnetky s nápisom Matica slovenská Osijek (dekorované kresbou a lepenými sklenými ozdobami): Robert Zgrablić 1974; Dekoratívne drevené krabičky s nalepenými sklenými kvietkami aj maľované: Robert Zgrablić 1974, Rozika Hohoš 1948, Mária Belaj 1953, Ružica Vučak 1948, Katica Rajković 1952, Nevenka Dorčak 1952. (Sortiment aj výrobcov uvádzame čo najpodrobnejšie, lebo uvedená činnosť je pre MS Osijek signifikantná). K významným ľudským zdrojom patria aj hudobníci: Robert Zgrablić 1974 – harmonika, sólo spev, vedúci ľudovej hudby; Andrej Žagar 1973 – husle; Andrija Kuric 1954 – gitara.; Franjo Batorek okolo roku 1965 – tamburáš, vedúci zoskupenia Tamburaška škola Batorek; Ana Marošević 1967 – vedúca speváckej zložky; Maja Kotris 1993 – vedúca detskej skupiny; Blažena Kotrba 1965 a Jano Kolár 1973 – vedúci tanečnej skupiny.

Spevácko-hudobná sekcia má približne 30 členov. V priebehu roka absolvujú približne 40 vystúpení. Úspechom z rokov 2014 a 2015 bolo víťazstvo Roberta Zgrablića na festivale V pivnickom poli v Pivnici.

Tanečná sekcia má v súčasnosti 15 dospelých členov a 12 detí. Autorkou choreografií je Darinka Siládiová, čiastočne pomohla aj Viera Furmánková z Nitry. Repertoár tvoria najmä námety z Kysúc a Oravy. Tanečníci majú k dispozícii tri sady krojov, orientované sú na región Kysuce.

Matičiari sa s programami pravidelne zúčastňujú všetkých zväzových podujatí, no organizujú aj vlastné. Vystupujú aj na pozvanie chorvátskych spolkov. Participujú aj na podujatiach organizovaných mestom spolu s inými menšinovými spoločenstvami žijúcimi v Osijeku.

Osijeckí matičiari majú družobné vzťahy so slovenskými dedinami Čakajovce a Janíkovce, trvajúce približne 8 rokov. Každý rok sa striedavo navštevujú. Súčasťou návštev bývajú vystúpenia vlastných folklórnych skupín. Členovia matice každoročne organizujú aj poznávací zájazd na Slovensko, ktorého cieľom je lepšie spoznať krajinu svojich predkov.

Podobne ako matice v iných lokalitách aj Osiječania majú vlastné podujatie *Slovenské vianočné zvyky, tradície a koledy*. Koná sa pravidelne od roku 1998, vždy druhú decembrovú sobotu. Repertoár speváckych skupín je tematicky orientovaný na vianočné piesne. Okrem uvedeného podujatia sa matičiari viackrát zapojili do organizovania putovných prehliadok: Dni Slovákov v Chorvátsku (1x), festival Keď sa ruža rozvíjala... (2x), Detskú aj dospelú prehliadku slovenského folklóru (1x). Každoročne sa zúčastňujú na výstave kraslíc *Šarena jaja*, ktorú organizuje mesto Osijek.

V našom príspevku sme predstavili podstatné črty kultúrneho potenciálu troch slovenských spoločenstiev v chorvátskych mestách. Kultúrny potenciál a inštitucionalizované aktivity v mestskom prostredí sa výrazne odlišujú od kultúry na vidieku. Závisí od ľudských zdrojov, ako je činnosť orientovaná, riadená a aké sú jej produkty. Materiál sme získali kolektívnym terénnym výskumom v roku 2016 ako súčasť riešenia projektu APVV.

Zoznam informátorov:
Osijek: Margita Žagarová, rod. Závadská, 1940
Emil Dorčák, 1950
Andrej Žagar, 1973
Ana Marošević, rod. Žagar, 1967, ana.marosevic1@skole.hr
Valentín Žagar, 1975
Andrej Kuric, 1954
Robert Zgrablić 1974
Záhreb: Vladimir Bali, 1970
Alena Bali, rod. Celuchová, 1973
Rijeka: Margita Rekić Grolmusová, 1946 Slovensko, v Rijeke od roku 1974 (predsedníčka MS Rijeka od roku 2015, dlhoročná podpredsedníčka)
Miroslava Gržinić, 1955 Slovensko, v Rijeke od roku 1982 (podpredsedníčka od roku 2015, predtým tri dvojročné mandáty ako predsedníčka)
Maria Šikić, 1950 Slovensko, v Rijeke od roku 1971
Marka Bahnik, 1937 z Vojvodiny, v Rijeke od 1960
Margita Bahnik, 1966 Rijeka
Marka Čipak, 1954 Slankamenské vinohrady, Srbsko, do Rijeky 1972
Elena Hranj, 1980 Rijeka
Maria Bičanič, 1947 Kovačica, Srbsko, do Rijeky 1967
Ana Landeka, 1956 Slovensko, v Rijeke od 1993
Ana Grabar, 1954 Slovensko, v Rijeke od 1980
Melita Bahnik, 1962 Rijeka

Kontakt:

prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 01 Nitra
E-mail: jcukan@ukf.sk

doc. PhDr. Boris Michalík, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: bmichalik@ukf.sk

K vybraným aspektom slovenskej minoritnej kultúry v Medžurići[1]

Boris Michalík – Jaroslav Čukan – Roman Zima – Marián Žabenský

Kľúčové slová: kultúrny potenciál, slovenská minorita v Chorvátsku, Medžurić, obyčajové tradície, kultúrne organizácie, organizované podujatia

Key words: cultural potential, Slovak minority in Croatia, Medžurić, cultural traditions, cultural organisations, events

Abstract: The paper deals with selected aspects of the Slovak minority culture in Medžurić. Medžurić is a village in western Slavonia, in which approximately 550 inhabitants of Czech, Slovak, Croatian and Serbian nationalities live. There are approximately 100 Slovaks. We observe some preserved traditions, but also a distinctive Czech-Slovak-Croatian acculturation. The Slovak minority is organized within the framework of Matica slovenská, which has been operating since 1996. Formerly the Slovaks have developed their cultural activities together with the Czechs in the Czechoslovak Association. Slovaks have broad social and kin contacts with the Czechs in the village, which also affects minority cultural manifestation.

Prítomný príspevok sa zaoberá vybranými aspektami slovenskej minoritnej kultúry v Medžurići. Je výsledkom krátkodobého terénneho výskumu, ktorý sme realizovali v Medžurići v novembri 2016, ako súčasť riešenia rozsiahleho

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0104. Príspevok je tiež súčasťou riešenia projektu KEGA č. 051UKF-4-2016.

projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja Kultúrny potenciál dolnozemských Slovákov.

Međurić (Medžurić) sa nachádza v západnej Slavónii, je súčasťou Sisacko-moslavinskej župy a administratívne patrí k mestu Kutina. Dedina leží neďaleko diaľnice, ktorá spája Belehrad a Záhreb. Žije tu približne 550 členné multikultúrne spoločenstvo Čechov, Slovákov, Chorvátov a Srbov. Slovákov je asi 20% z celkového počtu obyvateľov, česká menšina je približne dvojnásobne početnejšia. Odhadnúť počet Slovákov či Čechov je mimoriadne náročné, pretože ani slovenské či české priezvisko nezaručuje rovnakú etnickú identifikáciu.

Česká a slovenská minorita kooperujú na inštitucionálnej aj neformálnej úrovni, utvárajú etnicky zmiešané (slovensko-české), no zároveň aj etnicky homogénne (československé) manželstvá. Československé manželstvá považujeme za homogénne preto, lebo pravdepodobne neexistuje príbuzenská skupina, kde by jej členovia nemali vedomie českého alebo slovenského etnického pôvodu svojich predkov a nerozprávali by medžuričskou chorvátskou československenčinou s nárečovými prvkami slovenčiny, češtiny a chorvátčiny. Ich miera je odlišná medzi afinitnými príbuznými, rodičmi a deťmi, ale dokonca aj medzi súrodencami. Je otázne, či je ešte materinským jazykom medžuričská chorvátska slovenčina, medžuričská chorvátska čeština, medžuričská chorvátska československenčina, alebo už len chorvátčina. Isté je, že rodičia s deťmi aj s vnúčatami, a rovnako aj manželskí partneri a súrodenci vo všetkých generáciách, komunikujú len chorvátsky, členovia Matice slovenskej/Českej besedy aj spolkov existujúcich na etnickom princípe používajú na schôdzach aj v neformálnej interpersonálnej komunikácii chorvátčinu. Za etnodiferenciačný znak možno považovať pestovanie zemiakov – Slováci ich pestujú najviac, Česi menej a Chorváti najmenej.

Osobitne cenné sú družobné kontakty nielen slovenských Medžuričanov s viacerými dedinami a mestami na Orave. Predstavujú dôležitý stimulátor udržania slovenského etnického povedomia Medžuričanov.

Kultúrna krajina. Obec sa rozkladá v dĺžke 3 kilometrov pozdĺž asfaltovej cesty v juhovýchodnej časti okresu Kutina. Nachádza sa na zvlnenej pahorkatine Pakransko brdo. Najvyššia kóta má 148 m. n. m., najnižšie miesto je pri železničnej stanici na rázcestí ku Garešnici – 110 m. n. m.. Sídelné štruktúry sa rozprestierajú pozdĺž hlavnej ulice (Slavónska ulica). Centrálnu časť obce tvorí kostol a Národný dom. Nájdeme tu aj železničnú trať so stanicou, ktorá sa v súčasnosti nevyužíva. Súčasťou intravilánu sú záhrady. Pestuje sa ovocie a zelenina pre vlastnú spotrebu (zemiaky, cibuľa, mrkva, petržlen, paradajky, kapusta, šalát a iné). Domy spolu so záhradami, poľami, lúkami a krovinami vytvárajú pestrú krajinnú mozaiku. Slováci sa v niektorých prípadoch zaoberajú poľnohospodárstvom. V obci sa nenachádza významnejší podnik. Z trvalých kultúr majú menšie zastúpenie vinohrady (hlavne v smere na Gojlo). V malých sadoch sú slivky, hrušky, jablone, duly, orechy, višne, čerešne, moruše, figy, ojedinele aj marhule a broskyne. V súčasnosti sa rozmáha pestovanie orechov, ktoré dotuje štát.

Lesy sa rozprestierajú v severnej a južnej časti chotára prevažne na hranici katastra. Hraničnou je aj rieka Ilova na severe. Na severe (Žirovňak) rastie prevažne dub, jaseň a buk. V južnej časti (Ribnjački lug) je hranica mäkkého a tvrdého luhu so zastúpením vŕb, jelší, hrabov, jaseňov a dubov. Severne od dediny sú lúky. Chovajú sa ovce, kozy, ošípané, morky, husi a sliepky.

Oráčiny majú dominantné zastúpenie v južnej časti. Pestuje sa hlavne kukurica, pšenica, ovos, jačmeň, sója, zemiaky a repka olejná. V posledných rokoch sa obnovilo pestovanie konopí kvôli lisovaniu oleja. Severovýchodne od centra kopali hlinu na výrobu tehly. V súčasnosti je už zasypaná. Na severe územia preteká rieka Ilova, na juhu potok Bijela, ktorý sa vlieva do Pakry. Významné sú dva staré duby, ktoré sú chránené ako kartografický bod. Pred školou je stará lipa. Hodnotný je aj starý dub pri Ševcovom mlyne na potoku Bijela. Z mlyna ostala už len obytná budova, technická stavba je zničená. Zachovala sa aj pôvodná vodná nádrž.

V kolektívnej pamäti sa zachovala etnická diferenciácia na základe pestovaných plodín, respektíve stravy: *Slováci sú kapustári, Česi sú knedlikári*.

Jazykové prejavy. Miestne nárečie obsahuje prvky hornooravského nárečia, čechizmy, kroatizmy a skomolené výrazy. Manželstvá sú premiešané vo viacerých generáciách, rodiny a príbuzenstvo tvoria príslušníci slovenského, českého aj chorvátskeho pôvodu. Jazyk jednotlivca závisí od socializácie v rodinnom prostredí a od jazykovej výbavy manželského partnera. Nie je zvláštnosťou, že súrodenci nerozprávajú rovnakým jazykom a nemajú rovnakú etnickú identitu. Rodičia, no aj súrodenci používajú nárečie s rôznym stupňom slovenských, českých a chorvátskych jazykových výrazov: *buk* aj *bukva*, *jabká, zemiaky* aj *repa, vela roku, ve škole, jenom;; peníze; obdeláva, pjestuje,* hraje; do palet; co; byla; tady, společný, sú – *sou; jen; jezero; devadesát pjet rokú; sedum; první; u kostola; tri reky*; *polesniaky* sú *bramboráky*;

Orálne šírené slovesné prejavy. Zachoval sa text koledy, ktorá svedčí v multikultúrnom prostredí o výraznej akulturácii. Chlapci spievali pri dverách:

Klekaní zvoníme,
Jidáši honíme.
O Jidáši, zrádci, zrádci,
Cos to učinil,
že si svého mistra
Židúm prozradil.
A ty Židi nevjerni,
Jako psi černi,
Vyhrabali jamu, na Velký pátek
A na Velkou sobotu ho
zahrabali.

Výslovnosť je tvrdá: *nemá, né, neví*; pre seba – *za sebe*, *každa kuča mala kravy*; po tých lúkach – *po* ťema *lukami*; *pekli ciglu*; starí nepovedali zemiaky, len *repa*. *Každá kuča ináč povedala. Polesniaky sa volajú bramborák.* Kŕmna repa červená alebo *bílá je kravská* řepa.

Pálenka sa pálila zo sladkých zemiakov – čičovka, (možno topinambury). Pálenku pálili aj z cukrovej repy a kukurice. Peče sa slivovica aj komovica.

Príbuzenská terminológia odráža spolužitie s českou menšinou. Vyskytuje sa viacero českých výrazov, respektíve sa paralelne používajú české aj slovenské. Podobná terminológia nie je ani v jednom spoločenstve s obyvateľstvom s vedomím slovenskej etnickej príslušnosti:
otec – *otec, tato, tata*; otcov otec – *dedo*; otcova mama – *babka*; mama – *mamka, mama;* syn – *syn;* dcéra – *dcéra;* sesternica – *sestrenica;* bratranec – *bratranec;* otcov brat, jeho manželka – *strýko, strynka;* otcova sestra – *strýna, strynka;* mamin brat, jeho manželka – *ujko, ujo, ujna;* mamina sestra – *tetka, teta;* tetkin muž – *tetak;* svokor (moji rodičia pre moju manželku) – *svokor* veľmi zriedka, *pan táta, pani mama;* svokor (manželkin otec pre mňa) – *pan táta;* nevesta – *nevesta, snaja;* vnuk, vnučka – *vnuk, vnučka;* manžel – *muž, manžel;* manželka – žena*;* svatovia, rodičia mladomanželov – *svat* povedali starí, my už nie; kmotor, kmotra – *kmotr, kmotra;* krstný otec, krstná mama – *krstný otec, krstný kmotr, kmotra;* sestrin manžel – švogr, švagr*;* bratova manželka – švagrová.

Mená kráv nie sú slovenskej proveniencie: *Biserka, Malena, Pisava,* Šarava, *Bjelava, Jagoda, Cifra*. Mená koní: *Zorka, Beba, Mica, Sokol, Miško, Lustik*. Mená psov: Šarko, *Gavro, Bobi*.

Prejavy dramatického, hudobného a tanečného umenia. Objavujú sa výrazné prvky českých obyčajových tradícií. Inštitucionálne organizovaný fašiangový sprievod má dramaturgiu svadby – pred dychovkou idú *lauferi*, plieskajú bičom. *Mlady* i mlada – ženích s nevestou nesú kasu, vyberajú peniaze, *vojáci strážia kasu.* Súčasťou maskovaného sprievodu je s*mrť s kosou*, *kominíci* mazali okolostojacich, deti vyberali do košíčkov slaninu, vajcia, v sprievode sú masky – *kokošari aj kominíci*. Majú právo vyzvať dievčatá tancovať sólo na večernej zábave. Ich matky pripravujú večeru, dievky ju roznášajú po sále. Tradícia zanikla v poslednej štvrtine 20. storočia.

Kultúrne tradície. Z rodinných obyčají sa zachovali len niektoré tradície súvisiace so svadbou a úmrtím. Nie sú však už etnodiferenciačným prvkom: Pri pýtaní nevesty je dodnes zachovana tradície *lažnej mládej* – falošnej nevesty u Čechov, Slovákov aj Chorvátov. Ak je maskovanou postavou muž, ponúkajú ho kmotre, aby si ho vzala sama. Takáto situácia v slovenskej svadbe nie je známa. Ak sa nevesta vydávala na druhú dedinu, chlapci dali na cestu *reťázku* a mladý musel za nevestu zaplatiť. Pri príležitosti prevážania výbavy robili mládenci neporiadok – napríklad vyorali pluhom dve brázdy, alebo odniesli

od niekoho starú posteľ, staré stoličky a rozložili ich niekde na dedinskom priestranstve. Alebo rozložili *vúz* a zložili ho niekde na streche – na stodole, na chlieve. Aj tieto obyčaje zanikli v polovici 60. rokov minulého storočia.

K svadobným obyčajam patrí prinášanie veľkého svadobného koláča *kuglov*, po česky *vjenec*. Kuglov je sladké pletené pečivo s hrozienkami, podobné bábovke. Priemer má 50 – 60 cm. V svadobnom dome ho pečú vo forme s dierou. Vyzdobený je vtáčikmi, ružička, z toho istého cesta. Posypaný je práškovým cukrom. Kuglov mal viacero funkcií. Mladí sa snažili ukradnúť ho z chlebovej pece. Slobodní mládenci s *vjencami* na hlave odtancovali jedno kolo. Delili ho tým, ktorí prišli na svadbu ako nepovolaní – čumáci. Bol aj súčasťou výslužky. Piekol sa len k svadbe, k žiadnej inej príležitosti. Je to doteraz živá tradícia u Čechov a Slovákov, nie u Chorvátov. Fotografická dokumentácia kultúrneho javu je v súkromnom archíve Vasika Ivana (1950).

Keď sa narodí dieťa, v tom dome porozsýpajú po dvore perie, plevy, handry, slamu naťahajú, papieriky, papierové krabice. Domáci ich pozvú na pohostenie. Píše sa na stodolu, na cestu, že sa v tomto dome narodil syn alebo dcéra. Tradícia je stále živá, obyčaje praktizujú všetci bez rozdielu.

Príznakom smrti je hlas kuvika (čuvika*)* na streche a zavýjanie psa. Kým bol postavený dom smútku, na kar sa varilo spravidla u susedov. Pri príchode z *cintora* na kar si všetci umyli ruky v lavore pred vchodom do domu, vo vode bolo drevené uhlie.

Kalendárne obyčaje. Tradičné fašiangové obyčaje so sprievodom zanikli v 90. rokoch minulého storočia.

Veľkonočné obyčaje majú zaujímavý, viacdňový a niekoľkostupňový priebeh. Vo štvrtok sa zaväzujú zvony. Chlapci vo všednom odeve (žiadne masky, diferenciácia na základe odevu) tlačia po dedine škrebetačka – rapkáč na vozíku. Dedinu obchádzajú až vo večerných hodinách. Idú do všetkých domov – *od kuče do kuče*. Všade dostávajú vajíčka. V piatok už ráno o šiestej chodia so zvukom rapkáča ráno, na poludnie aj večer

Fašiangy v Medžuriči (zdroj Matica slovenská Medžurić 2017)

Fašiangy v Medžurići (zdroj Matica slovenská Medžurić 2017)

od kraja dediny do kraja, v sobotu ráno a na obed posledný raz a vyberajú naturálie. 20 – 30 chlapcov udržiava tradíciu dodnes. Pôvodne obchádzalo dedinu viac skupín, dedinu mali podelenú *a vytláčali sa*, aby viac zarobili. Za nimi idú niektorí rodičia autom a odvážajú im vyzbierané vajcia, peniaze. Idú do každej *kuče* bez rozdielu, všade spievajú po česky. Chorváti žiadnu podobnú tradíciu nemajú. Veľkonočná oblievačka nie je známa.

K dielam insitnej – domáckej, remeselnej výroby možno zaradiť škrebetačku – vozík s rapkáčom k veľkonočným pochôdzkam. Vozík s rapkáčom vyrábal stolár a kolár Karlík Baksa (zomrel v roku 2000). Poslednú škrebetačku vyrobil Stipič Ivan (asi 60 rokov).

V dedine bola rozšírená výroba drobného hospodárskeho náradia – vyrábali košíky, metly, hrable.

Na zabíjačku neprichádzali do domu cigánky, nie je známa tradícia prinášať ražeň; Deti odnášali susedom zabíjačku – *prdelkovú poliefku aj jiternice*, *dostali peňáze*.

Oberačka – *obiračka* je príležitosť k stretnutiu širšieho príbuzenstva, schádza sa 15 – 20 ľudí. *Peče se sviňa nebo beran, husa*.

Po páraní – *drápaní* peria dali kostrnky niekomu pred dvere, aby mal neporiadok. Pri tejto príležitosti robila mládež aj iné žarty – napríklad zvesili niekomu bránu – *vráta* a odniesli ju k piatemu susedovi.

Tradičná gastronómia. Medzi najdôležitejšie zložky stravy medžurićských Slovákov, no aj Čechov, patrí bravčové a kuracie mäso, kapusta, zemiaky. V gastronomických prejavoch je badať vplyv väčšinovej chorvátskej gastronómie, často sa varí *sárma*, paradajková omáčka, guláš, pečie sa prasiatko, na zabíjačke je tradičným produktom *kulen*. Za „československé" jedlá možno považovať rôzne pokrmy z kapusty – fliačky alebo *knedlíky* s kapustou, pečené bravčové mäso s dusenou kapustou a knedľou, varenú sliepku s kyslou kapustou, kapustovú polievku. Obľúbená je aj huspenina – *zmrzlák*.

Zemepisné, katastrálne a miestne názvy. Slovenské miestne názvy sú výrazne ovplyvnené chorvátskym a českým jazykom. Pomenovanie *Medžurić* je odvodené od priestoru medzi vodnými tokmi *Bijela*, *Pakra* a *Ilova*. Územie na severe, kde sa nachádza lesný porast, má pomenovanie Žirovňak; severovýchodne je Černi *lug*, pred ktorým je *Gradina*. Názov je odvodený od slova hrad – *turski hrad* (Medžurič) bol opustený počas tureckej expanzie, neskôr bol v bojoch zničený. Drevený hrad bol postavený na meandri rieky Ilova, chránila ho vodná priekopa. Dodnes nebol archeologicky preskúmaný.

Priestor medzi lesným porastom na severe a obcou má pomenovanie *Skresluky*. Pravdepodobne znamená cez lúky, za lúkami. V chotári nájdeme česko – slovenské miestne názvy *Zadní lúka, Hornie* lúky a *Dolnie* lúky. Na severozápade sa nachádza pole nazvané *Kupine* (černica). Časť intravilánu má názov *Laxenburg*. Pôvod nie je známy. Okolie kostola sa nazýva *Cintor, Do cintora* podľa pôvodného, zaniknutého cintorína. V súčasnosti je cintorín na západnej hranici extravilánu a intravilánu. Vyššie položená časť obce sa nazýva *Piglač*. Pomenovanie je odvodené od pôvodného majiteľa pozemkov – Pigla. Na juhu je *Ribňačke pole a lug* (les), lokality *Brezine* a *Podbrdalj (polia)*.

Kultúrne organizácie a inštitúcie. Spolková činnosť v Medžurići podstatne súvisí s etnickou štruktúrou obyvateľstva. Viaceré spolkové organizácie fungujú na etnickom princípe, no ich členovia spravidla patria k všetkým národnostným menšinám, ktoré v dedine žijú.

Matica slovenská Medžurić. Matica slovenská bola založená v roku 1996. Nadviazala na činnosť Československej besedy, ktorá v Medžurići pôsobila od roku 1920 až do rozdelenia Československa.

Medžuričská matica mala v roku 2016 166 členov, ktorých tvoria Slováci, Česi aj Chorváti. V dedine sa už takmer nevyskytujú homogénne slovenské manželstvá, členmi sú často rodinní príslušníci zo zmiešaných manželstiev.

V rámci Matice slovenskej fungujú len folklórne telesá. Ide o tanečnú skupinu mladších detí (od 4 do 13 rokov), ktorú tvorí približne 20 členov. Tanečná skupina starších detí a dospelých má približne 12 členov. Mladšiu skupinu vedie Željka Birová, staršiu Elena Vasiková. Repertoár tvorí spolu 12 choreografií, inšpiráciu hľadajú na internete, významne však v tomto smere pomohol Gustáv Socháň, vedúci FS Oravan z Nižnej. Mužská spevácka skupina má aktuálne 7 členov, vedúcim je Ivan Vasik, dirigentom

Mužská spevácka skupina Orava z Medžurića (zdroj Matica slovenská Medžurić)

učiteľ Josip Ferenčaković z Banovej Jarugi. Hudobná sekcia Matice má 4 členov (dve harmoniky, basa a bugarija). Výhodou je, že všetci hudobníci sú z Medžurića. Divadelné ochotníctvo nemá v Medžurići tradíciu, obyvatelia sa zmieňujú o tejto aktivite len v krátkom období v 60. a 70. rokoch, v rámci činnosti Československej besedy, inak s divadelnými predstaveniami vystupovali len hosťujúce súbory.

Slováci pre svoje potreby využívajú Národný dom, ktorý patrí Matici slovenskej a Českej besede. Poskytuje priestory na stretávanie sa, tanečné skúšky a organizáciu podujatí. Skúšky jednotlivých skupín sa konajú v týždňových intervaloch, pred vystúpeniami aj častejšie. Členovia sa v priestoroch Matice oficiálne stretávajú raz mesačne, no neoficiálne takmer každý deň.

Z materiálneho vybavenia majú matičiari k dispozícii tri druhy oravských krojov pre dospelých (po 11 kusov), ktoré sú štylizované v závislosti od choreografie. Okrem toho majú 20 univerzálnych pre mladšie deti.

Medzi dôležité aktivity Matice patria družobné kontakty so Slovenskom. Vzhľadom na oravský pôvod slovenských obyvateľov dediny, nadviazali kontakty s Trstenou, Lokcou, Suchou Horou (partnerská obec Kutiny, kutinských aj medžurićských hasičov), Mútnym, Podbieľom. Najdlhšie trvá družba s Trstenou – približne 15 rokov. Družobné kontakty vyústili napríklad v sponzorskú pomoc – obec Lokca darovala matičiarom drevo pri výstavbe strechy Národného domu.

Kolektívne cesty na Slovensko trvajú od stredy do pondelka. Počas jednej cesty spravidla navštívia viac partnerských obcí. Dodávame, že súčasťou ciest na Slovensko je aj folklórne vystúpenie (napr. Mútne) a futbalové zápasy medžurićského klubu Metalac (Trstená, Podbieľ). Okrem toho mnohí obyvatelia Medžurića cestujú na Oravu individuálne navštíviť rodinu, o existencii ktorej panuje všeobecne dobrá vedomosť. Každý druhý rok prijímajú Medžurićania hostí z partnerskej Trstenej vo svojej dedine.

Na Slovensko cestujú aj mladšie deti, ktoré sa nepravidelne zúčastňujú škôl v prírode.

Organizované podujatia. Autochtónnym podujatím medžurićskej Matice je **Deň slovenskej kultúry**. Koná sa v prvú sobotu po Veľkej noci. Vystupujú tu domáce tanečné skupiny, hostia z iných slovenských dedín, no aj české a chorvátske folklórne súbory. V roku 2016 sa uskutočnil 4. ročník podujatia.

V spolupráci s Českou besedou organizujú Slováci **fašiangové slávnosti** – sprievod dedinou a maškarný ples (počas ktorého sa pre všetkých účastníkov tradične pečú vajíčka so slaninou). Tradičným podujatím je aj **Stavanie májového dreva** (Majpan). Kedysi sa máj staval pred miestnym obchodom s potravinami, v súčasnosti sa tak deje pred Národným domom.

S Národným domom súvisí aj oslava sviatku medžurićskej farnosti **Mala Gospa**, ktorá sa koná 8. septembra. Dopoludnia sa koná Svätá omša, po ktorej nasleduje slávnostný obed v rodinách (najčastejšie sa pečie prasa alebo jahňa). Vo večerných hodinách zvyknú oslavy pokračovať v Národnom dome za účasti živej hudby.

Záver. V rámci krátkodobého terénneho výskumu sa nám podarilo identifikovať najdôležitejšie prvky kultúrneho potenciálu Slovákov v Medžurići. Z pozitívnych stránok možno vyzdvihnúť fungujúci Miestny odbor Matice slovenskej, ktorý inštitucionálne zabezpečuje kultúrne aktivity Slovákov v dedine. Na túto činnosť im slúži Národný dom, ktorý je v spoločnom vlastníctve Matice slovenskej a Českej besedy. Disponuje kvalitnými rozsiahlymi priestormi s možnosťou širokého využitia. V Medžurići sú prítomné výrazné individuality, ktoré sú schopné reprezentovať minoritné spoločenstvo, no aj revitalizovať určité prvky menšinových tradícií. Dobré medziľudské aj rodinné vzťahy s príslušníkmi českej minority dávajú predpoklady spoločného postupu pri napĺňaní menšinových práv. Z faktorov spomaľujúcich asimilačné procesy možno spomenúť bohaté družobné kontakty medžurićských matičiarov s viacerými oravskými dedinami.

Na druhej strane, slovenské spoločenstvo v Medžurići je, s výnimkou susednej dediny Lipovľany, pomerne vzdialené od iných slovenských minoritných komunít. Istou nevýhodou z hľadiska prežitia je aj výrazne početnejšia česká menšina a široké príbuzenské kontakty s ňou (veľké množstvo etnicky zmiešaných manželstiev). To sa u mladších generácií prejavuje slabou znalosťou slovenského jazyka.

Zoznam informátorov:
Ana Bukač, rod. Karkoška (1932)
Jozef Feja (1941)
Ana Jozefčik, rod. Sladeček (1941)
Jozef Jozefčik (1966)
Zdenka Uzel, rod. Jozefčik (1959)
Željko Uzel (1957)
Ivan Vasik (1950)

Kontakt:

prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 01 Nitra
E-mail: jcukan@ukf.sk

doc. PhDr. Boris Michalík, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: bmichalik@ukf.sk

PhDr. Marián Žabenský, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: mzabensky@ukf.sk

PhDr. Roman Zima, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: rzima@ukf.sk

Ilok – kultúrna infraštruktúra[1]

Michal Kurpaš

Kľúčové slová: kultúrna infraštruktúra, kultúra, kultúrny potenciál, organizácia kultúry

Key words: culture infrastructure, culture, culture potential, organisation of culture

Abstract: The aim of the paper is to analyze the cultural infrastructure of the Croatian town Ilok. The article summarizes the knowledge gained from the field research of the cultural potential of Slovaks living in Croatia, which was realized in 2016. The research is a part of the project APVV-15-0104 – Cultural potential of Lowland Slovaks. Due to its history and natural conditions, the city of Ilok offers many opportunities for leisure time not only for the domestic population but also for tourists. Cultural infrastructure of the city is developed and partly influenced by viticulture, which forms the suprastructure in particular.

Úvod. Cieľom príspevku je analyzovať kultúrnu infraštruktúru chorvátskeho mesta Ilok. Článok sumarizuje poznatky získané terénnym výskumom kultúrneho potenciálu Slovákov v Chorvátsku, ktorý bol realizovaný v roku 2016. Výskum je súčasťou riešenia projektu APVV-15-0104 – Kultúrny potenciál dolnozemských Slovákov.

Ilok je najvýchodnejší samosprávny celok Chorvátska v blízkosti chorvátskych a srbských hraníc. V rámci etnického zloženia chorvátsku majoritu dopĺňa srbská, slovenská a maďarská minorita. Mesto Ilok vzhľadom na svoju históriu a prírodné podmienky, podmienené jeho polohou na brehu Dunaja neďaleko Fruškej hory, ponúka veľa možností pre využitie fondu voľného času

[1] Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0104. Príspevok je tiež súčasťou riešenia projektu KEGA č. 051UKF-4-2016.

pre domáce obyvateľstvo aj pre turistov. Medzi významné faktory ovplyvňujúce kultúru a turizmus patrí vinohradníctvo, ktoré čiastočne ovplyvňuje aj kultúrnu infraštruktúru mesta.

Dom Matice Slovenskej. Najdôležitejším elementom kultúrnej infraštruktúry Slovákov v Iloku je Dom Matice Slovenskej. Mestom je využívaný aj ako kultúrny dom pre kultúrny a spoločenský život, zábavu a osvetu. Bol vybudovaný v roku 1952. Jeho dnešnú podobu ovplyvnilo viacero dostavieb, resp. rekonštrukcií. V roku 1979 sa dobudovalo pravé krídlo budovy napojené na hlavnú *divadelnú* sálu s pódiom. Sála ma kapacitu cca 200 miest. Za scénou môžeme nájsť šatňu resp. skúšobnú miestnosť, knižnicu a skladové priestory. Divadelná sála je vybavená audiotechnikou, reprosústavou, osvetlením a sedením. V pivničných priestoroch sa nachádza *klub* – priestor vybavený zariadeniami improvizovaného pohostinstva. Slúžil na občerstvenie počas kultúrnych podujatí a nácvikov. Svoje aktivity tu realizuje Kultúrny umelecký spolok Ľudovíta Štúra, zaoberajúci sa folklórom a divadlom. Pravidelne sa tu konajú podujatia ako Bábkarská jar, Festival herca a iné, organizované v spolupráci s mestom Ilok. Cirkev využíva priestory napr. na oslavy Dňa reformácie.

Pod ďalšiu etapu rekonštrukcie sa podpísali slovenské mierové sily. V roku 1997 tu pôsobili príslušníci ženijných jednotiek OSN v rámci misie UNTAES. Okrem nového krovu vzniklo viacero priestorov využívaných na administrovanie a organizovanie kultúry.

Pri vstupe do divadelnej sály pribudla miestnosť pre mládež, ktorá okrem spoločenskej funkcie spĺňa čiastočne aj úlohu skladu. Ďalšie skladové priestory spojené s vonkajšími toaletami sa dostavali v pravom krídle

objektu. Nachádza sa tu tiež letná kuchyňa s altánkom, ktorá sa využíva pri podujatiach organizovaných v exteriéri Domu Matice Slovenskej. Sú v nej uskladnené prenosné stoly s lavicami, ktoré sa v letných mesiacoch rozmiestňujú na zastrešenú terasu. Príležitostne sa otvára bufet s občerstvením.

Pred vstupom do objektu je situovaná asfaltová parcela s vonkajším dreveným pódiom. V letnom období je to hlavný priestor, v ktorom sa realizujú kultúrne aktivity. Okrem iného sa využíva aj ako multifunkčné ihrisko či parkovisko.

Divadelná sála (Kurpaš 2016)

Nad divadelnou sálou vznikla spoločenská miestnosť poskytujúca priestory pre aktivity matičiarov. Pred vstupom je kancelária predsedu matice a kancelária tajomníčky pre Radu Vukovarsko – sriemskej menšiny. Kancelária

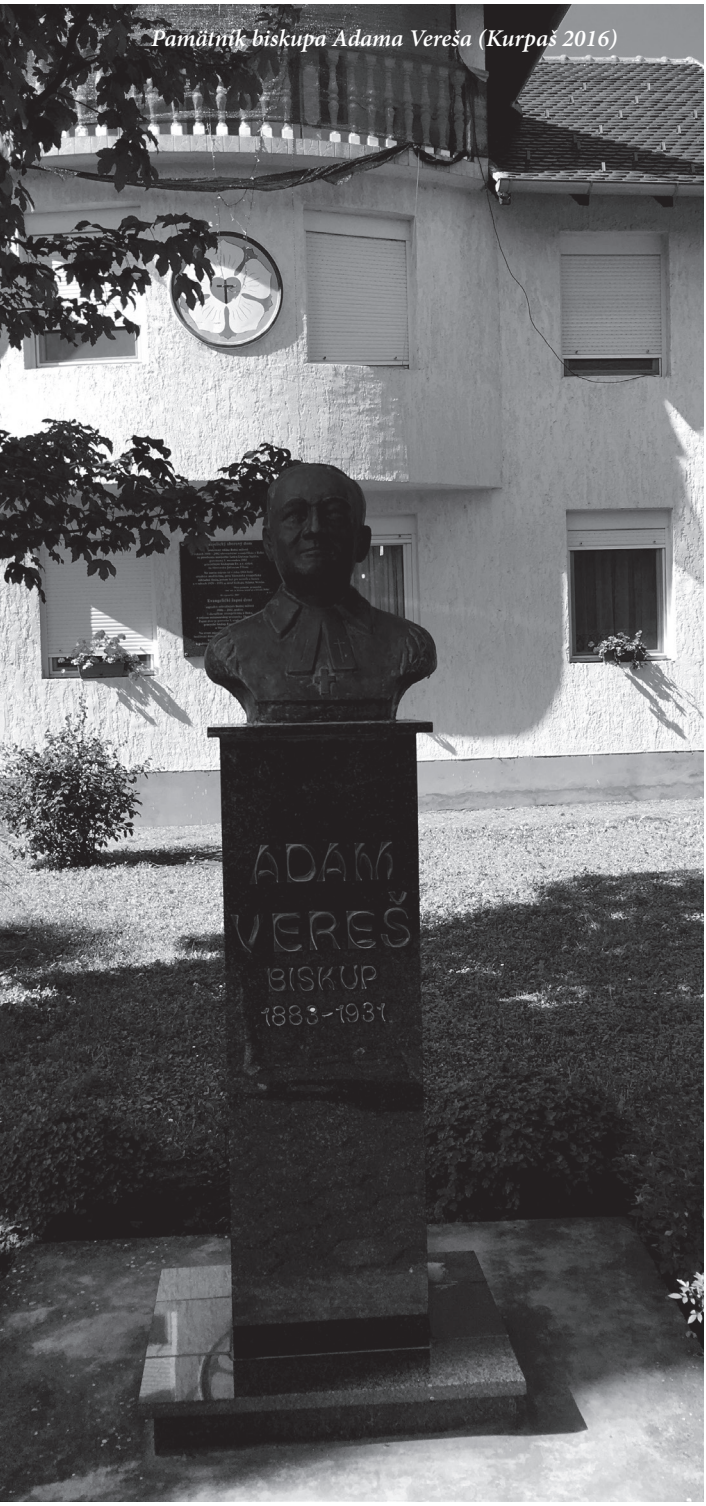

Pamätník biskupa Adama Vereša (Kurpaš 2016)

je vybavená počítačom, tlačiarňou, internetovým pripojením, telefónom a knižnicou. Vedľa sa nachádzajú sociálne zariadenia. V priechodnej časti spoločenskej miestnosti je zariadená kuchyňa s chladničkami, kuchynským drezom, a jedálenskými potrebami. Využívaná je na výdaj občerstvenia počas podujatí.

V spoločenskej sále sa organizujú schôdze Rady pre národnostnú menšinu Vukovarsko-sriemskej župy a Mestskej rady slovenskej národnostnej menšiny. Stretáva sa tu ženský a mládežnícky spolok, organizujú sa tanečné a spevácke skúšky. V spolupráci s mestom a organizáciou červeného kríža sa štyrikrát do roka usporadúva dobrovoľné darcovstvo krvi. Vybavenie spoločenskej sály tvoria stoly so stoličkami, nábytok slúžiaci k prezentácii spolkovej činnosti. Expozícia obsahuje spomienkové predmety, ocenenia, ďakovné listy, diplomy, archívne zbierky, fotodokumentácia a pod. Spoločenská miestnosť poskytuje miesto pre cca 70 ľudí, je klimatizovaná, revitalizovaná a plne funkčná.

Dom Matice Slovenskej personálne zabezpečuje predseda Matice Slovenskej v Iloku Vladimír Mudroh (1966), podpredseda Milan Pucovskí (1961) a tajomník Vladko Mučaji (1972). Za konkurenčné výhody môžeme považovať veľkokapacitné priestory, exteriérové priestory, dostatočnú technickú vybavenosť, dostupnosť v centre mesta, dostatok parkovacích miest či vnútorné a vonkajšie javisko. Objekt je pravidelne využívaný, plne funkčný, revitalizovaný s novými prístavbami. V rámci dostupnosti ho môžeme označiť za verejný. Cieľovú skupinu tvoria všetky vekové kategórie.

Financie sú zabezpečované z Rady pre národnostné menšiny Chorvátska. Mesto Ilok ročne prispieva od 2000 do 3000 eur. Dôležitá je tiež projektová činnosť naviazaná na Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, Vukovarsko – sriemsku župu či ministerstvá kultúry. Dodatočný zdroj financií alebo inej výpomoci Matica čerpá z prenájmu priestorov rôznym miestnym spolkom.

Evanjelická fara. Ďalšou dôležitou súčasťou kultúrnej infraštruktúry Slovákov v Iloku je evanjelická fara. Na mieste dnešnej budovy bola už v roku 1864 zriadená modlitebňa, neskôr prvá Slovenská evanjelická základná škola a v rokoch 1929 – 1931 tu sídlil úrad biskupa Adama Vereša, ktorého pamätník s bustou stojí pred budovou. Nová fara so zborovou sieňou bola vystavaná v rokoch 2000 – 2002, posvätená 3. novembra 2002 biskupom ev. cirkvi a.v. na Slovensku Júliusom Filom.

Zborová sieň je klimatizovaná, vybavená sedacím nábytkom pre cca 35 ľudí, stolmi a skladovacím nábytkom. Na stenách je chronologicky usporiadaná fotodokumentácia aktivít členov cirkevného zboru. V priestoroch fary sa nachádza kancelária farára, matrika, sociálne zariadenia a kuchyňa. Podkrovie tvorí byt farára a ubytovacie priestory pre hostí. Využívali sa aj na organizovanie cirkevných táborov. V zborovej sieni sa stretávajú členky evanjelického cirkevného zboru na oltárnych krúžkoch a deti na detských besiedkach. V priebehu roka je to okolo 15-25 a počas sviatkov aj 60 detí.

Materiálno technické zabezpečenie fary tvorí audiotechnika – mixážne pulty, reproduktory, hudobné príslušenstvo, dataprojektor, multifunkčné zariadenie s tlačiarňou. Kancelárie sú vybavené počítačmi s internetovým pripojením.

Finančné zabezpečenie je v rukách evanjelickej cirkvi a. v.. Fungovanie fary personálne riadi farár Dušan Saják, námestná farárka Božena Sajáková, zástupca zborového dozorcu Jozef Cinkotský, kantori Biľka Ježíková a Daniel Pucovský.

Evanjelická fara je pravidelne využívaná, plne funkčná, revitalizovaná. Je verejne a zdarma dostupná, disponuje bezbarierovým vstupom a parkovacími priestormi.

Za konkurenčné výhody považujeme dobrý funkčný stav nehnuteľnosti, moderné zariadenie, kompaktné vybavenie pre administrovanie a organizovanie kultúry pre členov cirkevného zboru. Očakávanou

konkurenčnou výhodou budú aj rozšírené priestory fary v rozostavanom dome smútku, ktorý s ňou bezprostredne susedí.

Mestská knižnica. Mestská knižnica okrem svojej primárnej funkcie spĺňa aj funkciu spoločenskú. Je situovaná v historickej budove v centre mesta, v priestoroch pošty. Disponuje samostatným slovenským oddelením. Pre slovenskú minoritu má neodmysliteľný význam. Objekt je moderne zariadený, klimatizovaný vybavený knižnicami, čitárňou, kopírkami a administratívnymi pultami pre zamestnancov. Je tu zriadená konferenčná sála, ktorá sa využíva na prezentácie kníh, osvetové podujatia a stretnutia organizované samosprávou.

Mestský park, pešia zóna, Múzeum mesta Ilok. Park a pešia zóna sú situované v starom meste. Považujú sa za akýsi kultúrny amfiteáter a centrum spoločenského života. Okrem okrasnej zelene v parku nájdeme busty verejných činiteľov, oddychové zóny vybavené lavičkami a drevené stánky prenajímané počas mestských podujatí. Mestské múzeum poskytuje v priestoroch historickej budovy expozície rozdelené do šiestich blokov. Spoločenská miestnosť je využívaná napríklad počas festivalu Dni mesta. Tieto priestory majú potenciál využitia v kontexte organizovania kultúry slovenskej etnickej minority.

Médiá. Neodmysliteľným prvkom kultúrnej infraštruktúry sú médiá, ktoré sprostredkovávajú informácie o kultúrnom živote Slovákov. Mladšie generácie uprednostňujú získavanie informácií z moderných mediálnych kanálov, akými sú napríklad webové portály alebo *fan* stránky na sociálnych sieťach. Dôležitým zdrojom je preto facebooková stránka Matice slovenskej v Iloku <https://www.facebook.com/maticaslovenska.ilok/>, webový portál Zväzu Slovákov v Chorvátsku < http://www.savez-slovaka.hr/sk/ilok-sk>, internetová stránka mesta Ilok <www.ilok.hr> a stránky veľvyslanectva.

Rádio Ilok zaraďuje týždenne do svojho programu slovenské vysielanie, ktoré si môžu poslucháči vypočuť každú sobotu od 12:00 do 13:00 hodiny. Scenár je možné sledovať na internetovom portáli <http://slovenskevysielanie.blogspot.sk>. Vysielanie periodicky približuje aktivity slovenskej menšiny, spolkovú činnosť a zaujímavosti z oblasti života minority. Rádio Vukovar vysiela podobnú reláciu s názvom *Mozaik*.

Z médií vyššej úrovne, ktoré Slovákom v Iloku sprostredkovávajú informácie, môžeme spomenúť TV Vinkovci – reláciu Spolužitie, ktorá sa vysiela každú sobotu o 18:00 hodine. Na národnej úrovni (TV HRT) je to napríklad relácia Prizma, ktorá sa venuje všetkým menšinám žijúcim v Chorvátsku.

Chorvátske médiá dopĺňajú dostupné srbské – napríklad Rádio Novi Sad, Tv Vojvodina. Tlač reprezentujú časopisy Prameň a Hlas ľudu.

Supraštruktúra. Supraštruktúra mesta je dotváraná ubytovacími a stravovacími zariadeniami, ktoré sú subkategóriou kultúrnej infraštruktúry. Ilocká supraštruktúra je vzhľadom na bohatú históriu, kultúru a prírodné

podmienky relatívne pestrá a vyspelá. Vinohradníctvo podmienilo vznik a fungovanie množstva vínnych pivníc, vinoték, reštaurácií a komplexných zariadení cestovného ruchu kombinujúcich ubytovacie a stravovacie služby. Živý turizmus podmienil fungovanie turistickej informačnej kancelárie, ktorá sídli v centre mesta.

Medzi významnejšie prvky supraštruktúry patria Sriemska kucá ***, Apartman Dunavska oaza ****, OPG Barbaric ***, Hotel Dunav ***, Stari podrum ***, Principovac ****, Hostel Old town Cinema ***, Sobe Masarini ***, Villa Iva Ilok ****. Gastronomické a ubytovacie zariadenia sú na vysokej úrovni.

Principovac – turistický rezort (Kurpaš 2016)

Za konkurenčnú výhodu považujeme vysoký štandard a kapacitu niektorých subjektov, strategickú polohu, atraktívne kultúrne a prírodné podmienky. [2]

Všeobecná infraštruktúra. Kultúrny a spoločenský život je naviazaný aj na jednotlivé súčasti všeobecnej infraštruktúry. Za využiteľné priestory pre kultúrne podujatia môžeme považovať budovu župného úradu, Základnú školu Julija Benešića, Ilockú strednú školu, školské ihriská, Hasičský dom JVP Ilok, futbalové ihrisko klubu NK Fruškogorac či sakrálne stavby (evanjelický kostol, katolícky kostol sv. Ivana Kapistrána).

Ihrisko v areáli základnej školy je počas letnej sezóny využívané na organizovanie športových podujatí akými sú napr. futbalové alebo basketbalové

[2] Spracované podľa http://www.turizamilok.hr/en/accommodation/

turnaje. Moderne vybavený areál Ilockej strednej školy s veľkou telocvičňou je využívaný najmä počas zimnej sezóny. Organizujú sa kultúrne podujatia pod záštitou školy aj mesta. Vzhľadom na charakter odborného zamerania školy sú významné poľnohospodárske výstavy.

Záver. Kultúrnu infraštruktúru Iloku považujeme za pomerne rozvinutú. Mesto disponuje kvalitnými priestormi pre organizovanie kultúry a spoločenského života. Supraštruktúra je na dobrej úrovni a vytvára predpoklady pre efektívny cestovný ruch. V kontexte kultúry etnických minorít musíme upriamiť pozornosť na možnosti rozvoja cezhraničnej spolupráce, ktorá predstavuje príležitosti pre slovenskú minoritu v Chorvátsku aj v Srbsku. Súčasný stav spolupráce je limitovaný najmä z dôvodu historických udalostí, ktoré ovplyvňujú medzinárodné vzťahy susediacich krajín. Tie sa odrážajú aj vo sfére manažmentu kultúry.

Použitá literatúra a pramene

DUBSKÁ, M.: Mapovanie a hodnotenie kultúrneho potenciálu. In: Vojlovica : kultúrne tradície Slovákov v Banáte ; editor Jaroslav Čukan. – 1. vyd. – Nitra : UKF, 2015. – ISBN 978-86-7103-442-5, S. 421-476

Turistička zajednica grada Iloka. 2017 Dostupné na internete <http://www.turizamilok.hr/en/accommodation/>

Kontakt:

PhDr. Michal Kurpaš, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: mkurpas@ukf.sk

Zmiešané manželstvá s cudzincami v kontexte štatistických údajov

Silvia Letavajová

Kľúčové slová: cudzinci, výber partnera, manželstvo, migrácia, štatistické údaje

Key words: foreigners, choice of partner, marriage, migration, statistics

Abstract: The subjects of the presented study are mixed marriages with foreigners in Slovakia realized mainly in the last decade. Marital preferences will be studied in terms of nationality but also from the perspective of gender of the participants. The aim is to answer the question whether it is possible to follow certain patterns of behavior in partner selection. Our primary source of information is the data from the Statistical Office of the Slovak Republic of the Ministry of Interior. Our findings suggest that in Slovakia there is a relatively strong marriage endogamy with respect to the citizenship of the partners. Slovak women and men tend to marry partners mainly from the geographically, linguistically, religiously and culturally close countries (the Czech Republic and other neighboring countries, EU countries). Women marry foreigners more often than men do; women are also more likely than men to choose partners from geographically and culturally distant environment. This fact may be related to the persistence of traditional patterns in marital strategies – preference of partners from the same or similar groups. It is linked to the traditional model in which women are expected to accept the culture of their partner, adapt to changes after marriage, and move to the husbands´ residence. The findings also reflect the isolation of the country, weak contact with foreigners and the low number of foreigners in Slovakia nowadays. Behaviour on marriage markets is also dependant on activities of Slovak women in the emigration processes and depends on the composition of immigrants in our country, where men dominate.

Úvod. Predmetom nášho záujmu sú zmiešané manželstvá s cudzincami na Slovensku. Cudzinci sú z právneho hľadiska definovaní skrz svoju príslušnosť (občianstvo) k inému územnému a politickému celku – štátu. Reálne však môže (aj nemusí) partnerstvo s týmito osobami implikovať prestupovanie hraníc medzi skupinami viacerých typov – kultúrnych, náboženských, jazykových, sociálnych alebo iných, čo je pri ich výskume potrebné brať do úvahy. Z časového hľadiska sa zameriame najmä na manželstvá uzatvorené v poslednom desaťročí. Manželské preferencie budeme sledovať z pohľadu štátnej príslušnosti ale i rodu aktérov. Našim cieľom bude zistiť, či je možné v sobášnych stratégiách sledovať určité vzory správania sa, pokúsime sa stručne načrtnúť ich východiská a možné príčiny.

Základným prameňom našich informácií budú štatistické dáta, ktoré vnímame ako primárne a ako východisko k následnému kvalitatívnemu etnologickému výskumu danej problematiky. Opierať sa budeme predovšetkým o databázy Štatistického úradu MV SR, Eurostatu, čiastočne sa odvoláme na údaje Cudzineckej a hraničnej polície MV SR.

Východiská a predpoklady vzniku zmiešaných manželstiev. Vznik zmiešaných manželstiev s cudzincami je potrebné vnímať v celej komplexnosti. Podmieňuje ho historická skúsenosť a tradičné nazeranie na fenomén manželstva a v rámci neho výber partnera. Je závislý od demografickej skladby obyvateľstva, najmä charakteristiky osôb, ktoré môžu byť potencionálnymi účastníkmi sobášov a to na vlastnom území ale aj v zahraničí (ich vek, stav, vzdelanie, etnická, náboženská charakteristika a iné), limitujú ho možnosti a príležitosti stretnúť partnera (veľkosť skupín, z ktorej partneri pochádzajú, otvorenosť alebo uzavretosť skupiny – majoritnej aj minoritnej) a v neposlednom rade individuálne preferencie.

Výber manželského partnera v slovenskej tradícii bol súčasťou ustáleného systému vzorov, noriem a hodnôt, ktorého hlavným cieľom bola stabilita a efektívnosť manželstva a tým aj integrita spoločenstva. Väčšina kritérií, ktoré sa na možného manžela či manželku vzťahovali, vychádzala z princípu podobnosti partnerov – endogamie. Endogamia, ako prevládajúci typ manželských preferencií[1], znamenala výber z rovnakých alebo podobných skupín alebo prostredí, označovaných ako „naše“, „svoje“. Prívlastok „cudzí“ a „vzdialený“ reflektoval rozsah poznaného sveta (cudzích kultúr), ako aj možnosť pohybovať sa v rámci neho a prekračovať jeho hranice. Nízka mobilita, izolovanosť ako aj ďalšie činitele mali za následok, že tradičné chápanie pojmu „cudzí“ sa s porovnaním so súčasným vnímaním zemepisných vzdialeností prirodzene vzťahoval aj na lokality pomerne blízke. Za partnera v zmiešanom manželstve preto mohla byť označovaná aj osoba z inej časti obce, susednej obce, iného chotára, župy alebo okresu.

[1] Problematike zmiešaných manželstiev v tradičnom prostredí sa venovali viacerí autori. Spomenieme napríklad prácu V. Šoltésa (2009), V. Káľavského a M. Káľavskej (1993), P. Salnera (1978), R. Lužicu (2004), A. Mann (1990), M. Dubayovej (2001), S. Letavajovje (2015) alebo L. Fónadovej a T. Kartňáka (2016).

V modernej spoločnosti sa sobášny trh[2] čoraz viacej rozširuje a presúva aj mimo územia Slovenska. Globalizácia a v rámci nich aj migračné procesy (odchod Slovákov do zahraničia, príchod cudzincov na naše územie, ale i virtuálny kontakt s inými kultúrami prostredníctvom médií), neustále zvyšujú pravdepodobnosť stretnutia partnera, pochádzajúceho z odlišného geografického, kultúrneho alebo sociálneho prostredia.

Otázka manželstiev s cudzincami na Slovensku sa v súčasnosti odvíja najmä od imigračnej a emigračnej situácie. Aktuálny podiel cudzincov na území Slovenska je 1,56%[3] , čo je hlboko pod priemerom, ktorý dosahuje cudzinecká populácia vo všetkých krajinách EÚ. Najväčší počet cudzincov je registrovaných zo susedných krajín – Českej republiky, Maďarska, Poľska, Rakúska a Ukrajiny. Spolu tvoria 42% zo všetkých cudzincov na našom území. Početne významní sú aj migranti z Rumunska, Bulharska, Ruska a Srbska, ako i cudzinci z ázijských krajín, predovšetkým z Vietnamu, Číny, Kórejskej republiky a Thajska. Viac ako polovica všetkých cudzincov pochádza z krajín Európskej únie.[4] Z hľadiska pohlavia prevládajú medzi cudzincami muži. Ich pomer voči ženám – cudzinkám je približne 60%, v niektorých skupinách (podľa štátneho občianstva) presahuje tento pomer 80% (napríklad Tunisko, Egypt). Podľa veku patria cudzinci na Slovensku predovšetkým do skupiny ľudí v mladom a strednom produktívnom veku.[5]

Z pohľadu emigračných prúdov je zrejmé, že v súčasnosti odchádzajú zo Slovenska predovšetkým ľudia v mladom a strednom veku, v miernej prevahe ženy nad mužmi, ľudia so stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním a častejšie ľudia slobodní.[6] Tieto atribúty takisto zvyšujú možnosť úspešnej účasti na sobášnych trhoch mimo slovenského územia a vznik zmiešaných manželstiev. Štatistické dáta tiež vypovedajú, že slovenské ženy opúšťajú našu krajinu z dôvodu sobáša omnoho častejšie ako slovenskí muži. Najčastejšou cieľovou krajinou slovenských vysťahovalcov je Česká republika. Jednoznačnou „dvojkou" sa po tejto tradičnej destinácii stalo Spojené kráľovstvo a to v súvislosti s otvorením jej pracovných trhov. Okrem toho smerujú Slováci najmä do Írska, Nemecka a Rakúska. Početne významnými sú aj krajiny ako Švajčiarsko, Maďarsko, USA, Kanada a Taliansko. Počty vysťahovalcov do nich však každoročne kolíšu.[7]

Manželstvá s cudzincami v európskych štátoch. Konkrétne údaje ohľadne manželstiev s cudzincami v európskych krajinách a celkovej pozície Slovenska medzi nimi je možné získať prostredníctvom Štatistického úradu Európskej únie – Eurostatu. Jeho databázy sprístupňujú údaje o sobášoch štátnych občanov

---

[2] Sobášnymi trhmi je označovaný priestor, v rámci ktorého dochádza k voľbe partnerov, a to podľa určitých zákonitostí. Je to priestor, kde dochádza k stretávaniu, vzájomnému oceňovaniu, zvažovaniu a vytrieďovaniu párov, ktoré potencionálne smerujú k manželstvu. (Kalmijn 1998: 398).

[3] Zdroj: Štatistický úrad SR – Stav obyvateľstva v SR k 30. 9. 2015.

[4] ÚHCP P PZ – Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike za rok 2015.

[5] Štatistický úrad MV SR, Pramenné dielo Migrácia.

[6] O Slovenkách vydatých za Sýrčanov bližšie pozri a porovnaj napríklad Čukan – Absi (2010).

[7] Tamtiež. Pozri tiež M. Katerinková (2013).

krajín EÚ s partnermi iného štátneho občianstva od roku 2008 do roku 2014. Informácie z roku 2014 nás odkazujú na dva relevantné údaje, podľa ktorých je možné sobášnosť s cudzincami sledovať, a to občianstvo a krajinu narodenia partnerov. Z hľadiska štátnej príslušnosti je v tomto roku na prvom mieste Luxembursko so 48,82% sobášov s cudzincami, ktoré uzavreli luxemburskí štátni občania (z toho 70,21% s občanmi štátov EÚ 28), nasleduje Malta s 36,64% (z toho 79,47% s občanmi EÚ 28) a Švajčiarsko s 34,96% (z toho 45,51% s občanmi štátov EÚ 28). Estónsko, Lotyšsko a Holandsko majú približne 10% zastúpenie sobášov s cudzincami. Podiel sobášov s cudzincami na celkovej sobášnosti občanov Českej republiky je 4,75% (z toho viac ako polovica s občanmi EÚ28), Poľsko a Maďarsko sa pohybuje pod hranicou 1%. Slovensko sa spomedzi svojich susedov nachádza približne uprostred s podielom 3,01% sobášov s cudzincami.[8]

V tomto ohľade je pre nás podnetná štúdia G. Lanzieriho (2012: 1-3), ktorý analyzoval sobášnosť v Európe na základe rovnakých prameňov. Podľa neho bolo v Európe za obdobie rokov 2008-2010 zmiešaným manželstvom každé 12. uzavreté manželstvo, pričom najvýraznejšia tendencia ich uzatvárať je v severozápadných krajinách a nižšia vo východných krajinách, kde je migrácia menej rozvinutá. Zo štatistických údajov je zrejmé, že najvyššie počty manželstiev s cudzincami sú evidované vo Švajčiarsku, Lotyšsku, Luxembursku, Estónsku, Írsku, Nemecku a Francúzsku. Manželstvá s krajanom sú vo všetkých krajinách pritom početnejšie ako manželstvá s cudzincom. Výnimku tvoria Cyprus, z dôvodu turistického ruchu a Lichtenštajnsko, pre malý počet obyvateľov (30-35 tis. na 160 km^2). Krajiny severnej Európy zaznamenávajú 11 až 16% podiel zmiešaných manželstiev, krajiny východnej Európy – Česko, Slovensko, Poľsko a Maďarsko eviduje za posledné roky nízky ale stabilný počet zmiešaných manželstiev – od 1,3 do 4%. Najnižší podiel týchto manželstiev je evidovaných v Rumunsku a Bulharsku. Na jednej strane teda stojí Malta a Cyprus, ktoré vykazujú silnú tendenciu k exogamii (zrejme preto, lebo sú bránou do Európskej únie). Protipólom týchto krajín sú Slovensko, Rumunsko a Bulharsko, ktoré sú typické silnou endogamiou. Dôvodom tohto stavu je zrejme nízky počet cudzincov na ich území. Výskumy manželských preferencií v jednotlivých krajinách poukazujú na fakt, že potomkovia migrantov a deti zo zmiešaných manželstiev sú náchylnejšie k sobášu s domácim obyvateľstvom ako ich rodičia. G. Lanzieri v tejto súvislosti predpokladá, že počet zmiešaných manželstiev bude v budúcnosti stúpať, a to z dôvodu narastajúceho počtu cudzincov ale i faktu, že imigranti sú spravidla nižšieho veku ako domáce obyvateľstvo, a preto budú vstupovať na sobášne trhy aj v budúcnosti.

Manželstvá s cudzincami na Slovensku. Počty zmiešaných manželstiev na Slovensku patria k nižším, pokiaľ ich porovnávame s celoeurópskou situáciou. Posledné údaje Eurostatu o zmiešaných manželstvách v našej krajine za rok 2014 vypovedajú, že partneri slovenského štátneho občianstva uzavreli celkovo 26737 manželstiev, z toho s partnermi slovenského občianstva

[8] Spracované podľa: Eurostat. Marriages by citizenship of bride (citizen) and groom (partner).

v 25955 prípadoch, s partnermi z krajín EU28 (okrem Slovenska) v 469 prípadoch, s partnermi z krajín mimo EÚ28 v 313 prípadoch a s partnermi zo zahraničia celkovo v 782 prípadoch. [9]

Manželstvá s cudzincami sú na Slovensku evidované viacerými spôsobmi. Jedným z nich je osobitná matrika v Bratislave, ktorá zaznamenáva uzavretie manželstva s iným štátnym príslušníkom v cudzine. Táto inštitúcia však nevytvára žiadne registre sobášiacich sa podľa presných kategórií (napríklad krajiny pôvodu ženícha alebo nevesty). Úrad v súčasnosti eviduje[10] približne 3600 žiadostí o zaregistrovanie takéhoto sobáša, čiže priemerne 300 žiadostí mesačne. Doposiaľ zaregistrovala osobitná matrika približne 55 800 žiadostí, pričom do roku 1978 to bolo zhruba 4200 žiadostí a od roku 1978 približne 51 600 žiadostí.

Tabuľka č. 1: Sobáše ženíchov slovenského štátneho občianstva s nevestou podľa jej štátneho občianstva[11] . Spracované podľa: Sobáše podľa štátneho občianstva snúbencov. Štatistický úrad SR.

NEVESTA	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Česko	241	294	268	319	296	263	265
Nemecko	7	7	13	12	10	8	16
Maďarsko	16	23	18	24	28	41	44
Rakúsko	6	3	4	10	3	5	5
Poľsko	73	64	88	85	61	79	69
Rumunsko	8	8	13	26	8	12	17
Spojené kráľovstvo	6	5	9	10	11	7	9
Srbsko							15
Rusko	21	31	39	40	43	38	42
Ukrajina	90	114	72	104	72	71	78
USA	2	27	20	17	18	16	14
Čína							12
Filipíny							14
Vietnam							12
Európa	25012	22973	21751	22350	23033	22348	23602
Európa bez SK	515	596	573	716	597	605	
EÚ 15	30	24	41	47	44	39	
Ázia	61	69	65	73	68	99	82
Afrika	10	12	12	17	10	10	8
Amerika	51	66	42	47	37	46	46
Iné	137	160	141	188	142	201	
Slovensko	24497	22377	21751	21634	22436	21754	22977
Iné ako SK občianstvo – cudzinky	641	748	695	856	731	774	764

[9] Spracované na základe rovnakého zdroja.

[10] Na základe vyžiadaných informácií z roku 2015.

[11] Údaje boli spracované podľa dostupných informácií za jednotlivé roky. Krajinu snúbenca alebo snúbenice uvádzame v tabuľke vždy v prípade, ak aspoň v jednom zo sledovaných rokov dosiahol počet sobášov počet minimálne 10.

NEVESTA	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Celkový počet sobášov mužov s SK občianstvom	25138	23125	22446	22490	23149	22510	23741
Percentuálny podiel sobášov z cudzinkami zo všetkých sobášov uzavretých mužmi s SK občianstvom	2,55%	3,23%	3,10%	3,81%	3,16%	3,44%	3,22%
Celkový počet sobášov uzavretých mužmi aj ženami s SK občianstvom	28293	26356	25415	25621	26006	25491	26737

Tabuľka č. 2: Sobáše neviest slovenského štátneho občianstva so ženíchom podľa jeho štátneho občianstva. Spracované na základe: Sobáše podľa štátneho občianstva snúbencov.

ŽENÍCH	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Česko	930	947	853	895	828	915	882
Francúzsko	73	68	61	78	71	59	78
Taliansko	135	138	148	129	116	147	158
Nemecko	253	272	245	258	225	247	224
Bulharsko	13	8	13	11	7	15	12
Maďarsko	139	136	113	123	117	147	158
Rakúsko	282	261	200	214	168	174	167
Poľsko	68	72	91	67	71	83	92
Rumunsko	25	17	20	20	23	26	31
Spojené kráľovstvo	243	234	251	261	269	283	270
Švajčiarsko	75	76	70	79	70	73	67
Belgicko							21
Španielsko							37
Grécko							17
Chorvátsko							14
Írsko							23
Macedónsko							16
Holandsko							22
Portugalsko							11
Srbsko							84
Slovinsko							16
Rusko	8	7	11	11	10	10	13
Ukrajina	27	28	24	23	19	14	19
USA	150	167	139	145	143	114	83
Kanada	16	19	12	17	19	17	23
Turecko							33
Alžírsko							14
Egypt							20
Maroko							10
Nigéria							23
Tunisko							25
Južná Afrika							15
Brazília							13
India							30
Pakistan							24

ŽENÍCH	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Európa	27067	24969	24853	24131	24717	24270	22502
Európa bez SK	257	2592	2407	2497	2281	2517	
EÚ 15	1117	1116	1056	1096	983	1047	
Ázia	174	205	180	204	184	103	137
Afrika	171	171	154	158	133	143	136
Amerika	214	226	195	213	222	69	145
Austrália	26	33	32	48	27	32	28
Iné	719	777	702	789	691	640	
Slovensko	24497	22377	21751	21634	22436	21754	22977
Iné ako SK občianstvo – cudzinci	3155	3227	2961	3120	2847	2964	2278
Celkový počet sobášov žien s SK občianstvom	27625	25604	24712	24745	25283	24717	25955
Percentuálny podiel sobášov s cudzincami zo všetkých sobášov uzavretých ženami s SK občianstvom	11,42%	12,60%	11,98%	12,60%	11,26%	11,99%	11,47%
Celkový počet sobášov uzavretých mužmi aj ženami s SK občianstvom	28293	26356	25415	25621	26006	25491	26737

Presné údaje o zmiešaných manželstvách však získavame najmä na základe informácií Štatistického úradu MV SR[12]. Výstupné dáta úradu k sobášom podľa štátneho občianstva sú prístupné od roku 2008. Z hľadiska krajiny pôvodu zaraďoval štatistický úrad až do roku 2013 sobášiacich sa do kategórií, ktorými sú jednotlivé štáty ale i územno-politické celky (napr. EÚ 15, Afrika, Ázia), využíval tiež zaradenie krajín do kategórie „iné". Hlavne v prípade krajín mimo EÚ tak informácie o konkrétnych krajinách pôvodu sobášiacich nie je možné vyselektovať (napríklad o afrických krajinách). Za rok 2014 je už možné získať ucelené informácie o všetkých sobášov s partnermi inej štátnej príslušnosti podľa jednotlivých štátov, zanikajú však sumárne údaje o počtoch sobášoch z krajín EÚ.

Štatistické údaje poukazujú na fakt, že muži aj ženy slovenského občianstva uzatvárajú predovšetkým manželstvá s partnermi rovnakého občianstva. Podiel osôb, ktoré vstupujú do manželstva s cudzincami za posledných 7 rokov je (v porovnaní s inými štátmi EÚ) nízky ale pomerne stabilný. Malé výkyvy sú dôsledkom celkovej sobášnosti Slovákov a počtov cudzincov na našom území. Je však zrejmé, že slovenskí muži uzatvárajú manželstvo s cudzinkami menej často ako slovenské ženy s cudzincami. Čo sa týka mužov, v sledovanom období uzatvorilo takto zmiešané manželstvá približne 2,55% až 3,81% všetkých

[12] V štatistikách nemusia byť zahrnuté manželstvá Slovákov, uzavreté v cudzine, ak manželia v cudzine žijú, na Slovensko prichádzajú len dočasne alebo z rôznych dôvodov nemali záujem o zápis v osobitnej matrike. Takéto manželstvá evidujú zastupiteľské úrady SR v zahraničí, ministerstvá alebo lokálne úrady v jednotlivých krajinách, kde došlo k ich uzavretiu.

Slovákov, ktorí vstúpili do manželstva. Percentuálny podiel žien, ktoré uzavreli manželstvo s cudzincom sa pohybuje v rozhraní od 11,26% až 12,60%. Ženy sa teda vydávajú za cudzincov takmer 4x častejšie ako muži za cudzinky.

Slovenskí muži aj ženy uzatvárajú manželstvo predovšetkým s Európankami (ak počítame aj Slovensky, je to v 99,10% v prípade mužov a 96,57% v prípade slovenských žien). Za roky 2008 až 2013 si muži Slováci vzali cudzinky z krajín EU len v 4,32% a ženy Slovenky mužov cudzincov z krajín EÚ oproti tomu až v 31,21%. V oboch prípadoch pritom vedú manželstvá s občanmi Českej republiky, ktoré tvoria v sledovaných rokoch 1/3 všetkých manželstiev s cudzincami (1678 manželstiev v prípade slovenských mužov a 6250 manželstiev v prípade žien).

Z ostatných krajín vedú u mužov Slovákov dlhodobo Ukrajinky (601), čo predstavuje 11,54 % zo všetkých ich sobášov s cudzinkami, nasledujú Poľky (519), Maďarky (194) a mimo tento priestor Rusky (259). Podľa kontinentov prevládajú u slovenských mužov manželky z Európy, nasledujú manželky z Ázie (517 prípadov, čo je necelých 10% z celkového počtu manželstiev s cudzinkami), Ameriky (335 prípadov, približne 6,43%) a napokon Afriky (79 prípadov, čo tvorí 1,5% zo všetkých sobášov mužov s cudzinkami).

Pomerne silné zastúpenie medzi ženíchmi slovenských žien má ich pôvod z krajín EÚ alebo všeobecne západoeurópskych krajín. Najvýraznejšie sú pritom nasledovné krajiny: Spojeného kráľovstva s približne 9% podielom na sobášoch s cudzincami (1811 prípadov), Nemecka (1724), Rakúska (1466), Talianska (971) a USA (941), po ktorých nasledujú muži z Maďarska (933), Poľska (544) a Švajčiarska (510). Počet mužov z Ukrajiny, krajiny, ktorá bola v prípade manželských preferencií slovenských mužov na prvom mieste, je nízky (154) a tvorí len necelé 1% zo sobášov žien s cudzincami. V porovnaní s mužmi sa slovenské ženy 3,5 krát častejšie vydávajú za afrických mužov, ktorí tvoria 5,19% sobášov zo všetkých sobášov s cudzincami, takmer o polovicu menej ako muži uzatvárajú sobáše s partnermi z ázijských štátov a približne rovnako často sa vydávajú za mužov z amerického kontinentu. Podiel ich manželstiev s partnermi z Ameriky (2,3%) a ázijských krajín (3,5%) je približne rovnaký ako v prípade preferencií slovenských mužov.

Záver. Slovensko v sobášnosti vykazuje pomerne silnú endogamiu, pokiaľ máme na zreteli štátnu príslušnosť partnerov. Slováci aj Slovenky majú tendenciu brať si partnerov predovšetkým z krajín blízkych – geograficky, jazykovo, nábožensky, kultúrne (Česko a ostatné susedné krajiny, krajiny EÚ). Tento fakt môže odzrkadľovať historickú skúsenosť a súvisieť s pretrvávaním tradičných vzorov v manželských stratégiách, čiže uprednostňovaním partnera z rovnakej alebo podobnej skupiny (princíp endogamie) (Letavajová 2015). Na druhej strane je odrazom pomernej uzavretosti krajiny a slabého kontaktu s cudzincami v minulosti (obdobie socializmu) a nízkym počtom cudzincov na našom území v súčasnosti.

Zistenia tiež poukázali na to, že ženy majú vo všeobecnosti väčšiu tendenciu k sobášom s cudzincami. Častejšie ako slovenskí muži si berú partnerov z geograficky aj kultúrne vzdialeného prostredia. Určité paralely týchto sklonov je opäť možné nachádzať v tradičných modeloch, podľa ktorých sa očakávalo a považovalo sa to zrejme za prirodzenejšie, ak žena prijímala kultúru svojho partnera, prispôsobila sa, prípadne zmenila po sobáši svoju rezidenciu za manželovu (patrilokálnosť). (Michálek 2011, Mjartan 1974) V súčasnosti tento stav podopierajú aj štatistické dáta o vysťahovalectve zo Slovenska, ktoré napovedajú, že slovenské ženy opúšťajú našu krajinu z dôvodu sobáša omnoho častejšie ako slovenskí muži.

Sú teda viac ochotné presťahovať sa a prispôsobiť kultúre svojho manžela. Ďalším z vysvetlení je skutočnosť, že v súčasnosti sú slovenské ženy rovnako aktívne (sčasti prevládajú) na zahraničnej migrácii a majú teda viacej príležitostí stretnúť svojho partnera v cudzine. Napokon, posledným ale nemenej dôležitým faktorom je v tejto súvislosti celkové zloženie migrantov na Slovensku, medzi ktorými prevládajú muži, muži v mladom a strednom veku, ktorí sa stávajú možnými aktérmi na sobášnych trhoch.

Naše zistenia poukazujú tiež na skutočnosť, že slovenské ženy si častejšie ako muži volia manželského partnera, pochádzajúceho z krajín ekonomicky vyspelejších, u ktorého je predpoklad jeho lepšieho sociálneho zabezpečenia. Sobášne stratégie slovenských mužov naopak, naznačujú tendenciu uprednostňovať ženy z menej ekonomicky vyspelých oblastí (Ukrajina, ázijské štáty). Sobášne stratégie slovenských mužov aj žien a ich pohyb v rámci sobášnych trhov naznačujú možný význam ekonomických aspektov[13] pri hľadaní manželských partnerov podľa modelu: žena sa snaží nachádzať partnera ekonomicky lepšie situovaného a zabezpečeného a naopak, muž poskytuje zabezpečenie žene.

Hlbšie štúdium manželských preferencií a ich následné doplnenie kvalitatívnymi výskumami zrejme potvrdí existenciu určitých vzorov v správaní sa na sobášnych trhoch. Predpokladáme, že počet zmiešaných manželstiev bude vzhľadom na globalizačné procesy a silnejúce migrácie aj v našom prostredí postupne narastať a stane sa čoraz častejším predmetom odborného aj verejného diskurzu.

Literatúra a pramene:

ČUKAN, J. – AL-ABSI, M.: Slovenky v Rakke. In: Kontexty kultúry a turizmu. Roč. 3, č. 1, Nitra: FF UKF v Nitre 2010, s. 42–44.

DUBAYOVÁ, M.: Rómovia v procesoch kultúrnej zmeny. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2001

FÓNADOVÁ, L. – KATRŇÁK, T.: Etnická homogamie na Slovensku v letech 1992 až 2012. In: Sociologický časopis. Roč. 52, č. 2, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2016, s. 157-178.

KALMIJN, M: Intermarriage and Homogamy: Causes, Patterns, Trends. Annual Review of Sociology, 1998, s. 395-421.

[13] O tendenciách migrovať a nachádzať si partnerov v ekonomicky vyspelejších krajinách viac P. B. Minervini – F. T. McAndrew 2006 (podľa Niedomysl – Ősth – Ham 2009: 5).

KÁĽAVSKÁ, V. – KÁĽAVSKÝ, M.: K otázke zmiešaných manželstiev. In: Južný Zemplín. Štúdie o etnokultúrnom vývoji národnostne zmiešanej oblasti. Bratislava: Národopisný ústav, SAV, 1993, s. 124-144.

KATERINKOVÁ, M. a kol: Zahraničné sťahovanie a cudzinci v Slovenskej republike v roku 2012. In: Štatistický úrad slovenskej republiky. Demografia a sociálna štatistika, 2013.

LANZIERI, G.: Merging populations. A look at marriages with foreign-born persons in European countries. In: Population and social conditions. Eurostat. Statistics in focus. 29/2012.

LETAVAJOVÁ, S.: Lokálna endogamia a jej význam pri uzatváraní manželstiev v tradičnom ľudovom prostredí. In: Etnologické rozpravy. Bratislava: Ústav etnológie SAV, Roč. 22, č. 1, 2015, s. 114-128.

LUŽICA, R.: Kapitoly z rómskej kultúry. Bratislava: Slovak Academic Press, 2004.

MANN, A. B.: Výber manželského partnera u Cigánov-Rómov na Spiši (k problematike existencie „cigánskej skupiny"). In: Slovenský národopis. Roč. 38, č. 1-2, Bratislava: SAV, 1990, s. 278-284.

MICHÁLEK, J.: Gemer-Malohont. Martin: Matica slovenská, 2011.

MJARTAN, J.: Horehronie: Kultúra a spôsob života ľudu. Bratislava: Veda, 1974.

NIEDOMYSL, T. – J. ŐSTH – M. VAN HAM: The Globalisation of Marriages Fields: The Swedish Case. In: Journal of Ethnic and Migration Studies. Southampton: Routledge, 2009, p. 1-20. (Dostupné na: https://research-repository.st-andrews.ac.uk/bitstream/handle/10023/6586/ENGPR_027_POST_PRINT_2010_JEMS_TN_JO_MVH.pdf?sequence=1)

SALNER, P. (1978). Kritériá výberu manželského partnera na Kysuciach. Národopisné aktuality. č. 15, s. 1-11.

ŠOLTÉS, P.: Tri jazyky, štyri konfesie. Etnická a konfesionálna pluralita na Zemplíne, Spiši a v Šariši. Bratislava: Pro historia, 2009.

Štatistický úrad SR – Stav obyvateľstva v SR k 30. 9. 2015. (dostupné na: http://www.susr.sk:80/wps/portal?urile=wcm:path:/Obsah-SK/informativne-spravy/vsetky/6700d047-5977-4e38-8e5c-d7d5b94c66b1)

ÚHCP P PZ – Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike za rok 2015. (Dostupné na: http://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocenky/rok_2015/2015-rocenka-UHCP-SK.pdf)

Štatistický úrad MV SR, pramenné dielo Migrácia. (Dostupné na: http://slovac.statistics.sk)

Eurostat. Marriages by citizenship of bride (CITIZEN) and groom (PARTNER). (Dostupné na: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_marcz&lang=en)

Kontakt:

Mgr. Silvia Letavajová, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: sletavajova@ukf.sk

Postavení Romské menšiny na trhu práce v České republice v závislosti na vzdělání

Marek Merhaut

Kľúčové slová: romská menšina, nezaměstnanost, nízké vzdělání, interkulturní vzdělávání

Key Words: roma minority, unemployment, low education levels, intercultural education

Abstract: The Roma minority is one of the minorities in the Czech Republic, which has always been an important part of the Czech society. It differs from the Czech majority in many aspects; such as traditions and customs, family, colour, etc. The diversity of the Roma often gets into conflict with major companies. The severity of the problems related to the Roma community is caused mainly by the large part of the Roma minority in the Czech Republic belonging to the group of the lowest social level with high unemployment rate, low education levels and in relation to the total number of inhabitants has a disproportionately large share of crime. Intercultural education should contribute to the improvement of existing and origin of new educational and training approaches.

Úvod. Romská menšina představuje jednu z významných minorit v České republice, která byla vždy důležitou součástí české společnosti. Od české majority se liší v mnoha aspektech jako například v tradicích a zvycích, rodinném uskupení, barvou pleti apod. Díky své rozdílnosti se Romové dostávají často do konfliktu s majoritní společností. Závažnost problémů souvisejících s romskou komunitou je způsobena především tím, že značná část romské

menšiny v České republice patří do skupiny na nejnižší sociální úrovni s vysokou nezaměstnaností, nízkou úrovní vzdělání a vzhledem k celkovému počtu obyvatel má neúměrně velký podíl na trestné činnosti. Interkulturní výchova by měla přispět ke zlepšení dosavadního stavu a k novým výchovným a vzdělávacím přístupům – u menšinového etnika rozvíjet jeho kulturní specifika a současně poznávání kultury celé společnosti, majoritní většinu seznamovat se základními specifiky ostatních národností žijících ve společném státě, u obou skupin nacházet styčné body pro vzájemné respektování, společné aktivity a spolupráci (Balvín, 1997).

Edukační problematika romské menšiny. Aktuálním problémem se stalo národnostní školství, v rámci kterého je důležité vytvoření co nejvhodnějších podmínek na osvojení si jazyka, plnou integraci minoritních skupin do většinové společnosti. Prvořadým úkolem je pěstovat národnostní uvědomění a současně přispívat ke sbližování a integraci občanů naší republiky. Multikulturní výchova nezasahuje pouze do vzdělávání, ale i do oblastí sociální a ekonomické politiky (Sirovátka, 2016).

Mnoho příslušníků romské menšiny se stalo nezaměstnanými, neboť v minulém režimu byli Romové organizováni a vedeni k vykonávání nekvalifikovaných činností. Romům sice bylo za období komunismu poskytováno vzdělání, ale často pouze základní a mnohdy na zvláštních školách. Historické souvislosti sice výrazně ovlivnily současnou nepříznivou situaci Romů na trhu práce, avšak svoji roli sehrávají i další faktory a příčiny (Sirovátka, 2016 a Říčan, 1998). Jeden z významných problémů spojených s romským etnikem představuje nízká vzdělanost oproti majoritní společnosti. Romové sice navštěvují školy, avšak dosahují pouze základního či nižšího vzdělání. Nízké vzdělání přináší negativní vliv na pozici Romů na trhu práce, neboť obecně produkuje nekvalifikovanou pracovní sílu, která však má velké potíže se na současném pracovním trhu prosadit, neboť poptávka po nekvalifikované pracovní síle neustále klesá. Příčiny nedostatečné vzdělanosti romského etnika lze spatřovat v nízké motivaci k získávání vzdělávání či v očekávání diskriminace na pracovním trhu. Další příčinu lze spatřovat také v tom, že výchova a prostředí, ve kterém romské děti vyrůstají, se velmi odlišuje od majoritní. V dřívějších letech byly romské děti automaticky umisťovány do zvláštních škol a tím pádem jim byl zamezen přístup k dalšímu vzdělávání. Docházelo k jejich vyčleňování v rámci vzdělávacího systému (Říčan, 1998).

Významnou příčinu marginální pozice Romů na trhu práce představuje nízká motivace k získávání vzdělání a většina Romů pracuje v šedé ekonomice. Na rozdíl od majority, která si vzdělání vysoce cení, je pro minoritu podružnou záležitostí. Významnou roli hraje i špatná znalost vyučovacího jazyka. V romských komunitách chybí předškolní výchova. Nejde pouze o navštěvování mateřských škol, ale také o podporu dětí ve vzdělávání v samotných rodinách. Špatné bytové podmínky, nestálost denního režimu, malá motivace ke vzdělávání a nízká podpora ze strany rodiny přispívají k nízké vzdělanosti.

Za problém můžeme považovat i odmítavý postoj vůči minoritám ze strany majority (Sirovátka, 2016). Multikulturní výchova žáků ve školách spočívá v rovnosti přístupu k jedinci a menšinám majoritní společnosti. Objektivním základem vztahu mezi minoritou a majoritou je etnická, jazyková a kulturní odlišnost. Ministerstvo Vnitra české republiky ve zprávě: „*Vzdělávání a potřeby romských dětí a mládeže*“ uvádí, že velká část romských dětí není dostatečně připravena na zahájení školní docházky a jejich handicap nekompenzuje nabídka předškolního vzdělávání. Největší nevýhody představují především nedostatečná znalost českého jazyka a rodinné prostředí, které romské děti na školní docházku většinou nedokáže připravit, upozorňuje zpráva. Romské děti mají nízké profesní aspirace, nevěří, že získají prestižní povolání také proto, že jim většinou chybějí pozitivní vzory. Na druhé straně prostředí škol většinou neumí romské děti přátelsky přijmout a motivovat k překonání jejich znevýhodnění (MVČR, 2008).

Etnická odlišnost, rozdílná výchova a vztah ke vzdělávání způsobují neúspěch romského dítěte. Napětí se přenáší i do školy: „Málokteré romské dítě ve škole obstojí. Doma je hodné, ve škole je zlé. Cítí se tam jako u macechy. Je neustále ve střehu. Neustále čeká, že zase odněkud přiletí pokárání. Brání se předem. Tluče kolem sebe“ (Bartoňová, 2002). Pedagogové, odborníci hledali preventivní opatření a způsoby, jak předejít vytvoření negativního vztahu ke škole. Pro děti ze sociálně nepodnětného prostředí a pro romskou populaci nalezli jednu z cest, která spočívá ve zřizování přípravných tříd. Výchovně vzdělávací práce učitelky v přípravné třídě vyžaduje učitele s bohatou škálou kladných vlastností. Především musí být zkušeným pedagogem, vzdělaným psychologem, všestranným odborníkem, který se neustále vzdělává. Ale co je nejdůležitější, učitelka musí být trpělivá a obětavá, pohodová a vynalézavá, neboť pracuje s dětmi z nejrůznějšího rodinného prostředí, s nejrozmanitějšími schopnostmi i možnostmi. Jak uvádí Bartoňová, „Být učitelem romského dítěte vyžaduje být člověkem tvůrčím, seznámeným s historií i kulturou svých svěřenců. S přístupem k žákovi trpělivým, vyrovnaným, pružným“ (Bartoňová, 2002).

Výzkum se zaměřením na edukační problematiku romských dětí v České republice. Ministerstvo pro Místní rozvoj ČR provedlo empirické šetření, zaměřené na individuální přístup edukační problematiky romských dětí. Ministerstvo rozeslalo dotazníky na více než čtyři tisíce škol. Empirické šetření bylo primárně zaměřeno především na děti se speciálními vzdělávacími potřebami, u kterých je diagnostikováno lehké mentální postižení. Ty se mohou vzdělávat na obou typech škol, většinou ale chodí do těch praktických. Dotazník vyplnilo 2 713 škol. Mezi romskými školáky se každý třetí učí podle vzdělávacího programu pro děti s lehkým mentálním postižním, mezi ne-Romy je to každý čtyřicátý sedmý. Šetření se týkalo 499 875 žáků. Z toho bylo 21 243 žáků romského původu. Z celkového počtu žáků (romských i neromských) je 483 819 žáků vyučováno podle klasických osnov a 16 057 žáků spadá do kolonky „dětí s lehkým mentálním postižením“ (učí

se podle Rámcového vzdělávacího programu Základní škola pro děti s lehkým mentálním postižením nebo programu Zvláštní škola). Z celkového počtu romských žáků se 15 572 učí podle klasických osnov a 5 671 je údajně lehce mentálně postižených. V provedeném sběru dat se nerozlišovalo, kolik žáků vyučovaných dle programu s lehkým mentálním postižením je zařazeno do specializovaných tříd ZŠ, běžných tříd ZŠ či do praktických škol. Šlo primárně o to zjistit, kolik žáků romského původu je vyučováno dle snížených standardů (MŠMT, 2009).

Marginalizace představuje proces, v němž jsou jisté pracovní pozice přiřazeny specifickým segmentům pracovní síly, ochotné k zaměstnání na plný úvazek. „Ale nejsou však schopné docílit plné integrace v dlouhodobější formě zaměstnání, která by plně využila jejich pracovní potenciál" (Říčan, 1998). Marginalizací tedy chápeme vytlačování určitých skupin z dostupných pozic na pracovním trhu, přičemž jsou nuceny pracovat na méně výhodných pozicích, které se vyznačují nižšími mzdami a malou mírou jistoty a perspektivy. Některé skupiny osob přitom mohou být vytlačeny i mimo pracovní trh, tudíž se stávají nezaměstnanými nebo odchází pracovat do šedé ekonomiky, což sebou nese mnohé negativní důsledky individuální i celospolečenské. Vlivem sociálního vyloučení dochází k narušení soudržnosti společnosti, zvyšuje se riziko sociálních nepokojů. Jednu z nejvíce marginalizovaných skupin na trhu práce tvoří romské etnikum. Díky procesu marginalizace se Romové dostávají pouze k takovým pozicím na trhu práce, které jsou charakteristické nízkými výdělky, horšími podmínkami práce a značnou nejistotou zaměstnání. Často upadají do dlouhodobé a opakované nezaměstnanosti. „Romská menšina proto dává přednost neformální práci v šedé ekonomice, neboť jim umožňuje získat přilepšení k pobíraným sociálním dávkám, na které jako oficiálně nezaměstnaní mají nárok" (Říčan, 1998).

Nezaměstnanost Romů. Romové představují marginalizovanou skupinu na trhu práce, jejíž nezaměstnanost dosahuje vysokých hodnot. Avšak míru nezaměstnanosti romské menšiny nelze s jistotou určit, neboť některé osoby se nehlásí k romské příslušnosti nebo nejsou zaregistrovány na úřadech práce a pracují v šedé ekonomice. Nezaměstnanost se navíc týká celého romského etnika, zatímco u majoritní společnosti spíše specifických skupin. Romská menšina se s nezaměstnaností setkává opakovaně a má delší časovou periodu ve srovnání s českou majoritou. Současná situace romské menšiny na trhu práce se odlišuje od situace na trhu práce, které zastávali Romové za období totalitního režimu. Státní tlak a také poměrně dobré výdělky na nekvalifikovaných pozicích, které byly kombinované s dosažitelnými sociálními výhodami (bydlení, sociální dávky) motivovaly Romy k výkonu zaměstnání zejména v oblastech, kde vznikala pracovní místa pro nekvalifikovanou pracovní sílu např. průmyslové, zemědělské oblasti atd. Díky dostatku pracovních míst pro nekvalifikované pracovníky nebyli Romové motivováni ke zvýšení vzdělání. Ministerstvo práce zaslalo dotazník pověřeným úřadům práce pro zjištění

údajů týkajících se poskytování služeb zaměstnanosti příslušníkům romských komunit pro zprostředkování jejich zaměstnání a zvýšení zaměstnanosti.

Tab. 1: Odhad počtu příslušníků romských komunit v evidenci úřadu práce

Kraj	Celkem	Muži	Ženy
Jihočeský kraj	1300	730	570
Vysočina	649	387	262
Pardubický kraj	428	228	200
Moravskoslezský	7136	3980	3156
Liberecký	1800	1000	800
Plzeňský kraj	2592	1350	1242
Karlovarský kraj	3750	2015	1735
Královehradecký k.	1050	550	500
Ústecký kraj	8500	4300	4200
Jihomoravský kraj	4828	2355	2473
Olomoucký kraj	2274	1176	1098
Praha hl. město	2450	1140	1310
Středočeský kraj	2430	1250	1180
Celkem	39 187	20461	18 726

Kvalifikační připravenost příslušníků romských komunit, kteří jsou evidováni na úřadech práce, je nízká. Díky tomu jsou „odsouzeni" k výkonu nekvalifikované manuální práce. Negativní úlohu v participaci Romů na trhu práce hraje také strategie propojení pobírání sociálních dávek s výkonem nelegální práce, což lze vnímat jako určitý alternativní zdroj obživy vyloučených Romů. „Romové někdy neodmítají samotnou myšlenku zvyšování kvalifikace (např. v podobě nejrůznějších rekvalifikací), ale v kombinaci s dojížděním, delší délkou trvání kurzů, prvotními finančními náklady na jízdné a obavou před selháním, se pak často myšlenky na získání kvalifikace vzdávají" (IOM, 2003).

Neustálá migrace romského etnika. Romové jsou považováni za etnikum, které neustále mění své bydliště. Zde můžeme spatřovat příčiny nezaměstnanosti, nízkou mobilitu a bytový problém. V minulosti došlo vlivem tlaku majoritní společnosti k usazení kočovných skupin. Proto bývá představa o neustálém pohybu Romů v současné době mylná. Romové jsou zvyklí na život ve velkých početných rodinách, které si v případě nouze vzájemně vypomáhají. „V případě stěhování často nedochází k přesunu za lepší prací, ale za rodinnými příslušníky, případně za dostupným bydlením, které však obvykle bývá v neprosperujících oblastech díky diskriminaci na trhu s bydlením" (Říčan, 1998). Faktory pohánějící migraci jsou sociální, politické i ekonomické: zhoršující se mezietnické vztahy, vzestup a šíření násilí a politického rasizmu a strachu z rasistických útoků, deprivace a zhoršení životních podmínek pro ty nejchudší a stigmatizace etnicity.

Romové tvořili v minulém režimu nekvalifikovanou pracovní sílu, která byla využívána hlavně v průmyslových oblastech, například severní Čechy a Morava. V současnosti tyto zóny zažívají úpadek a jsou sužovány nezaměstnaností. Vlivem nízké mobility zůstává romské etnikum v neprosperujících oblastech a rozšiřuje řady nezaměstnaných. Bytová situace je zvláště nepříjemná, neboť na trhu s byty panuje výrazná diskriminace, způsobená zejména obavami z neplacení nájmů, z poškození majetku atd. Vzhledem k těmto skutečnostem je

nabízeno bydlení v neprosperujících periferních oblastech, kde jsou umísťovány rodiny sociálně slabé. Dochází často k uzavírání smluv za nekvalitní bydlení, které jsou neregulované, s vysokým nájemným, nevýhodné. Tímto způsobem dochází ke koncentraci jednotlivců a rodin s různým stupněm nepřizpůsobivosti, neboť se k bydlení v podobných oblastech uchylují i ty domácnosti, které by mohly bydlet v běžném prostředí. V rámci dosažení maximální efektivity nákladů dochází vlivem bytové politiky obce k soustředění sociálně slabších osob do jedné lokality s méně nákladným bydlením, čímž vytváří ghetto. Jedinci a rodiny zde usídlené se postupně adaptují na nové podmínky a postupně ztrácí snahu o ukotvení se mimo něj. Mimo vytváření ghett však může docházet k systematickému zbavování se problémových obyvatel. „Obec podniká kroky, které donutí jedince například uzavřením ubytoven k odstěhování se mimo území obce. Rodiny jsou pak nuceny se koncentrovat v místech, kde je bydlení dostupné, ale podmínky pro život nevyhovující" (Říčan, 1998).

Pokud nějaká migrace Romů z chudých osad na východním Slovensku do bohatšího Česka před rokem 2000 probíhala, nevěnovala jí média a široká veřejnost téměř žádnou pozornost. Poplach se spustil v roce 2000, kdy skoro 800 slovenských občanů (v drtivé většině Romů) podalo žádost o azyl. V roce 2002 celkový počet žádostí ze Slovenska stoupl na 843 (třetí pozice v žebříčku po Ukrajině a Vietnamu) a v následujícím roce ještě vzrostl na 1055 (ČSÚ, 2011). Média se předháněla v popisu „záplavy" slovenských Romů a cizinecká policie zvažovala možnosti, jak Romy mezi jinými Slováky rozpoznat a nepustit je do republiky. Celá záležitost se komplikovala tím, že v té době byly Česko a Slovensko v celní unii a platil svobodný pohyb občanů. Co se přesně stalo a proč se najednou zvedla migrační vlna? Odpověď je jednoduchá – slovenští Romové totiž objevili báječnou možnost jak zneužít „český stát blahobytu" (IOM, 2003).

Romská diskriminace ze strany zaměstnavatelů. Jednou z příčin nízké účasti na trhu práce představuje nedostatečná motivace k práci, která je částečně způsobena vlivem budování solidárních sítí v rámci romských rodin. Pro romské etnikum je typické, že si jednotliví rodinní příslušníci v případě nouze vzájemně vypomáhají. Jedná se o pomoc ve formě poskytnutí finančních prostředků, jídla či přístřeší. Bohatší rodina plně podporuje chudší. Vlivem udržování solidárních sítí jsou členové rodiny demotivováni od práce, neboť pro získání určitých statků nemusí vynaložit úsilí. Svoji roli v nedostatečné motivaci k práci hraje také demotivující systém podpor v nezaměstnanosti a sociálních dávek. Nabízený plat pro nekvalifikovaného pracovníka se pohybuje na hranici minimální mzdy a je jen o málo vyšší než příjem plynoucí z dávek. Navíc s běžným trvalým zaměstnáním jsou spojeny také určité náklady např. na dojíždění, zajištění pravidelné péče o děti atd. V takovém případě mnozí jednotlivci volí nezaměstnanost a dávají přednost pobírání sociálních dávek. Motivaci k práci výrazně ovlivňuje existence diskriminace na trhu práce.

Romové se často setkávají s diskriminací ze strany zaměstnavatele při výběru zaměstnance, přičemž jsou zaměstnavateli upřednostňováni příslušníci

majority. Díky této skutečnosti se romské etnikum uchyluje velmi běžně k ilegálním pracovním příležitostem v šedé ekonomice nebo opět upadá do stavu nezaměstnanosti. „Dlouhodobě nezaměstnaný postupně ztrácí pracovní návyky, zkušenosti, ztrácí kontakt s moderními technologiemi a postupy. Dochází k negativnímu ovlivnění psychiky jednotlivce, které se pak odráží v rezignaci na účast na pracovním trhu a vytvořením závislosti na sociálních dávkách" (Říčan, 1998). Romské etnikum se velmi často setkává s diskriminací na trhu práce, proto volí strategii ilegálních pracovních příležitostí tzv. práci na černo. Nelze však říci, že by Romové pracovali ilegálně pouze z důvodu rasové diskriminace, neboť svoji nepostradatelnou úlohu plní také jejich nízká kvalifikace spojená s nedostatečnou vzdělaností, která není v souladu s poptávkou na pracovním trhu. K diskriminaci na trhu práce dochází zejména vlivem existence předsudků ve společnosti. Vůči Romům panuje v české společnosti mnoho předsudků a stereotypů. Potvrzením mohou být například rasově motivované nepokoje a protesty vůči Romům podporované předsudky. Romové jsou pokládáni za zloděje, lenochy, příživníky společnosti. Rozšířené je také přesvědčení o neochotě spolupracovat. Od vytvořených předsudků se posléze odvíjí negativní postoj společnosti vůči romskému etniku, který může vyústit až v diskriminaci nebo dokonce fyzickému násilí. Diskriminace romské menšiny nejen na trhu práce představuje další faktor neúspěchu integrace a participace na trhu práce. Romská menšina podléhá zejména diskriminaci, kdy zaměstnavatele odrazuje od zaměstnávání příslušníků romské menšiny zejména očekávání nízké morálky a dosažení horších pracovních výsledků, které je všeobecně považováno jako charakteristické pro romskou menšinu: „Diskriminace všeobecně má negativní účinky nejen na představitele menšin, ale také na společnost jako celek, neboť zabraňuje integraci vyloučených skupin obyvatel do společnosti, čímž dochází k neefektivnímu využívání lidských zdrojů vedoucímu k vytváření bariér multikulturní a konkurenceschopné společnosti" (Říčan, 1998).

Ilegální pracovní příležitosti, práce na černo. Lze rozlišit dvě formy ilegální práce. Jedná se v prvé řadě o pracovní činnosti, které jsou svým charakterem podobné pracovně právním vztahům. Ilegální u provozování a vykonávání podobných činností je chybějící pracovní smlouva, která má obvykle jen neformální charakter, což má však často za následek nevynutitelná práva či povinnosti zaměstnavatele či zaměstnance. Mezi nejčastější ilegálně vykonávané práce s charakterem pracovně právních vztahů patří stavební, zednické, výkopové a pomocné práce, dále demoliční, úklidové, či přechodné sezónní zemědělské brigády.

Druhá forma práce na černo nenapodobuje pracovně právní vztah. Jedná se o širokou škálu různých pracovních činností od původních řemesel jako je např. košíkářství, řezbářství, malovaní, hudba, podomní prodej, sběr starého železa, dovoz použité elektroniky, sběr hub a lesních plodů. Pro jedince je tedy výhodnější pobírat sociální dávky a zlepšit rodinný příjem o odměnu za ilegální práce a brigády. Za výhodu lze také považovat okamžitou dostupnost odměny

po provedení práce, která je preferována před obvyklým vyplácením měsíční či jiné mzdy. Problémem, který sužuje příslušníky romské komunity je vysoké zadlužení, které je překážkou integrace na formální trh práce. Mezi typické dluhy patří nedoplatky za elektřinu a plyn, dluhy na nájemném, zdravotním pojištění a neuhrazené pokuty.

Závěr. Postavení příslušníků romského etnika, nepříznivá situace v jeho vzdělávání a v jeho soužití s majoritní společností jsou problémy, s nimiž se společnost i stát potýkají po dlouhou dobu. Sociální vyloučení romské populace jsou spojeny v první řadě s jejich vyloučením z rovné soutěže na trhu práce. Příčiny ovlivňující marginalizaci Romů na trhu práce jsou komplexní a dlouhodobé povahy. Prioritním cílem by měla být snaha jak podpořit integraci znevýhodněných skupin obyvatelstva prostřednictvím široké škály opatření v oblasti sociálních služeb, vzdělávání, programů v oblasti podpory zaměstnanosti a programů na podporu prevence sociálně patologických jevů.

Literatura

BALVÍN, J. Členská základna Hnutí R. In: Společně: Setkání romské i neromské mládeže s pedagogy a přáteli v Brně 12.–14. dubna 1997. Ústí nad Labem. 1997, s. 89–90. ISBN 80-902149-2-4.

BARTOŇOVÁ, M. Přípravné třídy jako jedna z forem pedagogické intervence u dětí z jiného sociokulturního etnika. Disertační práce. Brno: MU, 2002.

IOM – International Organization for Migration, 2003, Závěrečná zpráva k projektu Analýza soudobé migrace a usazování příslušníků romských komunit ze Slovenské republiky na území České republiky (č.j. OAMP-948/2003).

PRŮCHA, J. Multikulturní výchova teorie – praxe – výzkum. Praha: ISV, 2001. ISBN 80-8566- 72-2.

ŘÍČAN. P. S Romy žít budeme – jde o to jak. Praha: Portál, 1998, s. 62

ŘÍČAN, P. Romské dítě v české škole. Moderní vyučování. Praha: Portál, 1998, ročník 4., č. 6, s 4

MŠMT a Ústav pro informace ve vzdělávání, Průzkum: Školy segregují žáky, Rom rovná se mentálně postižený, Praha 2009.

Ministerstvo vnitra České republiky, zpráva: Vzdělávání a potřeby romských dětí a mládeže, Praha 04/2008.

SIROVÁTKA, Tomáš. Sociální a ekonomické faktory marginalizace na pracovním trhu v České republice [online]. [cit. 2016-01-06]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/8132e1afd84315ee46a7b9598708ce7df5f77aa3_267_169 SIROV.pdf

SIROVÁTKA, Tomáš. Sborník prací Fakulty sociálních studií Brněnské univerzity: Sociální studia 10: Exkluze Romů na trhu práce a šance na jejich inkluzi: Romani exclusion in the labour market: Is inclusion possible? [online]. [cit. 2016-01-06]. Dostupné z: http://socstudia. fss.muni.cz/dokumenty/080305104512.pdf

Kontakt:

PhDr. Marek Merhaut, Ph.D., MBA
Vysoká škola hotelová v Praze 8
Svídnická 506
181 00 Praha 8
Email: merhaut@vsh.cz

Obľúbenosť tradičných jedál s akcentom na Ponitrie

Katarína Kompasová – Barbora Števková

Kľúčové slová: kulinárna kultúra, tradičná strava, regionálna gastronómia, gastroturizmus

Key Words: culinary culture, traditional food, regional gastronomy, gastroturism

Abstract: The article focuses on culinary culture as a traditional value and a part of every nation culture. It shows the important part of culinary tourism in terms of traditional food and typical beverage. The aim of the article is to theoretically provide the complex view of culinary culture and culinary tourism with the accent on traditional food of region Ponitrie. One part analyses the preferences of respondents on the field of eating and another part analyses the usage of traditional Slovak and regional meals in the offer of restaurants in the Nitra region. In order to gain and process data the analysis through questionnaire was realized.

Úvod. Zmeny životnej úrovne, mobilita obyvateľstva, častejšie stravovanie mimo domova, zvyšujúce sa nároky na kvalitu používaných surovín a iné činitele čoraz intenzívnejšie pôsobia na rozvoj kulinárnej kultúry. V posledných rokoch gastronómia prechádza zmenami, vďaka ktorým sa neustále zdokonaľuje.

V rámci súčasného trendu a smerovania gastronómie ako pozitívneho prvku rozvoja cestovného ruchu by mala prevládať snaha o spájanie nových a inovatívnych možností gastronomickej ponuky. Ide o oblasti histórie a kultúry typických potravín, ktoré sú pre danú krajinu charakteristické. Úspešnosť sa prejaví vtedy, ak sa práve táto kulinárna kultúra stane podnetom cestovateľského cieľa.

Kulinárna kultúra. Tradičná strava v podobe jedla, nápojov a stravovacích obyčají miestnych obyvateľov tvoria dôležitú súčasť kultúry a životného štýlu. Vo všeobecnosti môžeme hovoriť o pojme kulinárna kultúra. Podľa Stoličnej (2012) ide o súbor špecificky organizovaných a kolektívom uplatňovaných vedomostí, symbolov, kultúrnych kódov a pravidiel, ktoré si človek osvojil ako člen určitej spoločnosti. Zdôrazňuje, že práve výsledky kultúrnej a sociálnej antropológie potvrdzujú, že jedlo a spôsoby jedenia patria k najvýraznejším identifikačným kódom ľudských spoločenstiev. Kulinárna kultúra je teda tradičná hodnota a patrí medzi kultúrne bohatstvo každého národa. Dostala sa i na zoznam nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO, ktorý od roku 2001 zahŕňa i nemateriálne zložky kultúrneho dedičstva. V roku 2010 bola do zoznamu zapísaná francúzska kuchyňa, mexická kuchyňa, stredomorská strava a perníkárstvo v severnom Chorvátsku.

Tradičná strava má široké uplatnenie nielen v prevádzkach gastronomických zariadení, ale i v cestovnom ruchu. Národné jedlá sú často primárnym motívom návštevy krajiny. Ak je národná gastronómia predmetom záujmu turistov a súčasťou cestovateľského zážitku, podnecuje rozvoj kulinárskeho cestovného ruchu nazývaného i gastronomický cestovný ruch, gurmánsky, či gastroturizmus.

Kotlíková (2013) k trendom zvyšujúcim popularitu kulinárskeho cestovného ruchu radí i zvyšujúci záujem o zdravý spôsob stravovania (poukazuje na pojmy F. L. O. S. S. – *fresh, local, organic, seasonal, sustainable,* Slow Food ako protiklad k Fast food a orientácia na zdravé potraviny – LOHAS). Wolf (2006, In Kotlíková, 2013) do kulinárskeho cestovného ruchu zahŕňa aktivity spočívajúce v návšteve objektov a akcií, ktorými sú: podniky verejného stravovania, gastronomické destinácie, gastronomické akcie a udalosti, gastronomické prevádzky, gastronomické múzeá, farmárske trhy a kurzy varenia.

Stravovanie v súčasnosti ovplyvňuje multikulturalizmus i tzv. zákaznícka konvergencia – zákaznícke chovanie sa vo svete začína zbližovať. Jedlá typické pre jednu krajinu sa stávajú populárne v ostatných krajinách ako napr. talianska pizza, turecký kebab, japonské sushi a i.

Súčasný stav spracovania problematiky kulinárnej kultúry na Slovensku. Jednou z najprehľadnejších publikácií zaoberajúcou sa problematikou stravy a stravovania na Slovensku je Etnografický atlas Slovenska (1990). Publikácia približuje základné druhy jedál, múky a spôsoby pečenia chleba, konzervovanie kapusty a prípravu zemiakov. Poukazuje na druhy používaného mäsa, jeho konzervovanie a spôsoby prípravy, na význam príležitostných jedál a nápojov vrátane vody a mlieka. Vzhľadom na využívanie tradičných surovín v strave rozlišujeme oblasti horské a nížinné. Suchá a teplá klíma nížinnej oblasti umožňovala pestovať náročnejšie plodiny, obilniny, kukuricu, ovocie a vinič. V strave sa uplatňovala najmä biela múka, kukuričné jedlá a konzumovalo sa bravčové mäso a tuk. Rozšírené bolo pestovanie viniča, broskýň a marhúľ. V horských oblastiach to bol

ovos, jačmeň, proso a pohánka, strukoviny, kapusta a od 19. stor. zemiaky. Využívalo sa mlieko a mliečne výrobky, z mäsa najviac baranina a jahňacina, z tukov ovčí a hovädzí loj a ovčie maslo. Uchovali sa mnohé kaše z obilnín, strukovín a ovocia, viaceré druhy placiek z nekysnutého cesta, kyslá polievka z nakysnutej múky, chlieb z ovsenej a jačmennej múky a pod. Tradičná strava Slovenska sa dá vymedziť v dvoch kontextoch. Užšiemu predchádza spomínaný konzumný minimalizmus. Širší zahŕňa rôzne cudzokrajné vplyvy, ktoré po staročia vplývali na vývoj stravy a postupne sa tu udomácňovali. Za zmienku stoja maďarské vplyvy (koniec 9. stor.), vďaka ktorým sa tu udomácnila červená sušená paprika, ryby, divina, smotana, či korenie. Ráczová (1989) a Kisbán (1989) skúmajú typické maďarské jedlá presadené v slovenskej kuchyni, ku ktorým patria guláš, perkelt a smotanový paprikáš. Vplyvy valaskej kolonizácie (14. – 17. stor.), ktorá sa pričinila o rozšírenie chovu oviec, spracovanie ovčieho mlieka a výrobu mliečnych produktov skúmali niekoľkí etnológovia, pričom k najvýznamnejším patrí Stoličná-Mikolajová publikáciou *Jedlo ako kľúč ku kultúre* (2004), v ktorej valaskú kolonizáciu považuje za jeden z najvýznamnejších elementov vo vývoji ľudovej kultúry. Botík – Slavkovský v *Encyklopédii ľudovej kultúry Slovenska 1* (1995) charakterizujú valachov ako pastierske obyvateľstvo, ktoré migrovalo z dôvodu tureckých vpádov. Vďaka nim máme bryndzu, parenice a oštiepky. Na Slovensku sa udomácnili do takej miery, že sú považované za súčasť našich národných tradícií, pričom patria do pôvodnej lexiky valaského etnika. Chorváti (16. stor.) priniesli tradíciu zeleninových jedál ako sarma a lečo. Stoličná-Mikolajová okrem spomínaného diela poukazuje na toto etnikum i v publikácii *Chute a vône Slovenska* (2007). Rovnaký význam prikladá i tureckým vplyvom, ktoré priniesli udomácnenie orientálnych korenín, kávy, ryže a americkým potravinám – zemiaky, fazuľa, kukurica, paradajky, paprika a tekvica, ktoré sa v slovenskej kuchyni udomácnili do takej miery, že mnohé tzv. slovenské národné jedlá sa bez nich nezaobídu. Významný vplyv na vývoj slovenskej stravy mala česká kuchyňa, na čo upozorňujú mnohí autori: Filová a kol. (1975), Kendík (2003), Mikolajová-Stoličná (2004, 2007), Mintalová (2007). Mnohé jedlá sa u nás udomácnili v podobe kysnutej knedle, parených buchiet, pečeného mäsa a hydiny vo vlastnej šťave a prípravy hustejších omáčok – kôprovej, paradajkovej, sviečkovej a pod.

Spracovanie a vymedzenie problematiky tradičnej stravy Slovenska ako národnej gastronómie nie je na úrovni krajín ako napr. Taliansko, Rakúsko, Maďarsko. Okrem syntéz o tradičnej kultúre SLOVENSKO 3, Ľud – II. Časť, resp. Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska II. sú publikované diela Mintalovej – *Veľká kniha slovenských Vianoc* (2008), *Všetko okolo stola* (2009), *Tradície na Slovensku* (2015), Bosák – *Zvyky a tradície na Slovensku* (2006) a *Nádaská – Slovenský rok* (2012).

V regionálnych etnografických monografiách boli publikované mnohé kapitoly o tradičnej strave. Napr. Zuskinová (1989) ponúkla prácu o ľudovej kulinárii v regióne Liptov. Systematickému skúmaniu tradičnej stravy Slovenska sa venuje predovšetkým Stoličná–Mikolajová, ktorá vypublikovala práce *Jedlá a nápoje našich predkov* (1991), *Tradičná strava Slovenska* (2000), *Kuchyňa našich predkov* (2002), *Slovenský rok – receptár na dni sviatočné, všedné i pôstne* (2004), J*edlo ako kľúč ku kultúre* (2004), či *Stoličná–Mikolajová – Nováková* (2012) *Kulinárna kultúra regiónov Slovenska* alebo *Beňušková – Tradičná kultúra regiónov Slovenska* (2005). K novším publikáciám patria napr. *Majling* (2015) *Poklady tradičnej slovenskej kuchyne,* či Nádaská (2016) *Rok v slovenskej ľudovej kuchyni*. Stručný pohľad na kuchyňu našich predkov doplnenú o typické pokrmy Nitrianskeho regiónu prinášajú Hlôšková – Hlôška v knihe *Recepty nitrianskych starých mám* (2014).

Vplyvmi migrácií na gastronómiu na príklade dolnozemských Slovákov sa v niekoľkých prácach zaoberá Zima. Zdôrazňuje, že stravovanie prirodzeným spôsobom reagovalo na potreby a možnosti človeka v súvislosti s ročným obdobím a vykonávanými prácami. Gazdiné vedeli zmysluplne využiť všetky dostupné suroviny v konkrétnom ročnom období a tak si strava celkom prirodzene zachovávala to, čo sa v modernej gastronómii označuje ako „akcent na sezónnosť" (Zima, 2016).

Kulinárne tradície Ponitria. Región Ponitrie siaha od horských oblastí Strážovských vrchov a pohoria Vtáčnik až po Podunajskú nížinu. Patrí medzi najstaršie kultúrne oblasti Slovenska.

Charakter stravy Ponitria, používané suroviny, skladba jedál, technologické postupy a stravovací poriadok podmieňovala poloha a klimatické podmienky, historický vývoj i vplyv etnických minorít. Obyvateľstvo získavalo potraviny z vlastnej produkcie, pričom najdôležitejšími plodinami boli obilniny (pšenica, raž, jačmeň, ovos), proso, pohánka a strukoviny (šošovica, fazuľa, hrach, bôb a cícer). Pestovali sa zemiaky, kapusta, kukurica, cukrová repa, cvikla, chren, zo zeleniny prevažne cibuľa a cesnak. Významné zastúpenie malo ovocie – marhule, slivky, vinič, ale pestoval sa i mak a orechy. Chovali sa ošípané, hydina a hovädzí dobytok, vďaka čomu vznikali veľkostatky. V oblasti Podzoboria dodnes prevláda tradícia pestovania jahôd. Významný vplyv na formovanie stravy mali bulharskí zeleninári, ktorí sa sem sťahovali v súvislosti s industrializáciou.

Najvýznamnejším pokrmom bol pšeničný alebo pšenično – ražný chlieb. Z chlebového cesta sa miesili aj veľké okrúhle koláče *predplameníky, poplameníky* (Hlôšková – Hlôška, 2014), *poplamúšky, langoše, malé žemle cipó* (Beňušková, 2005). Významné zastúpenie v rastlinnej strave mali kukuričné a krupicové kaše. Krúpy a krúpky sa pridávali do polievok, do zabíjačkových špecialít, prikrmovali sa nimi zvieratá. Kaše a cestoviny sa pripravovali takmer každý deň. Cestoviny sa konzumovali ako samotné jedlá alebo ako príloha. Známe sú *mrvence* ako závarka do polievok, *rezance* alebo *slíže*, *šúlance*,

halušky a štvorcové cestoviny *šiflíky*. Jedli sa na slano alebo na sladko, s lekvárom, makom, cukrom, orechmi a tvarohom, oškvarkami alebo slaninou, cibuľou, cesnakom a kapustou. Cestoviny plnené lekvárom alebo ovocím boli *perky*, nazývané aj pirohy a *gombóce* alebo gule. Nad parou sa pripravovali parené buchty, z kysnutého cesta známe *ríteše – štrúdle* s rôznym ovocím, kapustníky plnené varenou kapustou, obľúbený *smatankový koláč*, slané pagáče a sladké šišky – fánky. Zo strukovín a zemiakov sa varili prívarky a polievky, na sladko alebo na kyslo v lete šaláty. Dodnes zachované sú zemiakové placky, *haruľa* alebo zemiaková baba a *krumpľové lašky* – lokše. Zelenina a ovocie sa konzumovali čerstvé alebo sa ďalej spracovávali, zelenina sa nakladala (zavárala), ovocie sa sušilo, varil sa lekvár alebo sa zavárali kompóty, kapusta sa strúhala a zasolená sa nakladala do sudov (Stoličná 2001).

Konzumovalo sa najmä kravské, v chudobnejších rodinách kozie mlieko. Zohrievaním kyslého mlieka, tzv. *kyšky* vznikal tvaroh – syr, z povrchu kyslého mlieka sa zbierala smotana, ktorej *mútením*, stĺkaním v *múteníku* sa vyrábalo maslo. Po zmútení masla vznikal cmar, ktorý sa pil. Z mlieka sa varili mliečne kyslé polievky a prívarky. Vajcia boli dôležitou surovinou, pridávali sa do cesta na cestoviny, koláče a pečivo, do polievok ako závarka, ako príloha k prívarkom, pripravovala sa z nich *škvarelina* (Stoličná 2001).

Mäso sa pieklo, dusilo alebo varilo so zeleninou na polievku. V chladnejších mesiacoch sa konali zabíjačky. Medzi typické zabíjačkové výrobky patrili jaternice – *hurky*, klobásy, tlačenka – *prešburšt*, krvavnice, obarová polievka, zabíjačková kapustnica, pečené mäso, huspenina, slanina, šunka, oškvarky, *sadlo*. Aby mäso dlhšie vydržalo, údilo a solilo sa, nakladalo sa do octovej vody, skladovalo sa v studených priestoroch, na ľade alebo snehu. Z glejovitých častí ošípanej sa varila *huspenina*.

Najrozšírenejším nápojom bola voda. Okrem vody sa pili rôzne čaje a sirupy z byliniek, kvetov a ovocia, ktoré sa používali čerstvé alebo sušené. Z agátového kvetu, bazy a z ovocia sa hlavne v letných mesiacoch pripravovali sirupy a šťavy. U dospelých aj u detí bola v obľube *biela káva – cigorka* z koreňa čakanky, ktorá sa pila s cukrom a mliekom na raňajky aj na hostinách (Hlošková – Hloška, 2014). Neodmysliteľnou súčasťou tradičných nápojov bol alkohol. Vzhľadom na dobré klimatické podmienky sa pestoval vinič hroznorodý. Vysádzali sa odrody ako Rizling rýnsky, Frankovka modrá alebo Othello. Obľúbený bol *burčiak* a ovocné vína z ríbezlí či jahôd. Víno sa pilo príležitostne na oslavách, svadbách, pri práci. Silnejším alkoholickým nápojom bola *pálenka – domáce*, najčastejšie boli konzumované ovocné liehoviny slivovica, marhuľovica alebo obilninové pálenky z raže.

V rámci kulinárnej kultúry sa veľký význam kládol i na obradové a sviatočné pokrmy, ktorých príprava sa spájala s kalendárnymi, rodinnými obradmi a poľnohospodárskymi prácami. Na Vianoce sa piekol *štedrák, ištvánkaláč,* konzumovala sa mliečna šošovicová, či hríbová polievka, po ktorej nasledovali *pupáčiky, bobáčiky.* Na fašiangy sa vyprážali *šišky, fánky* a piekli koláčiky

plnené škoricou – *ríteše*. Typickým predveľkonočným pôstnym jedlom je *kalkýš* – pečivo, ktorého základom je tekutina získaná z rozdrveného naklíčeného obilia a múky.

Obľúbenosť a preferencie tradičnej stravy v ponuke gastronomických zariadení. V rámci výskumu verejného povedomia o tradičnej strave bol v rokoch 2016-2017 realizovaný prieskum o tradičnej gastronómii, kulinárnych špecialitách regiónu Ponitrie a o návštevnosti zariadení ponúkajúcich typické slovenské pokrmy a regionálnu stravu. Orientovaný bol na respondentov pohybujúcich sa na frekventovaných miestach Nitry a návštevníkov miestnych gastronomických zariadení.

Graf 1 Preferencie skúmaných kuchýň

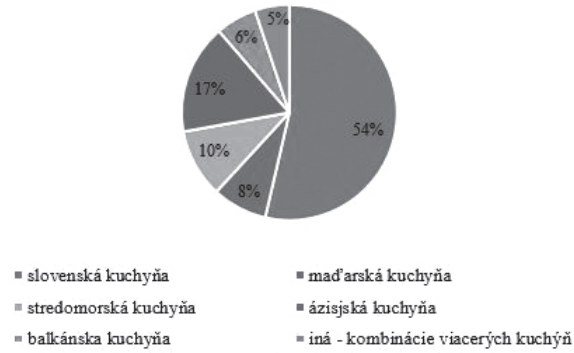

Zdroj: vlastné spracovanie (2016–2017)

Graf 2 Miesto najčastejšieho stravovania respondentov

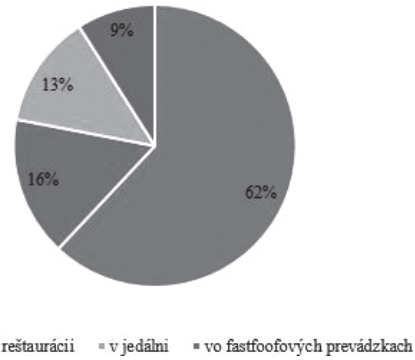

Zdroj: vlastné spracovanie (2016–2017)

Z pohľadu preferencií bolo cieľom dotazníkového prieskumu zistiť, akú kuchyňu opýtaní uprednostňujú a kde sa najčastejšie stravujú, t.j. aký typ gastronomických zariadení navštevujú. Aj napriek neustále sa rozvíjajúcim vplyvom zahraničných kuchýň a trendov štýlu fast food dopytujúci preferujú slovenskú kuchyňu a pokrmy pripravujú prevažne vo svojich domácnostiach.

Viac ako polovica respondentov (54%) konzumuje najčastejšie slovenské pokrmy, druhou najpreferovanejšou kuchyňou je ázijská so 17 %, ktorá si na Slovensku vytvorila dlhoročnú tradíciu vo forme rôznych ázijských reštaurácií a bistier s ponukou tradičných čínskych, japonských alebo vietnamských pokrmov. Najväčší počet (62%) si pokrmy pripravuje doma, v reštaurácii a jedálni sa stravuje 13% a 11% pracujúcich respondentov. Obľúbené prevádzky s rýchlym stravovaním využívajú prevažne mladšie vekové kategórie a z celkového počtu dopytovaných predstavujú 9% (graf 1 a graf 2).

Nasledujúce otázky boli zamerané na predstavu respondentov o tradičnej slovenskej a regionálnej nitrianskej kuchyni, ktoré pokrmy považujú za typické a či navštevujú zariadenia s ponukou týchto pokrmov. S narastajúcim vplyvom iných kultúr sa aj v oblasti gastronómie objavujú nové suroviny, kuchárske postupy, technológie, nové typy gastronomických zariadení a čoraz väčšiu návštevnosť majú rôzne bufety, bistrá, reštaurácie s etnickou kuchyňou, bio a vegánske reštaurácie, ktoré patria k súčasným trendom. Práve vplyvy cudzích kultúr majú za následok minimalizáciu záujmu o tradičnú kultúru a jej jednotlivé zložky. Výnimku netvorí ani typická slovenská kuchyňa a zariadenia, ktoré ju ponúkajú a snažia sa ju zviditeľniť. Aj tieto zariadenia sú navštevované, no len v malej miere je ich ponuka zastúpená tradičnými pokrmami. Pokrmy na jedálnych lístkoch sa opakujú takmer vo všetkých zariadeniach, dokonca aj v jednotlivých regiónoch a ich kvalitu väčšinou nemožno porovnať s vyššou cenou. Aj z tohto dôvodu si väčšina dopytovaných zvolila za možnosť tradičného slovenského pokrmu bryndzové halušky – sú najznámejšie a zastúpené takmer v každom jedálnom lístku, nielen v reštauráciách s tradičnou kuchyňou (Graf 3).

Graf 3 Najtradičnejšie slovenské jedlá z pohľadu respondentov

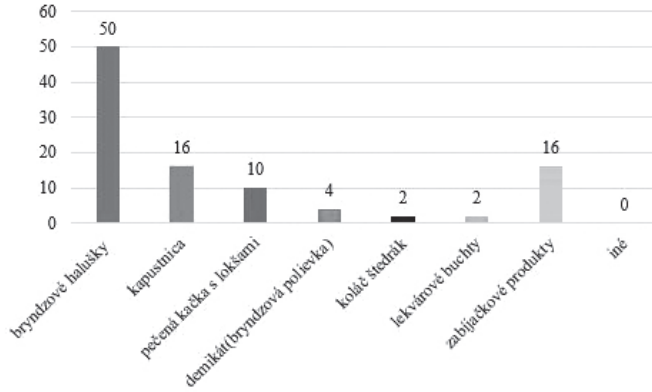

Zdroj: vlastné spracovanie (2016 – 2017)

Pri tejto otázke (možnosť označiť viacero odpovedí) si z celkového počtu respondentov zvolilo za tradičný slovenský pokrm bryndzové halušky až 50 dopytovaných, čo percentuálne predstavuje 71%, zabíjačkové pokrmy a tradičnú kapustnicu označilo ako tradičný slovenský pokrm 16 respondentov,

teda 23%. Slovenská gastronómia je svojou skladbou veľmi pestrá a vyznačuje sa najmä regionálnymi a lokálnymi špecifikami. Určiť preto, ktoré pokrmy sú tradične slovenské, nie je jednoduché. Možno však tvrdiť, že bryndzové halušky, zabíjačkové produkty či kapustnica sú na Slovensku „gastronomickými fenoménm". Pečenú kačku s lokšami si zvolilo za tradičný pokrm iba 10 respondentov – 17%. Ostatné pokrmy, lekvárové buchty, demikát či štedrák za tradičný pokrm považuje menej ako 10 dopytovaných. Na základe vyššie spomenutých pokrmov sa 87% dopytovaných vyjadrilo, že zariadenia s ponukou tradičných pokrmov navštevujú a podľa 59% respondentov je ponuka týchto zariadení dostatočná.

Nasledujúce zistenia podávajú prehľad o povedomí respondentov o tradičnej kuchyni Ponitria. Opýtaní mali možnosť si vybrať z niekoľkých pokrmov, ktoré sú v danej lokalite považované za tradičné, pričom mohli označiť viacero možností. Do výberu jedál neboli zaradené bryndzové halušky, pretože bryndza a podobné produkty z ovčieho mlieka nie sú pre Ponitrie typické. Zvieratá slúžili najmä poľnohospodárskym účelom a živočíšne pokrmy sa pripravovali len v presne vyčlenené dni v týždni.

Nemožno tvrdiť, že výrobky z mlieka sa neprodukovali aj v tejto oblasti, avšak nepovažujeme ich až za také typické ako v horských regiónoch. Až 24 respondentov, čo predstavuje 35%, považuje za typický pokrm Ponitria pečenú kačku s lokšami, ktorá je tradičným slávnostným pokrmom pripravovaným na hody, oslavy a sviatky. 19 dopytovaných (27%) pokladá za typický pokrm oškvarkové pagáče a 18 (26%) šošovicovú polievku. Zabíjačkové produkty si za tradičný pokrm zvolilo 12 respondentov (17%). Granadírsky pochod, makové *slíže* (rezance) a zemiakové placky pokladá za typický pokrm Ponitria menej ako 10 dopytovaných (graf 4).

Graf 4 Tradičné pokrmy Ponitria z pohľadu respondentov

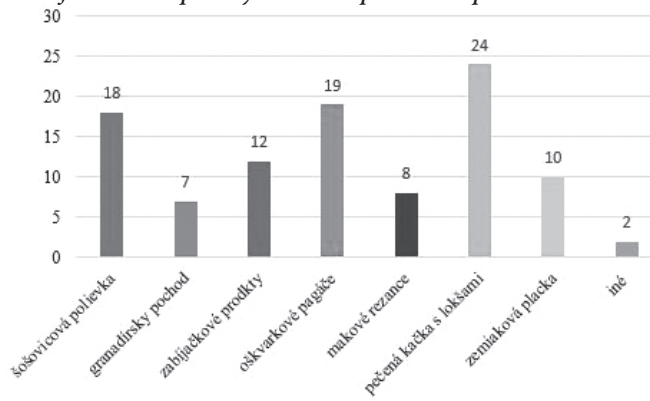

Zdroj: vlastné spracovanie (2016–2017)

Následne sa mali dopytovaní vyjadriť k ponuke nimi navštevovaných gastronomických zariadení. Na základe pokrmov použitých v predchádzajúcej

otázke sa podľa 55% respondentov na jedálnych lístkoch nenachádzajú pokrmy typické pre Ponitrie. Zvyšný počet respondentov – 45%, sa priklonilo k možnosti dostatočného zastúpenia. Pri zisťovaní záujmu o rozšírenie ponuky nimi navštevovaných gastronomických zariadení o tradičné regionálne špeciality sa až 82% respondentov vyjadrilo kladne.

Záver. Slovenská tradičná kuchyňa je postavená na jednotlivých regionálnych a lokálnych špecialitách. Kulinárna kultúra je súčasťou kultúry a národnej identity. Preto by sme sa mali snažiť o jej zachovanie, šírenie a propagovanie. Ak domáci či zahraničný turista navštívi gastronomické zariadenie, má väčšinou záujem o tradičné slovenské alebo regionálne pokrmy, ktoré nás ako krajinu a národ reprezentujú. Gastronómia je teda dôležitým prvkom kultúry a podpory rozvoja cestovného ruchu.

Z dosiahnutých výsledkov prieskumu vyplýva, že väčšina dopytovaných aj napriek narastajúcemu vplyvu globalizácie, migrácie a multikulturalizmu naďalej preferuje slovenskú kuchyňu a s obľubou si pokrmy pripravuje najmä doma. O tradičnú stravu je neustály záujem, čo dokazuje návštevnosť zariadení s ponukou týchto pokrmov. Nízka informovanosť o kulinárnych tradíciách a tradičnej kuchyni svedčí o preferenciách respondentov v oblasti gastronómie, kedy väčšina za tradičné pokrmy považuje najmä bryndzové halušky, kapustnicu alebo zabíjačkové produkty. Podľa väčšiny dopytovaných sú ponuky s tradičnými pokrmami dostatočné. Regionálna kuchyňa v ponuke absentuje a jej zaradenie alebo doplnenie na jedálne lístky by mohlo byť pozitívnym prínosom pre návštevníkov i samotný podnik, čím by vznikla konkurenčná výhoda.

Na stravovanie rešpektujúce miestne tradície by sa malo pamätať predovšetkým pri tvorbe ponuky gastronomických zariadení. Zachovalo by sa povedomie o význame domácich potravín, rozvoji tradičných jedál, cestovného ruchu, či regionálneho rozvoja. Takáto kulinárna kultúra každej krajiny sa stáva predmetom záujmu turistov a súčasťou cestovateľského zážitku.

Literatúra a pramene:

BEŇUŠKOVÁ, Z. A KOL. Tradičná kultúra regiónov Slovenska. Bratislava: Veda, 2005. 244 s. ISBN 80-224-0853-0.

BOTÍK, J. – SLAVKOVSKÝ, P. Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska. 1. diel. Bratislava: Veda, 1995. 448 s. ISBN 80-224-0234-6.

ETNOGRAFICKÝ ATLAS SLOVENSKA. Bratislava: Veda, 1990. 123 s. ISBN 80-224-0075-0.

FILOVÁ, B. A KOL. Slovensko III.: Ľud, 2. Časť. Bratislava: Obzor, 1975. 472 s., ISBN 65-002-75.

HLÔŠKOVÁ, A. – HLÔŠKA. M. Recepty nitrianskych starých mám. Levice: Btapress, 2014. 128 s. ISBN 978-80-971328-5-9.

KENDÍK, K. Nové receptúry a technológia pokrmov v hotelových, reštauračných a pohostinských zariadeniach. Bratislava: Nová práca, 2003. 1092 s. ISBN 80-88929-43-1.

KOLEKTÍV: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1, 2. Bratislava. 1995

KISBÁN, E. Népi kultúra közkultúra, jelkép: A Gulyás, pörkölt, paprikás. Budapest: MTA Néprjzi kutatócsoport, 1989. 153 s. ISBN 963 7762 531.

KOTLÍKOVÁ, H. Nové trendy v nabídce cestovního ruchu. Praha: Grada Publishing, 2013. 207 s. ISBN 978-80-247-46003-6.

MINTALOVÁ, Z. Povedz mi, čo jedli tvoji predkovia a ja ti poviem, odkiaľ si.... In: Euroregióny. Magazín pre rozvoj regiónov. 2007, roč. 5, č. 2, s. 8–11.

NÁDASKÁ, K. Rok v slovenskej ľudovej kuchyni. Bratislava: Fortuna Libri, 2016. 232 s. ISBN 978-80-8142-620-9.

RÁCZOVÁ, A. Pohľad do maďarskej kuchyne. Bratislava: ČSTK-Pressfoto, 1989. 31 s. ISBN 80-226-0000-8.

STOLIČNÁ-MIKOLAJOVÁ, R. Jedlo ako kľúč ku kultúre. Geneticko-historické a sémantické aspekty nášho stravovania. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2004. 166 s. ISBN 80-7090-756-7.

STOLIČNÁ-MIKOLAJOVÁ, R. Tradície kulinárnej kultúry Slovenska. In: Chute a vône Slovenska. Zborník štúdií o kulinárnych tradíciách. Martin: Slovenské národné múzeum, 2007. 11–23 s. ISBN 978-80-8060-211-6.

STOLIČNÁ-MIKOLAJOVÁ, R – NOVÁKOVÁ, K. Kulinárna kultúra regiónov Slovenska. Bratislava: VEDA. 2012. 495 s. ISBN 978-80-224-1257-5.

ZIMA, R. Vývoj kulinárskych tradícií vo Vojlovici. In: Kontexty kultúry a turizmu. 2016, roč. 9, č. 2, s. 10–16. ISSN 1337-7760.

Kontakt:

PhDr. Katarína Kompasová (Havranová), PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefániková 67
949 74 Nitra
E-mail: kkompasova@ukf.sk

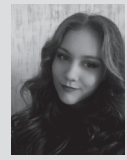

Bc. Barbora Števková
študentka 2. ročníka mgr. štúdia
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67, 949 74 Nitra
E-mail:
barbora.stevkova@student.ukf.sk

Kultúra reality v rozptýlených sídlach – špecifické zdroje príjmov

Michal Čukan

Kľúčové slová: rozptýlené sídla, terénny výskum, publikované a archívne pramene, hlavné zamestnanie, doplnkové zdroje príjmov, pracovné migrácie, neroľnícke zamestnania

Key words: scattered settlements, field research, published and archival sources, main occupation, additional sources of income, labor migration, non-peasant employment

Abstract: Culture of scattered settlements in the territory of Slovakia was created in different conditions in comparison to village communities and it was formed by different limiting factors. Various combined ways of providing sources of living belong to the similar cultural phenomena. In addition to agriculture, it is necessary to point out the departures for seasonal agricultural jobs and the existence of non-peasant occupations. Labor migrations and additional occupations can be considered as a specific manifestation of culture of scattered settlements. Archaic forms of ways of living, applied in everyday life as well as on festive occasions, modernized rapidly under the influence of contacts with the world and even often outpaced the rural environment by its development.

Kultúrne vzory, ktoré súvisia s uspokojovaním základných existenčných potrieb sa odvíjajú najmä od hlavného zdroja príjmov a obživy (foriem poľnohospodárstva, baníctva, železiarstva) a od doplnkových zamestnaní. V prevažnej väčšine horské prostredie s členitým terénom, klimatickými

a pedologickými danosťami a všetkými rozhodujúcimi limitujúcimi faktormi znamenalo, že poľnohospodárstvo nemohlo byť v lazových sídlach jediným zamestnaním, rozhodujúcim zdrojom obživy a určujúcim faktorom foriem spôsobu života. Ako sa ľudia v konkrétnych podmienkach vyrovnali s uvedenými aj inými objektívne existujúcimi prírodnými a spoločenskými limitujúcimi/determinujúcimi faktormi, ako na ne dokázali reagovať, záviselo od ich vynaliezavosti.[1] Bola výsledkom osobnostných kvalít, susedskej kooperácie, schopnosti tvoriť nové aj prispôsobovať a dokázať využiť vonkajšie vplyvy. Presadzovať kultúrne inovácie bolo na lazoch jednoduchšie ako v dedinskom spoločenstve, lebo sociálna kontrola mala iné pravidlá a sankcie za nedodržiavanie predpísaných kultúrnych vzorov boli spravidla menej prísne. Cieľom tohto príspevku je poukázať na špecifické spôsoby zabezpečovania existenčných potrieb v rozptýlených sídlach. Používame konkrétne príklady a zovšeobecnenia z vlastných terénnych výskumov, z archívnych materiálov aj z publikovaných zdrojov prevažne z lazových oblastí v regiónoch západného Slovenska.

Nie sme si istí, či v podmienkach rozptýlených sídiel možno vôbec hovoriť o **hlavnom zamestnaní a o doplnkových zdrojoch príjmov**, lebo tvoria jeden dlhodobo formovaný systém. Postupy sa prelínajú, vzájomne sa dopĺňajú a v každom prostredí sú všetky overené, všeobecne rešpektované a nenahraditeľné. Nie je možné vypočítať všetky a zoradiť ich z aspektu dôležitosti, lebo by sme museli riešiť špecifiká každej lazovej oblasti, jednotlivých osád, usadlostí, konkrétnych rodín; v každom jednom prípade sú okolnosti podobné aj rôzne, situácia a formy identické aj neopakovateľné.[2] Stojíme pred úlohou vypočítať čo najviac z nich, nevynechať podstatné a v súvislosti s nimi zhodnotiť ich vplyv/prínos pre jednotlivé oblasti spôsobu života a pre jeho kvalitu.

V publikácii pozostávajúcej z memoárov človeka, ktorý prežil na lazoch svoju mladosť – **Spomienky lazana Jara** (2011), sú všetky informácie, potrebné k základnej charakteristike spôsobu života v podmienkach odlúčenia

---

[1] Muži z Lieskovca (Lazy pod Makytou) chytali veverice. Mäso zjedli a kože nastavovali ako návnady pre líšky. Líščie kože predávali.

[2] Príkladom neobyčajného životného príbehu je vdova Mária Filová (1919). Vydala sa na robotách v Čechách v roku 1942. Päť týždňov po pôrode už kydala hnoj, syna Janka ukladala kravám do válova. Cez vojnu im dom vypálili a vyrabovali, postavili si nový, žili v ňom od roku 1946. Manžel tragicky zahynul v roku 1957 pri prevážaní mláťačky, keď ju ťahali na laz z dediny od Ondráša. Manžel chodil na roboty do Rakúska, na veľkostatky v moravskom aj českom pohraničí, neskôr v zime do cukrovaru v Kostelci nad Labem. Žena si zarábala na živobytie najskôr na robotách v Čechách, neskôr u Židovky v Ostraticiach a takmer celý jeden rok u Krištufeka v Cerovom – Lieskovom. Na Filovom laze pri Závade pod Čiernym vrchom žila v dome s kuchyňou, izbou a s hlinenou podlahou s piatimi deťmi, najmladší Štefan mal pri otcovej smrti pol roka. Každoročne bačovala – na laz si brala na pasenie zo Kšinnej a zo Závady 80 – 100 dojných oviec, na zimu si ich majitelia odvádzali domov. V Čechách sa naučila piecť a variť (parené buchty, knedlíky, omáčky, pražené mäso) také jedlá, že ju pozývali ako kuchárku na svadby. Zákusky piekla do Kšinnej aj do Závady k hodom, k Vianociam a k príležitostným oslavám. Na laze bola do roku 1970, ku koncu už len sama. Deti poodchádzali do škôl a zostali vo svete. Žije u syna v Kšinnej (január 2017), je trpezlivá, výborná informátorka na najrôznejšie témy. JF 1944

od dedinského prostredia a spoločenstva. Hneď v 1. kapitole, označenej ako Život na laze Novina...(s. 6 – 10), sú zmienky o pretrvávaní rozšírenej rodiny, ktorú tvorili rodičia a ich traja synovia s rodinami aj viaceré priame aj nepriame informácie o rodinnom živote, príbuzenských vzťahoch a medzilokálnych kontaktoch. 7. augusta 1928 „v rodine Ištvána Novinského nastali prírastkom nové starosti. Veď v dome, pozostávajúcom z dvoch miestností – kuchyne a izby – sa tiesnili štyri rodiny. Starý dedko, babka a traja synovia s rodinami spoločne jedávali v kuchyni z jednej misy... Prírastok nastal v rodine stredného syna Jana"(2011, s. 6). Pôrodná baba prichádzala zo Kšinnej, o týždeň chlapca krstili v ev. a. v. chráme v Kšinnej, krstnými rodičmi boli tetka a sváko zo Závady. Dieťa bývalo uložené v kuchyni v konopnej plachte, priviazanej o povalovú hradu. Keď sa kopali zemiaky, už o mesiac si ho mama brala na pole a plachtu uviazala na konár orecha.

Poľnohospodárstvo a ovocinárstvo boli nerozlučne dopĺňané prácou v lesoch aj odchodmi na sezónne poľnohospodárske práce. ...Po Novom roku 1929 „mrazy vystúpili až do -40°C. Kôra na ovocných stromoch pukala, ...drevorubačom sa v lese pri práci lámali píly a odlupovali sekery... otec s nevestami sa doma trápili a synovia ...ťažko dreli v Banáte na maďarských majeroch, aby si mohli postaviť vlastné domy" (2011, s. 8). „Pokiaľ boli deti malé, chodili pravidelne na žatvu Beňovi do Ostratíc. Keď ich tlačila dlžoba a doma sa privyrobiť nedalo, usilovná žena... išla zarobiť peniaze na veľkostatky do Borčan, na Medziháje a v jednom polroku i do Čiech – Sedlec pri Prahe" (2011, s. 9). Neodmysliteľnou súčasťou náročnejších prác bola vzájomná príbuzenská a susedská výpomoc... „Nachystali skália na obidva domy pre dvoch bratov. Koňári od Hajšov a rodina zo Kšinnej navozili kameň k stavenisku v Radiskej... drevo na krovy domov, na pajty i maštale bolo treba nachystať a navoziť z okolitých hôr... Piesok nakopali z odkrytej *pieskovnice* na Linaji aj na Benkovej. Vápno si dali napáliť v Omastinej u Bôtkov alebo u Hrebíčkov v Uhrovskom Podhradí. Škridlu kúpili z depa... na zakrytie domov, maštalí aj pajty. Hajšovári vtedy ešte pokrývali skoro všetci len slamou" (2011, s. 9). „Krov i hrady boli len ručne kresané, presne dlabané a čapované, čo vyžadovalo od majstra veľkú tesársku zručnosť a tú veru kšinskí majstri mali. Boli to najmä Hanke Jano i Adam Hrebíček – Za kostolom – robil *škrine* – a Mišo Sečanský – Cicko, Starý Pišta so synom Kolomanom boli murári" (2011, s. 10)

Poľnohospodárstvo v zložitých podmienkach lazových oblastí bolo orientované na pestovanie menej náročných plodín – jačmeňa, raže, pohánky, zemiakov, kapusty, strukovín. Ako krmovina pre dobytok aj ošípané mala významné postavenie kŕmna repa. Kvôli výmere pôdy, jej kvalite, členitosti terénu, klimatickým podmienkam a možnostiam odvozu sa cukrová repa vo všeobecnosti na lazoch nepestovala.[3] Seno sa dorábalo pre vlastnú potrebu, ale aj na predaj. Čulen – Mruškovič (VS 120/1971, s. 42) uvádzajú: „Vrbovské

[3] Porovnaj napríklad Čulen – Mruškovič (VS 1120/1971, s. 22 a 25).

kopanice boli najväčším producentom sena na celom okolí a nielen že chovali mnoho dobytka, ale mnoho sena vyvážali na Moravu a dodávali pre vojsko (až 800 vagónov).“[4]

Hovädzí dobytok kvôli mlieku a zapriahaniu chovali i pásli na horských lúkach, len majetnejší mávali aj kone. Na niektorých lazoch kone vôbec nedržali. *Keď sa pokosili horské lúky, to bolo koncom mája, začiatkom júna. Po kútoch zostalo ešte mnoho trávy, čo sa nedalo pokosiť a pásol sa tam jalový dobytok. V dedine sa oznámilo – niekto to mal na starosti, že sa ženie dobytok na Chotár. Aby sa dobytok dohnal do dediny. Ja som dohnal s tetkou Mariškou nášho volka – bol krásne zviera. Dedko si ho držali, lebo bol stále v jarme a kravy sa prepriahali. Viedli sme ho teda do dediny. Odovzdali sme ho tomu, kto tých päťdesiat – šesťdesiat kúskov hnal hore na chotár. Aj vyše ich hnalo. A ten vôl nevedel, kde ide a čo sa deje, tak bol najedovaný a našu Maru poklal. Pritlačil o plot, že sa ledva oslobodila, čo bolo to zviera tak nahnevané. Pastieri o volovi vedeli, že bol jedovatý, že kole a mali pred ním rešpekt. Vyšli hore na chotár a vždy tam bol vplyvný gazda, ktorý spravil poradie, kto bude, kedy, s kým pásť. Páslo sa celý deň, ale navečer už prišli hore na Chotár tí dvaja, čo budú pásť na budúci deň. Ja som išiel pásť s tetkou Pružincovou. Z domu ma vystrojili do dediny, z dediny to bolo dve – tri hodiny. Bolo to dosť ďaleko. Tam sme prespali. Aj keby pršalo. To bolo na šťastí toho, kto pásol. Vždycky tam spali najmenej štyria – dvaja čo prišli a dvaja čo išli zavčasu ráno domov. Tí, čo cez deň pásli, nachystali pod bukom raždie, ale aj veľké, tlsté klumpy, čo sa s tým v noci kúrilo. Spalo sa na strmom svahu, do ktorého boli urobené podvaly do čoho sa pastier zaprel. Do zeme koly a o ne opreli kláty. Skoro ráno išli dvaja domov druhí dvaja išli pásť. Navečer tí čo pásli, nahnali dobytok do rajčule, aby sa v noci nerozišiel. Na jedenie mal každý, čo mu z domu nabalili. Tetka Pružincová vtedy potrebovali ísť na noc domov. Prišli tí dvaja, čo nás striedali a tak sme išli na noc neskoro po ceste dolu. A tetka išli tam za humná domov. Ja taký chlapec som sa v noci bál, aj som bol ustatý, tak som išiel ujčekovi Kaľače nocovať. Do školy sa nechodilo. Bolo to koncom júla. Mal som asi štrnásť rokov. Ráno som išiel domov a hybaj do Drieňovej vymeniť mamu pri kravách... Keď začala žatva, potrebovali nášho volka doma. Tak som išiel najprv do Slaninkov, ale nevedeli mi povedať, kde sa práve pasie. Ale že sa chodieva pásť na Kameň a pasie Mišo Nález. Ten ho údajne videl na lehotskej strane. Pastieri sa ho báli, tak sa pásol sám pri lehotskej jalovine. Ako som ho zbadal, veľmi som sa potešil. Ružo ma poznal a ani nepotreboval popohnať paličkou. Navečer sme prišli domov. Dedko boli rád, že sme už doma aj s dobre vypaseným Ružkom... Stala sa aj tragédia. Páslo Hanke dievča s chlapcom dobytok. Večer prišla tmavá búrka. Hromy trieskali a obyčajne sa vtedy dá dobytok dokopy. Oni išli pod buka, do ktorého nešťastne udrel blesk a trafil dievča. Chlapec sa zľakol, utekal domov a hovorí, že Anču zabil hrom. Tak v noci išli mama aj*

[4] Tí istí (s. 58) údaj dopĺňajú: Na vrbovských kopaniciach podstatná časť peňažných príjmov bola z odpredaného sena. Seno bolo preto dobrým artiklom, že nevyžadovalo v podstate okrem pokosenia a usušenia inú prácu, takže získané peniaze boli vcelku ľahko zarobené...“

s tromi synmi – Ťuremovci. Vykrikovali, no nikto sa neozýval. Pri buku našli už len Aničku. Neskôr prišli žandári aj doktor. To bolo jediný raz, čo zabilo pastiera... Na Kamenských lúkach sa dobytok dobre vypásol, ale až keď sa pokosilo. Niektorí tam mávali aj dva – tri kúsky. Hajše Felek tam mával dve jalovice. Kosiť chodili chlapi. S kosami navečer prišli na Kameň, prespali tam a skoro ráno už začali. Kosili spoločne celý deň, pokiaľ nepokosili. Na druhý deň išli ženy zase hrabať. Narobili okržlov, alebo aj do kôp dali. Keď sa vysušilo, išlo sa s vozmi. Jeden rok nám zviezli sváko Slaninkov. Z Noviny chodili najmenej dva vozy. Lúky boli rozdelené na tri diely – od Rakovského, na Údol a na Úslň. Každý rok kosili na inom Novinčári, Humajci a Čukanci. Všetci Novinčári mali jeden diel – teda aj Grifľár a Ištván. Seno si podelili. Z Kameňa išla dolu cesta strašným svahom. Z jednej strany mala prietrž. Bolo veľmi ťažké dostať sa s plným vozom dolu. Vyťali buka, alebo aj dvoch a zaviazali ich za voz. To bola dobrá brzda dolu svahom. Ešte sa snažili aj na tých bukoch stáť, aby to dobre brzdilo, lebo na kolesách by hamovanie nestačilo. A dávali pozor na to, aby sa voz neprekotil. Bolo to nebezpečné, ale seno bolo výživné a zdravé. Kamenské seno bolo špeciálne, bol to pojem. Jeden rok stryná vdovica chceli tiež kamenské seno. Tak si najali Miša Budelu – Krupkovho syna, aby im išiel z Kameňa doniesť seno v batohu pre ovce. Cez zimu mávali ovce v našej sušiarni a seno hore na nej. Cez Povstanie išla raz večer kŕmiť ovce a na sene ležal vojak. Bála sa tam chodiť a tak tie ovce si povynášala na poval nad svoju kuchynku a tam ich mala celú zimu. JČ 1928

Vzhľadom na vplyvy kolonizácie na valaskom práve je na lazoch rozšírený aj chov oviec kombinovaný so sezónnym salašníctvom. Napríklad na kšinských lazoch bolo do kolektivizácie zaužívané spoločné pasenie oviec, ktoré znamenalo odlišné formy organizácie práce počas kalendárneho roka, rozdielne spôsoby konzervovanie syra a mliečnych produktov a zákonite sa to prejavilo aj v strave. Niektoré termíny (napríklad *širka, širočka* = hrnček) v niekoľko kilometrov vzdialenej dedine nepoužívajú a ich význam poznajú len dedinčania, ktorí navštevujú lazy kvôli príbuzenstvu. Aj pracovné postupy a nárečová terminológia je dôležitým dôvodom k formovaniu skupinovej identity.

V poľnohospodárstve registrujeme do 70. rokov viaceré archaické formy, ktoré boli v dedinskom prostredí väčšinou prekonané už v 1. polovici 20. storočia. Vývoj však nie je rovnomerný a v lazoch na moravsko – slovenskom pomedzí sa v 40. rokoch 20. storočia vyskytli také inovatívne formy, ktoré aj v nížinných regiónoch registrujeme až po kolektivizácii poľnohospodárstva.

Slama sa väčšinou rezala do sečky a na podstielku pod kravy sa namiesto slamy používalo lístie, ktoré sa hrabalo v bučinách a domov sa väčšinou prinášalo v batohoch (všeobecne napríklad na závadských, kšinských lazoch aj v osadách Lazov pod Makytou). Dobytok i ovce sa kŕmili aj letninou, ktorej príprave sa v letných mesiacoch venovala značná pozornosť, do poslednej štvrtiny 20. storočia sa oralo s kravským záprahom. Tráva sa kosila len ručne, obilie sa rozsievalo ručne z plachty, previazanej okolo krku a cez rameno. Práca na vlastnom hospodárstve bola do konca 50. rokov kombinovaná so žatvou v južnejšie položených

dedinách. Jednotlivé rodiny tam mali dlhoročných známych gazdov, s ktorými mali okrem žatevných prác aj ďalšie ekonomické kontakty.

Môj otec Jano Čukan – Novinský (1890) chodieval na žatvu do Ostratíc, kde sa obilie kosilo o niekoľko týždňov skôr ako na Novine. Všetci chlapi mali gazdu. Chodili k nim rokámi. Len sami chlapi s kosou. Jano Horný chodil do Ostratíc ku gazdovi Beňovi, Jano Dolný do Liviny, Prostrenný do Nadlíc, Ištván do Rybán aj do Oslán. Po žatve každý dostal podiel podľa úrody,[5] *pretože sa hneď aj mlátilo. Vrecia až na Novinu priniesol gazda Beňo na voze, na koňoch, výmenou za pripravenú siahovicu. To sa vždy dopredu nachystalo. Na gazdovstvo chodil len na výpomoc cez žatvu, na iné roboty nie. Po vojne k nemu išla slúžiť dedkova sestra Hroziena. Raz ma otec poslali a zaniesol som mu kôš s hruškami (kyselicami). Do Bánoviec pešo, potom vlakom. Vtedy som išiel prvý raz vlakom. On ma čakal na stanici, otec mu dali vedieť, že idem. Tento gazda Beňo, mával aj cukrovú repu. Na Novinu priniesol okrajky, ktoré kravám mimoriadne chutili až tak, že jedna otelená krava sa zadusila. Takýto prípad mal na laznícky dvor veľký ekonomický dopad. Susedia si v rámci sústrasti brali naporcované mäso, dávali peniaze, aby si gazda mohol kúpiť čím skôr novú kravu... Lazníci chodili pre mláťačku do dediny, Závady alebo do Radiše.*[6] *Najprv sa mašina ťahala na koňoch, neskôr už mal niekto v dedine aj traktor.*[7] *Podľa toho kto koho dohodol. Keď bola cesta pre mláťačku neprejazdná, lazníci, ktorí už mali pomlátené, alebo ešte len čakali, išli všetci cestu opravovať. Tí, čo mali kone – zvyčajne boli dvaja koňári, chodili pre kameň, aby cestu spevnili. Počas mlátenia obsluhovalo mláťačku aj 15 ľudí. Z okolitých lazov si chodili všetci pri mlátení pomáhať. Využívala sa aj jačmenná slama, v zime sa sečkovala spolu s ďatelinou. Po vysušení na kozloch sa viazala do bolvancov a vyniesla sa na poval nad pajtu.*[8] *Odtiaľ sa postupne podľa potreby zhadzovala... Žatva trvala aj desať dní.*[9] *Prvé sa kosilo žito, raž a potom jačmeň. Po skosení prišla mláťačka aj o dva týždne. Mláťačka bola pristavená pri dome. Tam navozili zbožie na vozoch za kravami.*[10] *Keď už bolo pred žatvou málo múky, nakosili si a domov priniesli domov niekoľko snopov. Ručne sa cepami vymlátilo, vyrajtárovalo, nasypalo sa do dvoch – troch vriec a išlo sa do mlyna, aby bola múku na chlieb. Okolo lazov boli mimoriadne úrodné zeme, bola kopa u kopy. Mávali sme aj ďatelinu. Pokosilo sa, počkali sme kým zvädne, potom sa kládla na ostrvy na ktorých preschla.* J.Č. 1928

---

5 Dedko spomína 3-4 aj 6 q obilia. Porovnaj tiež Šipulová (1998, s. 21); Čulen – Mruškovič (VS 120/1971, s. 5 a n., 11 a n.)

6 V súvislosti so zvážaním obilia a s privážaním mláťačky sa v členitom teréne stávali časté tragédie. (Pozri pozn. 2). Šipulová (1998, s. 17) spomína podobné príklady z osád Lazov pod Makytou.

7 Do niektorých osád Lazov pod Makytou ťahali mláťačku dva aj tri páry kráv.

8 Vynášanie viazaníc na povalu bolo veľmi náročné, a preto lazníci chodili pomáhať, resp. „zarobiť si" po celej rodine, aby im aj oni prišli pomôcť vynášať slamu – chodili od Fekečov, Kaľačov, Slaninkov. Niektorí lazníci slamu neviazali.

9 Pri kosení si lazníci nepomáhali, len pri mlatbe.

10 Počas veľkých horúčav kravy takmer kolabovali, najmä keď ťahali plný voz do strmého kopca. Občas pomohol „ujček Kaľače" so svojimi koňmi výmenou za sušené ovocie.

Riešením zložitej ekonomickej situácie v lazových sídlach, spôsobenej limitujúcimi faktormi spôsobu života, boli odchody na dlhodobé poľnohospodárske práce do prijímajúceho prostredia v rámci nížinatých poľnohospodárskych regiónov Slovenska, z pohraničných oblastí na Moravu, no aj do Čiech a do Nemecka.[11] V prípade bezzemkov neraz presiahli sezónnosť a trvali aj viac rokov bez toho, že by sa poľnohospodárski robotníci vrátili domov. Odchádzali dievčatá po skončení povinnej školskej dochádzky, jednotlivci – muži i ženy aj celé rodiny s deťmi.[12] Dokonca aj z južne situovanej Kocihy (okr. Rimavská Sobota) boli nutnosťou odchody na sezónne poľnohospodárske práce. Stred obce majú nadmorskú výšku okolo 240 m nad morom, no napríklad osady v Kocihskej doline a Suchý Potok sú vo vyššie položenom a členitejšom teréne s horšími podmienkami k poľnohospodárstvu.[13]

Čulen – Mruškovič (VS 120/1971, s. 4) o myjavských kopaniciach píšu: „Mladí ľudia, ale i mladí gazdovia odchádzali na výžinok k Trnave, na Maďare, alebo k Senici. Z pohraničných kopaníc od Moravy odchádzali aj na Moravu. V starších časoch chodili na žatvu tiež do Rakúska. Z myjavských kopaníc sa verbovalo mnoho sezónnych robotníkov na majere...". V tom istom archívnom materiáli (s. 34) údaj dopĺňajú: „V normálnych rokoch začínala žatva na kopaniciach asi o mesiac neskôr ako na okolí Trnavy a Galanty, kam odchádzali výžinkári na žatvu..." [14]

V osadách Lazov pod Makytou spomínajú, že okrem sezónnych poľnohospodárskych prác sa odchádzalo aj na repnú kampaň do Čiech alebo napríklad do Dubnice nad Váhom, na oberačku jabĺk do Serede, na vinobranie do Pezinka. Šipulová (1998, s. 9) uvádza, že v súvislosti s odchodmi na sezónne poľnohospodárske práce na české majere a veľkostatky sa v období po vzniku ČSR odsťahovalo z osád do Čiech 400 občanov. Je to podobný jav, ktorý spomíname vyššie v súvislosti s migráciou do Radošinskej doliny a poukazuje na všeobecnú platnosť. Z kopanice Trnávka (Horná Súča) okrem sezónnych poľnohospodárskych prác v južnejších regiónoch Slovenska odchádzali aj na majere na Moravu a do cukrovarov v Trenčianskej Teplej, Trnave aj na Morave. Z neroľníckych zamestnaní je spomenuté napríklad drevorubačstvo alebo starostlivosť o stromčeky v lesných škôlkach (Horná Súča 2014, s. 40).

Hornaté chotáre pri dedinách v Uhrovskej doline – Omastiná, Kšinná, Závada pod Čiernym vrchom, ale aj Trebichava a Slatina, boli také, kde pôda neuživila obyvateľov, preto od jari až po neskorú jeseň chodili na roboty na majere. Boli to najmä

---

[11] Vo Valaskej Belej označovali sezónne poľnohospodárske práce termínom úkol. (Odchádzali na úkol). Spomínajú aj Francúzsko, Argentínu. Brali so sebou aj deti, ktoré plašili vrany na oziminách.

[12] Porovnaj Činčuriaková (2012, s. 25, 47).

[13] Bližšie pozri Bílková – Sýkorová (VS 612/1980)

[14] Z monografie obce Malé Zálužie (2000, s. 16) sa dozvedáme, že každoročné príchody sezónnych poľnohospodárskych robotníkov z myjavských kopaníc do okolia Nitry sa prejavili už pred 1. svetovou vojnou masovou emigráciou rodín do Nových Sadov, Čabu, Sily a do Malého Zálužia v Radošinskej doline. Na novosadské veľkostatky prichádzali od skončenia poddanstva sezónni poľnohospodárski robotníci napríklad z oblasti Myjavy, Nového Mesta nad Váhom a Brezovej pod Bradlom a využili možnosť zakúpiť si pôdu z bývalých parcelovaných veľkostatkov.

mladí ľudia, niekde aj celé nemajetné rodiny. Starší ľudia a ženy chodili väčšinou na majere na Slovensku. V okolí Trnavy, Pezinka, ale aj na východ až do okolia Košíc. Väčšina mladých ľudí chodila na majere do severného českého pohraničia v okolí Českej Lípy. Od nás tam bol Adama Kaľača Emil, čo bývali nad Hadvigom. Poznali sme sa, lebo mali u nás pod Borinou na Ilavskom roľu. Oni boli v Českej Lípe a keď hrozila vojna v 1938 a boli tam vojská, majere prestali fungovať. Keď sa to ustálilo a pohraničie sa pripojilo k nemeckej ríši, vrátili sa. Z Noviny chodili všetci. Bolo to zaužívané tak, že majere v Čechách mali robotníckych gazdov, ktorí do majerov organizovali ľudí. Moje sestry najviac chodili na veľkostatok do Žiteníc pri Litomericiach. Tam chodila polovica mladých ľudí zo Kšinnej aj z okolitých lazov. Organizoval ich svetaskúsený Hudec z Trebichavy. On bol aj u nás na Novine chytať. Prišiel do domu kde boli mladí ľudia, aj k nám.[15] *Na majere sa chodilo tak, že bol ustálený deň kedy sa ide. Bol zabezpečený furman zo Kšinnnej, ktorý viezol batožinu, kufre. Vo vreci mali zašitú duchnu a vankúš. K Melónovi k ceste si veci sestry odniesli. Odtiaľ ich furman zobral do Bánoviec na vlakovú stanicu. Keď bolo treba kúpiť kravu a neboli peniaze, išli na robotu aj mama na majer do Selca pri Prahe. Boli od jari do jesene. Nechali mňa s otcom samého, mal som päť rokov. Sem – tam prišli tetka Závadská poprať. Mama išli s furmanom do Bánoviec na stanicu. V Uhrovci si spomenuli, že si doma zabudli pracovnú legitimáciu, tak sa pre ňu museli chytro vrátiť. Pešo až hore na Novinu a behom za nimi do Bánoviec, aby stihli vlak... Na niektoré majere chodili celé rodiny. Nebolo na Slovensku kde toľko zarobiť, tak išli do Čiech. Na majeroch v Žitenicách pestovali cukrovú repu. Pretrhávali, okopávali, kopali, osekávali listy. Okrem toho sa robilo na majeri všetko, čo bolo treba. Robilo sa ručne, mechanizácia nebola žiadna. Peniaze posielali domov poštou, lebo výplatu nechceli držať u seba. Sestry chodili na roboty každý rok od svojich štrnástich rokov. Hneď ako vyšli zo školy. Na majeroch bývali vo veľkej miestnosti, ktorú pre nich majiteľ pripravil. Mali medzi sebou aj kuchárku, obyčajne staršiu ženu, ktorá varila pre všetkých. Bola to tiež žena stadeto zhora, seberovná. Pridelili k nej ženu, ktorá nešla robiť na majer, ale pomáhala variť. Z robôt sa vracali domov nie jednako. Niekedy už koncom októbra, ale obyčajne v novembri. Tí, čo boli na robotách v Čechách najďalej, sa vracali až pred Vianocami. Záležalo podľa toho ako upratali repu. Batožina im prišla domov vo vreciach a v kufroch neskoršie. Už bývalo navalené sňahu. Z robôt nosili hrnce, oblečenie, mne vodové farbičky. Rózka si doniesla aj mašinu Singerku. Ešte stále je tu. Ona bola jeden rok aj cez zimu. Starala sa o kravy, kŕmila a dojila. Bola aj na majeri na maďaroch, tam varila. Mala so sebou aj malého Jarka. To už bola vydatá. Raz som ju tam bol pozrieť.*

---

[15] V monografii Valaská Belá (2014, s. 56) sa píše: „Okrem hauzírovania s krošňou, ktoré zabezpečovalo rodine akú takú obživu, boli to aj „roboty". Rozsiahle polia Žitného ostrova na južnom Slovensku potrebovali každé leto na žatvu dobrých koscov a žnice. Ako chlapec som pozoroval, ako každú žatvu niekedy aj do 100 párov kosec-žnica z Valaskej Belej, ale aj okolitých obcí sa prepravovali do Novák a odtiaľ vlakom na majere na Žitnom ostrove. Organizáciu „robôt" zabezpečoval robotnícky gazda. Bol ním náš dedo Ján Čižnár z lazu u Slávikov. Dobrá znalosť maďarského jazyka mu umožňovala dojednať s majiteľmi veľkostatkov na Žitnom ostrove podmienky práce, ubytovania, stravovania, ako aj železničnú dopravu."

Volalo sa to Mlynské pri Trnave... Na roboty do Čiech chodili stále odkedy som bol malinký až pokým neprišla vojna. Keď Nemci obsádzali pohraničie, vtedy to všetko išlo domov. Keď sa Nemcom podpísalo pohraničie, na veľkostatkoch sa pokračovalo ďalej... Na robotách z Noviny bol aj Ištván, Prostreňá Mara aj Kača Dolňá. Mladí všetci boli. Všetko mladé chodilo. A Štefanov otiec aj Štefanova mama, boli celá rodina. Chudobnejšie rodiny zadebnili okná na jar, celú chalupu a išli na roboty. Takých rodín bolo v Kšinnej viac. Najmä tí, čo nemali deti. Keď nemali svine, kravy, mohli ísť. Volali ich domkári. Mali dom a kúsok roličky, dali ju obrábať susedovi alebo rodine a išli na roboty. Gazda prichádzal po viacej rokov. Celé roky až pokiaľ sa nezačali zakladať družstvá. So Štefanom sme boli v Štiavnici v škole a on išiel cez Vianoce za rodičmi do Čiech. To bolo 1947. Aj moje sestry chodili aj po vojne. Aj keď už boli vydaté. Na robotách si pokúpili oblečenie, voľačo posielali domov, peniaze im odkladali. J.Č. 1928

Dlhoročne opakované pracovné migrácie ako životná nutnosť, existenčná nevyhnutnosť, sa stali dôležitým predpokladom k akulturácii a cestou k inováciám v najrôznejších oblastiach spôsobu života. Do izolovaných spoločenstiev v horskom prostredí prenikali kultúrne vzory, ktoré sa následne uplatňovali aj v dedinských spoločenstvách a menili spoločenský odstup medzi lazníkmi a dedinčanmi. Spoločenské postavenie, zaradenie v hierarchii sa vplyvom kolektívneho prijatia a používania nových postupov prevrátilo. Napríklad ženy sa na robotách v Čechách naučili piecť a variť parené buchty, knedlíky... a také jedlá, ktoré boli dovtedy neznáme. Stali sa vyhľadávanými kuchárkami a bolo otázkou prestíže mať ich napríklad na svadbách. Migranti za prácou boli pred odchodom neraz v spoločenskej hierarchii na najnižších poschodiach. Prišli svetaskúsení a rozhľadení, ovládali cudzie jazyky, obliekali sa do konfekčného odevu, do krčmy, kostola a pri iných spoločenských príležitostiach sa od ostatného obyvateľstva odlišovali napríklad aj úpravou zovňajšku – boli oholení, nakrátko ostrihaní, nepľuli na podlahu, inovovali si obydlia. K všeobecne rozšíreným dvom obytným priestorom (kuchyňa a izba) sa snažili pridať aspoň vstupnú chodbu; pece menili za modernejšie sporáky, hlinené podlahy nahrádzali doštenými, postupne aj škvarobetónovými s linoleom. Inou stránkou je kvalitatívna zmena – tradičné kultúrne javy boli overené, výhodné a v snahe o modernizáciu nebola vždy nová kvalita adekvátna a vhodná. Drevená dlážka si vyžadovala inú hygienu, správanie, údržbu ako hlinená, a napríklad v prípade výmeny pecí, ktoré boli bez pochýb z mnohých stránok funkčnejšie a výhodnejšie, nedošlo z nášho hľadiska k pozitívnej kvalitatívnej zmene. Kto však zbúral pec a vymenil ju za sporák skôr ako susedia, ľutoval sám pred sebou, ale inováciu obhajoval, lebo bola znakom vyššej životnej úrovne a sociálneho postavenia. Kto si však nezvalil pec, v dome mal teplo, chlieb mohol piecť doma a nemal problém s jeho kupovaním v obchode, na peci si usušil hríby, šípky a bylinky do čaju, mokré topánky, odevné súčiastky. Na peci alebo za pecou spávali alebo sa ohrievali deti po príchode zo školy.

Kultúra rozptýlených sídel na území Slovenska vznikala v rozdielnych podmienkach v porovnaní s dedinskými spoločenstvami a formovali ju odlišné

limitujúce faktory. K podobným kultúrnym javom patria rôzne kombinované spôsoby zabezpečovania existenčných prostriedkov. Popri poľnohospodárstve je potrebné upozorniť na odchody na sezónne poľnohospodárske práce a na existenciu neroľníckych zamestnaní. Pracovné migrácie a doplnkové zamestnania možno považovať za špecifické prejavy v kultúre rozptýlených sídel. Archaické spôsoby hospodárenia, každodenného aj sviatočného života sa vplyvom kontaktov so svetom rýchlo modernizovali a neraz svojim vývojom predstihli dedinské prostredie.

Literatúra a pramene

ČINČURIAKOVÁ, A.: Život na kopaniciach. ASSA, spol. s.r.o. Púchov, 2012.

ČUKAN, J. st. .: Spomienky lazana Jara z Noviny. Nové Sady : rozmnožené vydanie, 2011. 86 s.

KOLEKTÍV: Horná Súča. Vydavateľstvo FOMI, s.r.o. 2014. 295 s. ISBN 978-80-970226-0-0

KOLEKTÍV: Valaská Belá. Vlastivedné múzeum v Hlohovci – Valaská Belá 2014, 210 s. ISBN 987-80-970105-7-7

KOLEKTÍV: Malé Záluzie. Obecný úrad v Malom Záluží v spolupráci s Filozofickou fakultou UKF v Nitre 2000. 150 s. ISBN 80-968373-1-1

Archívne materiály

BÍLKOVÁ, Anna – SÝKOROVÁ, Ľuba: VS 612/1980. Správa z etnografického výskumu podľa dotazníka pre potreby MSD – Kociha. Dátum výskumu:1979. 23 rkp. strán + kresby. Archív Etnografického múzea SNM v Martine.

ČULEN, Ladislav: VS 120/1971. Výskum ľudového poľnohospodárstva – Myjavská pahorkatina. Vedúci výskumu Š. Mruškovič. Zoznam lokalít: Turá Lúka – Štverná, Križani, u Junasov, u Chorvátov, u Malejov; Poriadie – Uhliská, mlyn u Klimkov, u Križkov, Janišov mlyn, Horný výhon; Horná a Dolná Polianka – u Siváčkov, u kňažských, u Dingov, u Babiarov, Járky, Talčíci; Dolné a Horné Košariská – u Martinkov, Trvajova dolina, Mlynarovci, Koptaláci, Šideláci; Krajné a kopanice; Vrbovce – Valúšska dolina; Rudník a kopanice; Brestovec – u Ticháčkov, Horňáci, u Štefkov, u Omastov; Stará Turá – Topolecká dolina. Dátum konania výskumu : 6.7. – 17.7. 1970. 60 rkp. Strán + kresby. Archív Etnografického múzea SNM v Martine.

Informátori

ČUKAN Jaroslav, 1928, Kšinná – Novina

FILO Ján, 1944, Závada pod Čiernym vrchom

FILOVÁ, rod. HRUBÁ Mária, 1919, Kšinná

JEŽOVICA František, 1941, Lazy pod Makytou

JURČIOVÁ Božena, 1935, Lazy pod Makytou – Lieskovec

ŽBÁNEK Miroslav, 1951, Lazy pod Makytou – Minarovec

Kontakt:

PhDr. Michal Čukan, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 01 Nitra
E-mail: mcukan@ukf.sk

Rock ako základ populárnej hudby. Formovanie a kultúrne zmeny[1]

Marcel Mudrák

Kľúčové slová: rock, subkultúra, britská invázia, beatlemánia

Key words: rock, subculture, british invasion, beatlemania

Abstract: In the 60s of the 20th century the rock music started to profile as an important musical source. Over the next decades it transformed into many musical genres. Great Britain as a country was very important for the popularization of rock music. The new post-war generation of children understood that rock is a unique form of self-expression. Musical bands that formed in Great Britain were important for the global promotion of rock. An important phenomenon of the rock popularity increasement was British invasion. Bands like The Beatles, Rolling Stones, The Who and others were in the center of this movement. These British bands paradoxically helped to increase the popularity of American music forms like blues and rock and roll. Rock changed to a global music genre that became one of the most popular genres of the 20th century.

V 60. rokoch 20. storočia sa rock začal profilovať ako významný hudobný prúd, ktorý sa v priebehu ďalších desaťročí rozrástol na množstvo hudobných smerov. Významnú rolu na vzrastajúcom vplyve rockovej hudby ako signifikantného hudobného fenoménu mala Veľká Británia. 60. roky boli pre

[1] Článok je vydávaný ako výstup z projektu UGA I/12/2016

transformáciu rockovej hudby kľúčové. Dospievala nová povojnová generácia, ktorá pochopila, že rock je výnimočná forma sebavyjadrenia, ktorá im poskytne aspoň čiastočnú slobodu a únik z každodennej reality. V Británii sa formovali hudobné kapely, ktoré hrali úlohu v neskoršej celosvetovej propagácii rocku. Paradoxom je, že tieto kapely z Británie pomohli zvýšiť popularitu pôvodne amerických hudobných foriem ako blues a rock and roll.

Swingujúci Londýn. Veľká Británia v 60. rokoch prechádzala kultúrnou revolúciou. Centrom kultúrneho diania vtedajšej doby bolo hlavné mesto Londýn. Termín „swinging London" označoval radikálnu zmenu kultúry. Tá sa premietala v zmenách správania, životného štýlu, sexuality, módy, umenia, politických názorov a pod. *„Pozoruhodná premena Londýna zo špinavého, ponurého povojnového hlavného mesta na žiarivé epicentrum štýlu bola spôsobená dvomi faktormi: mládežou a peniazmi. Vzrast pôrodnosti v 50. rokoch spôsobil to, že mestská populácia podstatne omladla. V polovici 60. rokov bolo 40% populácie mladších ako 25 rokov. Po zrušení povinnej vojenskej služby v Británii v roku 1960, mali títo mladí ľudia viac slobody a menej povinností ako generácia ich rodičov. Začali sa búriť proti zákazom a obmedzeniam povojnovej spoločnosti."* (Swinging 60s – Capital of Cool b.r.: <http://www.history.co.uk/topics/history-of-london/swinging-60s-capital-cool>).

„Ešte na začiatku 60. rokov bola anglická spoločnosť „hrozne strnulá, škrobená a príliš úctivá". Pritom v nej bujnel skrytý rasizmus a žena hrala ponižujúcu úlohu akejsi domácej otrokyne. Veľa sa vsádzalo na to, kto má aké spoločenské postavenie, všetko bolo predimenzované akousi slušivou decentnosťou a slovo „rebélia" vyvolávalo rovnaké obavy ako v stredoveku mor." (Swingující Londýn aneb éra skupin a britská invaze b.r: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/60-leta/clanky/16-swingujici-londyn-aneb-era-skupin-a-britska-invaze/>).

Mládež začínala rebelovať proti zavedeným normám spoločnosti. V Británii vznikali a formovali sa nové subkultúry, ktoré sa snažili odlíšiť od majoritnej spoločnosti. Vtedajšiu kultúru ovplyvňovali výraznou mierou subkultúry ako mods, teddy boys, rockers a iné. Spomenuté subkultúry sa odlišovali obliekaním, správaním aj preferovaným hudobným žánrom. Prvou výraznou subkultúrou mládeže 20. storočia vo Veľkej Británii boli tzv. teddy boys. Táto subkultúra sa vyvinula po 2. svetovej vojne a je považovaná za akýchsi duchovných predkov mods a rockers. So svojimi účesmi typu prezývanými „duck arse" pripomínali prvé rockandrollové hviezdy, príp. filmových hercov ako Marlona Branda vo filme *Divoch* alebo Jamesa Deana vo filme *Rebel bez príčiny*. Teddy boys vzali americkú kultúru, prisvojili si ju a prispôsobili si ju vlastným potrebám. (PERONE 2009:3)

Ďalšou výraznou subkultúrou, ktorá prispela k rozvoju rocku, boli mods. Táto subkultúra britskej mládeže vznikla koncom 50. rokov a kulminovala v polovici 60. rokov. Názov *Mod* vznikol skrátením slova modernist. Jednalo sa o fanúšikov moderného džezu. Členovia pochádzali vo väčšine prípadov z radov robotníckej triedy. Vzhľadom na fakt, že mali pravidelný príjem, svoje

zárobky a úspory míňali na drahé oblečenie často šité na mieru. Mládež z radov mods svoj voľný čas trávila v kluboch a na rôznych oslavách, kde užívali drogy, najmä amfetamíny. Dôležitou súčasťou ich imidžu boli najmä skútre talianskej výroby, ktoré si upravovali pridávaním rôznych zrkadiel a svetiel.

Výraznú úlohu v spomenutej kultúrnej revolúcii hrala hudba. Londýnsky zvuk reprezentovali kapely ako The Who, The Kinks, Small Faces a Rolling Stones. „*Ich hudba bola hlavnou oporou pirátskych rozhlasových staníc ako Radio Caroline a Radio Swinging England. Kreatívne typy všetkého druhu to tiahlo do hlavného mesta. Od umelcov a spisovateľov po vydavateľov časopisov, fotografov, inzerentov, filmových tvorcov a produktových dizajnérov.*“ (Swingující Londýn aneb éra skupin a britská invaze b.r: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/60-leta/clanky/16-swingujici-londyn-aneb-era-skupin-a-britska-invaze/>). Práve The Who sa v 60. rokoch orientovali na mods ako svoju cieľovú skupinu poslucháčov.

Ďalšou subkultúrou, ktorá výrazne formovala rockovú hudbu, boli rockers. Rockeri boli mladí muži s napomádovanými vlasmi (rockandrollový účes štýlu „Pompadour“), ktorí chodili oblečení v tričkách alebo bielych košeliach, kožených bundách tzv. krivákoch, kožených nohaviciach, eventuálne džínsach a vysokých jazdeckých čižmách. Mali v obľube jazdu na motorkách a americký rock and roll. (Mods b.r.: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/vyhledavani/teddy%20boy/clanky/34-mods/>).

Rockeri boli tiež príslušníci robotníckej triedy podobne ako mods, ale výrazne sa od nich líšili. Obľubovali výkonné motorky a ich imidž bol inšpirovaný oblečením amerických motorkárskych gangov. Hudobne sa orientovali na amerických rockandrollových umelcov ako boli napr. Eddie Cochran, Elvis Presley a i. Mods a rockeri mali medzi sebou viaceré násilné konflikty a potýčky.

Jeden z najznámejších stretov spomenutých subkultúr sa udial 18. mája a 19. mája 1964. Cez víkend sa tisíce mods a rockerov nahrnuli do Brightonu, Margateu, Clactonu, Southendu a Hastingsu. V Brightone sa najväčší stret odohral v nedeľu. Bojovalo sa väčšinou pästami, ale niektorí používali aj boxery a reťaze. Boli porozbíjané výklady a boje pokračovali až do noci. Mládež usporiadala protest v sede na promenáde, kde sa ich polícia snažila rozohnať pomocou koní a psov. (Battle on the beaches: 50th anniversary of violent clashes between Mods and Rockers 2014: <http://www.express.co.uk/life-style/life/476488/Battle-on-the-beaches-50th-anniversary-of-violent-clashes-between-Mods-and-Rockers>) Potýčky na Brightonskej pláži aj na iných miestach upútali pozornosť domácej aj zahraničnej tlače.

Britská invázia. Jedným z najdôležitejších faktorov, ktorý celosvetovo prispel k rozšíreniu popularity rockovej hudby, bola tzv. britská invázia. Časopis Life v roku 1964 napísal: „*V roku 1776 Anglicko prišla o svoje americké kolónie. Minulý týždeň ich Beatles získali späť.*“ (The British Invasion: From the Beatles to the Stones, The Sixties Belonged to Britain 1988: <http://www.rollingstone.com/music/news/the-british-invasion-from-the-beatles

Obrázok 1 Ukážka z filmu Quadrophenia (1979), v ktorom rekonštruovali stret medzi mods a rockermi z roku 1964 Zdroj: http://cdn.images.express.co.uk/img/dynamic/130/590x/secondary/159750.jpg

-to-the-stones-the-sixties-belonged-to-britain-19880714>)

Táto myšlienka bola vyjadrením posolstva, ktorá charakterizuje britskú inváziu.

Jednalo sa o jav typický pre 60. roky 20. storočia, ktorý bol charakteristický prienikom populárnych britských skupín na americký trh. Rocková hudba v Británii nadväzovala na hudobné dedičstvo USA, najmä blues a hudobný štýl skiffle, ktoré sa tam stali veľmi populárne. Skiffle bol americký hudobný štýl, ktorý hrávali hudobníci väčšinou na podomácky vyrobených nástrojoch a predmetoch používaných v domácnosti ako napr. valchy na pranie, rôzne džbány a pod.

Ak by sme skúmali životopisy takmer každého rockového hudobníka, ktorý sa narodil v Británii medzi koncom 30. a začiatkom 40. rokov 20. storočia, videli by sme dopad hudobného štýlu skiffle. John Lennon, Paul McCartney a George Harrison boli členovia skifflovej kapely The Quarry Men, ktorá sa transformovala na The Beatles v 60. rokoch. (PERONE 2009 :8)

Okrem hudobného žánru skiffle sa výraznou mierou na zmene hudobných preferencií britskej mládeže podieľali americkí bluesoví umelci. „*Nová generácia britských mladíkov túžila po surovej hudbe s nádychom rebélie. Práve tú našla v hudbe amerických černošských najnižších vrstiev – v blues. Z blues priamo vyvierala výpoveď o neľahkom živote. V Anglicku sa množstvo ľudí s americkými černochmi perfektne stotožnilo.*“ (Sedem rockových vekov -1. časť: 2008)

Na rozdiel od USA, kde černošská hudba bola určená černošskému publiku a niesla výrazné politické posolstvo útlaku čiernych bielymi, v Británii tento aspekt nevnímali. Blues v Británii nebol prijímaný z jeho politickým podtextom, keďže medzi americkou a britskou spoločnosťou boli výrazné historické a spoločenské rozdiely. Americká spoločnosť bola rasovo segregovaná, čo bolo dedičstvom predchádzajúcich storočí legálneho vlastnenia otrokov. Spoločnosť v Británii bola rasovo podstatne celistvejšia. Rozdiely v Británii spočívali vo výrazne stratifikovanom triednom systéme, do ktorého ľudia spadali na základe ekonomickej a sociálnej príslušnosti.

Silu triedneho systému potvrdil aj Chris Stamp, niekdajší manažér a producent The Who, ktorý tvrdil, že sa robotnícka trieda v 50. rokoch v Londýne nachádzala v podobných socioekonomických podmienkach ako černosi v Amerike. (PERONE 2009: 5)

Vzrastajúca popularita spomenutých hudobných žánrov spočívala najmä v jednoduchých a nenáročných interpretačných a hudobných schopnostiach. Na hranie základov blues alebo skiffle nebolo potrebné ovládať hudobnú teóriu a zložitejšie hudobné techniky. Hudobníkom stačilo poznať niekoľko akordov hudobného sprievodu. Vďaka spomenutej charakteristike blues a skiffle v Británii vyrastala nová generácia hudobníkov, ktorí boli inšpirovaní spomenutými žánrami. Na ich základoch sa formovali hudobné zoskupenia, z ktorých boli mnohé súčasťou britskej invázie.

Ďalším aspektom vývoja, ktorý vyústil do britskej invázie, bola devastácia Veľkej Británie počas 2. svetovej vojny. Množstvo britských rockových hudobníkov, ktorí sa narodili koncom 30. a začiatkom 40. rokoch spomína na dopad vojny. Vojna vtlačila nezmazateľné obrazy do duší ľudí, ktorí v detstve prežili nemecké bombardovanie Británie. Zničené továrne, školy a obytné štvrte prispeli k ťažkej ekonomickej situácii, ktorá trvala celé roky. Spálené budovy, zbombardované lodenice a iné hmotné pripomienky vojny pretrvávali a symbolizovali ťažké ekonomické a životné podmienky, v ktorých sa rodiny z robotníckej triedy nachádzali ešte dlho po skončení vojny. (PERONE 2009: 4-5)

Hudobníci z Británie si pomerne skoro uvedomili ekonomický prínos, ktorý im môže hranie rocku priniesť. Začali vystupovať v kapelách a ich vystúpenia im začali prinášať finančný zisk. Eric Clapton, britský bluesový a rockový gitarista a spevák, na svoje začiatky spomína: „*Prvýkrát v živote som sa mal živiť hraním na plný úväzok, čo znamenalo, že som musel prestať pracovať pre dedka. Babička bola nadšená, pretože v môj talent vždy verila a dedka to pobavilo, takže som dostal požehnanie. Vystupovali sme v rôznych kluboch v Londýne ako boli Ricky Tick, Star Club, Croydon a samozrejme CrawDaddy. Prvýkrát som zažil aké je to hrať skoro každý večer. Za prvé tri mesiace sme mali 33 kšeftov a ja som to fakt žral.*“ (CLAPTON 2008: 42-43)

Rockoví hudobníci, ktorí boli súčasťou britskej invázie, pochádzali výhradne z robotníckej vrstvy.

Beatlemánia. Výraznou súčasťou fenoménu britskej invázie bola skupina The Beatles. Popularita kapely The Beatles začala rásť po ich návrate do Británie, keď sa vrátili z nemeckého mesta Hamburg, kde dlhodobejšie pôsobili. Kapela následne prešla zmenou výzoru a osvojila si imidž, ktorý sa pre nich stal neskôr typickým. Vymenili vystupovanie v kožených bundách a nohaviciach a účesy inšpirované teddy boys za vystupovanie v oblekoch a kravatách. Beatles sa v Británii stali slávnymi po vydaní ich prvého albumu s názvom Please Please Me.

Debutové album skupiny Beatles bolo natočené v priebehu jediného nahrávacieho maratónu v pondelok 11. februára 1963. Počas tejto nahrávacej sekvencie, ktorá stála približne 400 libier, natočili osem vlastných a šesť prevzatých piesní, ktoré patrili do ich repertoáru. LP platňa Please Please me vyšla 22. marca 1963 vo vydavateľstve Parlophone a stalo sa britským hitom č. 1, ktorého sa predalo viac ako pol milióna kusov. (HARRY 2008: 610)

Beatles sa stávali populárnejší a raz za týždeň mali program v rádiu, ktorý sa volal Pop goes the Beatles. Celý pozostával výhradne z toho, že v ňom Beatles hrali svoje a cudzie pesničky. Mali raketový nástup a každý chcel byť ako oni. Začínala beatlemánia. Po celej zemi sa ľudia obliekali ako oni, hrali ako oni, zneli ako oni a vyzerali ako oni. (CLAPTON 2008:39)

Po úspechu Beatles vo Veľkej Británii sa skupina snažila preraziť v Amerike. Keď skupina dorazila do USA, ich popularita začala prudko stúpať.

Carl Wilson, člen skupiny Beach Boys, spomínal na beatlemániu v Amerike takto: „*Tak ma brala pieseň I want to hold your hand, že som zostal hore celú noc. Nemal som totiž kópiu nahrávky a v rádiu ju hrali každú hodinu.*"

George Martin, producent Beatles, opisoval situáciu príchod Beatles do USA: „*Išiel som s chlapcami do New Yorku. Videli sme mužov v stredných rokoch ako kráčali po 5. avenue s beatlesáckymi parochňami na hlavách. Nezáležalo na akú frekvenciu ste si naladili rádio, v hociktorú hodinu ste tam počuli nejakú pesničku od Beatles. Bolo to tam nimi presýtené. Myslím, že v začiatkoch bol život Beatles veľmi ťažký. Keď sa stali úspešnými aj mimo Anglicka, najmä v Amerike, tak žili v podstate v obrovskom akváriu pre zlaté rybky, z ktorého nebolo úniku.*" (History of Rock n Roll -3. časť: 1995)

Celonárodný úspech v USA v roku 1964 získali Beatles po niekoľkých vystúpeniach v programe Šou Eda Sullivana.

Tej noci Beatles hrali pre televízne publikum, ktoré tvorilo viac než 73 miliónov ľudí – asi 40 % populácie USA. Začal sa seizmický posun populárnej kultúry, ktorá doslova explodovala. Je trochu ironické, že najväčší moment v histórii populárnej hudby v USA bola televízna udalosť. Nie veľa zo 73 miliónov divákov si uvedomovalo, aký vplyv bude mať táto kapela. (1964: Brits invade U.S. — no one can escape! 2004: <http://www.today.com/popculture/1964-brits-invade-u-s-no-one-can-escape-wbna3833078#. UHRjLq48rz4>)

Beatles otvorili cestu pre ďalšie britské kapely, ktoré prerazili v USA. Boli nimi napr. The Yardbirds, The Rolling Stones, The Kinks, The Animals, The Who a i. Najmä Rolling Stones sa stali po Beatles druhou najpopulárnejšou kapelou britskej invázie a boli od počiatku braní ako bluesový protipól Beatles. Ich názov Rolling Stones sa priamo odvolával na americké bluesové dedičstvo, keďže bol inšpirovaný piesňou Rollin' Stone od významného predstaviteľa tzv. chicágskeho blues, Muddyho Watersa. Zvláštnosťou na úspechu britských kapiel v USA počas britskej invázie bol fakt, že množstvo z týchto hudobných skupín priamo vychádzalo z americkej černošskej bluesovej kultúry, ktorá ich inšpirovala. Blues a iná rasová hudba, ktorá bola pôvodne americkým kultúrnym dedičstvom, sa po britskej invázii dostáva do pozornosti amerických hudobníkov.

Americký hudobník Quincy Jones spomína: „*Briti išli priamo ku zdrojom. Willie Dixon, Chuck Berry, veď viete. Išli priamo za tým, odkiaľ to prišlo. A tvrdo, pretože vedeli, čo je Delta blues. Presne vedeli kde sú korene, pretože sa učili na americkej hudbe. Dokonca viac ako samotní americkí hudobníci.*" (History of Rock n Roll- 3. časť: 1995)

Obrázok 2 Beatles v Šou Eda Sullivana
Zdroj: https://www.taschen.com/media/images/960/default_pr_benson_beatles_04_sullivan_show_1206151347_id_577007.jpg

Britská invázia okrem hudobného vplyvu zahŕňala aj iné aspekty kultúry. Boli nimi móda z Carnaby street a swingujúceho Londýna, množstvo divadelných hier od literárnej skupiny Rozhnevaní mladí muži, ktoré sa dostali na Broadway, filmy ako napr. filmové série James Bond a nová vlna hercov ako Oliver Reed, Michael Caine, Malcolm McDowell a Peter O' Toole. (DEBOLT-BAUGESS 2012:80)

Hudobná skupina. Výraznou zmenou, ktorú prinášala rocková hudba, bola zmena chápania kapiel a ich zloženia. Kým dovtedy hudobnú skupinu tvorili v podstate anonymní hudobníci, ktorí sprevádzali speváka alebo speváčku, hlavnú populárnu osobnosť a je ich možné pomerne jednoducho nahradiť, v 60. rokoch dochádza k výrazným zmenám. Postupne dochádza k zmazávaniu vzťahu spevák a sprievodná hudobná skupina a hudobná skupina ako celok sa stáva výrazným hudobným fenoménom.

Šesťdesiate roky nanovo definovali hudobnú skupinu ako kompaktné teleso, kde každý člen prináša do celkového vyznenia kapely svoju osobnosť, je v podstate nenahraditeľný a prípadné zmeny v obsadení sa môžu výrazne premietnuť do štýlového zamerania skupiny. Takto ponímané skupiny, hoci sú tvorené výraznými jednotlivcami, produkujú jednotne definovaný a nezameniteľný zvuk a štýl, ktorý je často typický práve len pre danú skupinu. Tak sa spätne premieta individualita každého z členov kapely do celkového prejavu súboru a dáva vzniknúť celej rade štýlov, žánrov a smerov hudby. Táto rozmanitosť sa najviac prejavuje v tzv. Zlatom veku rockovej hudby, v období od druhej polovice 60. rokov do začiatku druhej polovice 70. rokov. (ŠTEFL http://www.muzikus.cz/pro-muzikanty-serialy/Letem-kytarovym-svetem-Rockove-styly~15~unor~2003/)

Úspech rockových skupín inšpiroval množstvo hudobných nasledovníkov. Profesionálni hudobníci, ktorí boli inšpiráciou pre množstvo hudobných ašpirantov, boli vo väčšine prípadov bez formálneho hudobného vzdelania. Mladí hudobníci zistili, že úspech je možné dosiahnuť poctivým cvičením techník, ktoré sa učili napodobňovaním piesní z nahrávok úspešných interpretov. Následne vzniklo množstvo rockových hudobných skupín, ktoré pomáhali formovať novovznikajúce hudobné prúdy. Rock sa začal profilovať ako jeden z najvýznamnejších hudobných žánrov 20. storočia, ktorého popularita neustále vzrastala a stal sa globálnym fenoménom s množstvom hudobných odnoží a štýlov.

Literatúra a pramene:

CLAPTON, E.: Autobiografie. Praha 2008.
DEBOLT, A.-BAUGESS, S.: Encyclopedia of the Sixties: A Decade of Culture and Counterculture [Volume 1]. Santa Barbara 2012.
HARRY, B.: Beatles Encyklopedie. Praha 2008.
History of Rock n Roll- 3. časť: 1995-dokumentárny film
HRABALÍK, P. : Swingující Londýn aneb éra skupin a britská invaze [online]. b.r. [cit. 2017.02.15.]. Dostupné na internete: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/60-leta/ HRABALÍK, P. : Mods [online]. b.r. [cit. 2017.02.20.]. Dostupné na internete: <http://www.ceskatelevize.cz/specialy/bigbit/vyhledavani/teddy%20boy/clanky/34-mods/). clanky/16-swingujici-londyn-aneb-era-skupin-a-britska-invaze/>.
LEE, A.: Battle on the beaches: 50th anniversary of violent clashes between Mods and Rockers [online]. 2014. [cit. 2017.03.01.]. Dostupné na internete: <http://www.express.co.uk/life-style/life/476488/ Battle-on-the-beaches-50th-anniversary-of-violent-clashes-between-Mods-and-Rockers>.
PERONE, J.: Mods, Rockers, and the Music of the British Invasion. Westport 2009.
PUTERBAUGH, P:: The British Invasion: From the Beatles to the Stones, The Sixties Belonged to Britain [online]. 1988. [cit. 2017.03.05.]. Dostupné na internete: <http://www.rollingstone.com/music/news/ the-british-invasion-from-the-beatles-to-the-stones-the-sixties-belonged-to-britain-19880714>.
ROSS, M.: 1964: Brits invade U.S. — no one can escape! [online]. 2004. [cit. 2017.03.04.]. Dostupné na internete: <http://www.today.com/popculture/1964-brits-invade-u-s-no-one-can-escape-wbna3833078#.UHRjLq48rz4>.
Sedem rockových vekov -1. časť: 2008-dokumentárny film
Swinging 60s – Capital of Cool b.r.: <http://www.history.co.uk/topics/history-of-london/ swinging-60s-capital-cool>).
ŠTEFL, V.: [online]. 2003. [cit. 2017.03.08.]. Dostupné na internete: <http://www.muzikus.cz/ pro-muzikanty-serialy/Letem-kytarovym-svetem-Rockove-styly~15~unor~2003>.

Kontakt:

PhDr. Marcel Mudrák, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E- mail: mmudrak@ukf.sk

Cestovný ruch v Rumunsku a etnoturizmus s akcentom na výskum slovenského osídlenia v župách Suceava (Bukovina) a Satu Mare[1]

Marián Žabenský – Michal Kurpaš – Michal Čukan

Kľúčové slová: cestovný ruch, Rumunsko, Slováci v Rumnsku, etnoturizmus

Key words: tourism, Romania, Slovaks in Romania, ethnotourism

Abstract: The contribution deals with tourism in Romania. It is based on a field research and study of professional literature and it points at the contrasts of tourism in this country in comparison with Central Europe. The second part of the contribution deals with the evaluation of the current state of Slovak settlement in the counties of Suceava (Bukovina) and Satu Mare.

Ponuka cestovného ruchu. Rumunsko sa nachádza v juhovýchodnej Európe a s rozlohou 237 500 km² patrí k najväčším krajinám na tomto kontinente. V roku 2016 tu žilo približne 20 mil. obyvateľov. Krajina sa člení na viacero regiónov ako Transylvánia, Moldavsko, Dobruža, Valašsko a Banát. Geologicky sem zasahuje Alpsko-himalájska horská sústava s podsústavou Karpaty. Toto pohorie tu dosahuje najväčšiu výšku s vrcholom Moldoveanu 2544 m n. m. Lemujú ho výbežky Panónskej panvy so subprovinciami Veľká dunajská

[1] Príspevok je tiež súčasťou riešenia projektu VEGA č. 1/0488/16.

kotlina, Valašská nížina a iné. V severozápadnej a v severnej časti krajiny sa vytvorili veľké sedimentárne oblasti s ložiskami soli. Tieto lokality podnietili vznik rozsiahlých banských diel, napr. v Salina Turda alebo v Cacici. Najväčšou riekou je Dunaj, ktorá pri sútoku s Čiernym morom vytvára rozsiahle ústie. Ďalšie významné rieky sú Mureš, Prut, Siret a iné (KOLEKTÍV 2009). Prírodné podmienky vytvárajú vhodné predpoklady pre rozvoj cestovného ruchu.

Do krajiny, ktorej súčasťou je karpatský oblúk a jeho výbežky, sú vsadené viaceré UNESCO pamiatky, ktoré poukazujú na bohatý kultúrno-historický potenciál tohto územia. Oblasť Bukoviny reprezentujú bohato zdobené moldavské chrámy. V delte Dunaja sa nachádza unikátna lokalita s porastami rákosov a hniezdiskami viacerých ohrozených druhov vtákov. Vo Valašsku nachádzame ruiny kláštora Horezu zo 17. stor., či pozostatky dáckeho opevnenia, ktoré lokalizujeme v horách Orastie. Turisticky atraktívne sú dediny a opevnené chrámy v Sedmohradsku (Transylvánia), prípadne samotné mesto Sighişoara (KOLEKTÍV 2012) s rodným domom Vlada III. Tepesa Drakulu.

V posledných desaťročiach sa stalo turisticky veľmi atraktívnym mestom Brašov s neďaleko situovaným hradom Bran. Často je označovaný ako hrad Vlada III. Tepesa, pričom je potrebné poukázať na skutočnosť, že tento šľachtic vlastnil veľký počet hradov v celom Rumunsku a je nesprávne spájať ho iba s hradom Bran. Atraktívnym sa stal z dôvodu intenzívnej internetovej propagácie v 90. rokoch 20. storočia (ako jediný mal vytvorenú zaujímavú internetovú stránku), čím si získal pozornosť v zahraničí a dostal sa do svetových knižných sprievodcov. Zaujímavá je aj skutočnosť, že postava Drakulu je spájaná s menom rumunského šľachtica odvodeného od rádu draka, v ktorom pôsobil. Vznikla na základe motívu povesti Alžbety Bátoriovej (maď. Báthory). V období vzniku románu však žena nemohla stvárňovať hlavného hrdinu a z tohto dôvodu sa autor rozhodol spojiť povesť o krvavej pani s Vladom III. Tepesom.

Neďaleko mesta Brašov sa nachádza aj Sinaia známa zámkom Peleš s pozoruhodným kláštorom. Kultúrno-historický potenciál tejto oblasti je ovplyvnený nemeckou kolonizáciou spojenou s fenoménom baníctva.

Aj napriek nevhodnej politike v období socializmu, ktorej výsledkom bolo zničenie viacerých kultúrno-historických pamiatok, sa v krajine nachádza rozsiahla primárna ponuka cestovného ruchu. Je predpokladom pre *incomingový* cestovný ruch. O vzostup príjazdového cestovného ruchu sa v minulosti postarali viaceré knižné romány ako napr. Dracula od Bram Stokera, prípadne Tajomný hrad v Karpatoch od Julesa Verna.

Služby cestovného ruchu. Stagnácia rozvoja cestovného ruchu v období socializmu, ktorá sa prejavovala nezáujmom miestnych orgánov o budovanie sekundárnej infraštruktúry cestovného ruchu, sa prejavuje aj v súčasnosti zníženým počtom vhodných ubytovacích a stravovacích kapacít. Absencia

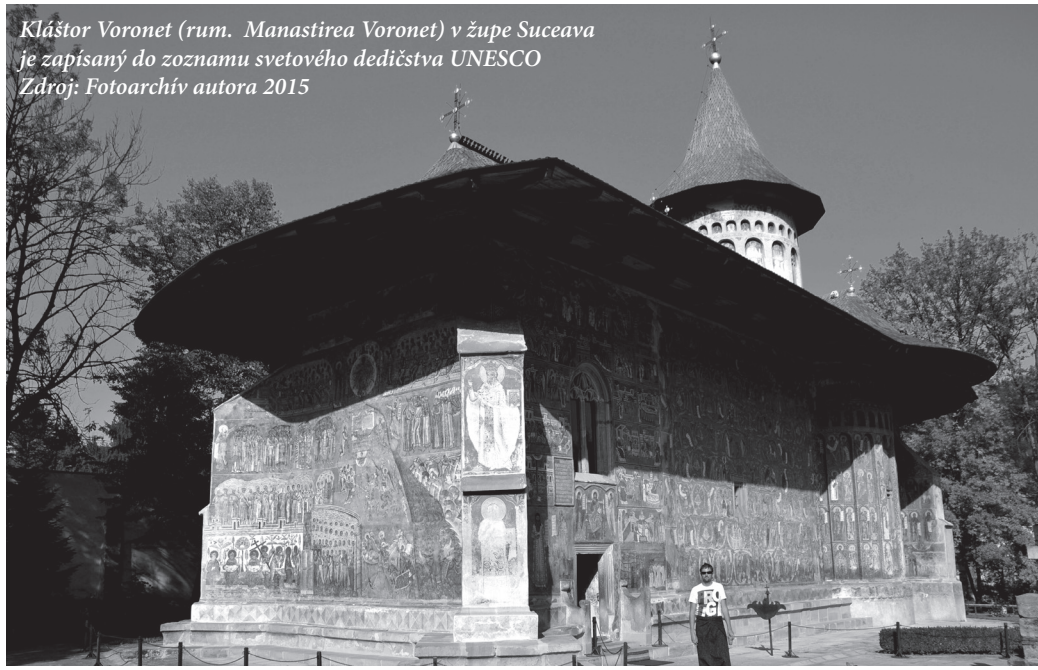

Kláštor Voronet (rum. Manastirea Voronet) v župe Suceava je zapísaný do zoznamu svetového dedičstva UNESCO Zdroj: Fotoarchív autora 2015

adekvátnej supraštruktúry cestovného ruchu, ktorá by sa opierala o vyššie kategórie ubytovacích a stravovacích zariadení, predurčuje iba obmedzený segment účastníkov cestovného ruchu. V posledných rokoch dochádza k náprave aj v tomto smere. Hotely a reštaurácie vyššej kategórie však nedosahujú štandardy strednej a západnej Európy. Problematické je predovšetkým interiérové vybavenie, neznalosť cudzích jazykov, prípadne schopnosť predať niektoré tradičné produkty. Pozitívnym príkladom je vybudovanie nového hotelového komplexu Hotel Castel Dracula, ktorý je umiestnený v horskom priesmyku medzi Transylvániou a Bukovinou. Jeho umiestnenie je totožné s lokalizáciou hradu v románe Brama Stokera. Preukazuje sa tu efektívne využitie marketingových nástrojov spojené s temným turizmom, ktorý je stále populárnejší. *Dark tourism* spojený s fenoménom Drakulu je v Rumunsku veľmi intenzívny. V európskom priestore je to výborným príkladom toho, ako legenda alebo príbeh dokážu stimulovať rozvoj cestovného ruchu.

Vybavenosť tvoria aj lokálne pohostinské zariadenia, ktoré pôsobia na turistov na jednej strane svojsky a nebezpečne, ale zároveň exoticky a netradične. V rámci infraštruktúry a všeobecnej infraštruktúry cestovného ruchu je potrebné poukázať na absenciu turistických informačných kancelárií. Rozvoj sietí komerčných nákupných centier zatiaľ nezničil tradičné miestne trhy so zeleninou, mliekom, syrmi a mäsom. Tradičná gastronómia má stále veľký potenciál využitia v turizme.

Cestná a železničná sieť bola v poslednom desaťročí rekonštruovaná a dosahuje úroveň ciest v strednej Európe. V mnohých prípadoch je ich kvalita

ešte vyššia. Asfaltové cesty boli vybudované aj v oblastiach, kde predtým existovali iba nespevnené komunikácie. Tieto oblasti sa tým stali dostupnejšie pre cestovný ruch. Príkladom je oblasť Bukoviny a *poľský etnoturizmus*. V dedinách s pôvodným poľským obyvateľstvom bola na základe medzištátnej dohody medzi Poľskom a Rumunskom vybudovaná miestna infraštruktúra. Poľská strana zabezpečila financovanie rekonštrukcie miestnych škôl, kostolov, farských úradov a vznikli kultúrne strediská – poľské domy. Rumunská strana zabezpečila vybudovanie cestných a železničných komunikácií. Týmto sa podporila poľská identita miestnej minority a podnietil sa rozvoj cestovného ruchu. Mnohí obyvatelia obce Poiana Micului emigrovali po 2. svetovej vojne na Slovensko a do Poľska z dôvodu, že ich obec bola vypálená a kompletne zničená. Časť obyvateľstva tu ostala a budovala obec od začiatku. Pôvodní obyvatelia, ktorí v 20. storočí odišli z tohto regiónu, sa sem vracajú, aby spoznávali miestnu krajinu a prípadne navštívili svojich predkov (geneaologický cestovný ruch).

Etnoturizmus a výskum slovenského osídlenia v župách Suceava (Bukovina) a Satu Mare s akcentom na kultúrny potenciál Slovákov. Podnetom k výskumu Slovákov v Bukovine a v Satu Mare bola aplikácia metodiky modelu kultúrneho potenciálu v súčinnosti s realizáciou projektu **APVV-15-0104: Kultúrny potenciál dolnozemských Slovákov.**

Obce v Bukovine boli identifikované a vymedzené na základe publikácií od Jurášeka (2005) a Vendelína (1993). Uvádzajú, že Slováci túto oblasť opustili po 2. svetovej vojne. Hlavným cieľom bola identifikácia súčasného stavu kultúrneho potenciálu. Výskum sa realizoval v pôvodných „slovenských" obciach Novy Solonc, Plesa a Poiana Micului.

Zo 48 organizácií Demokratického zväzu Slovákov a Čechov v Rumunsku je 32 situovaných v župe Bihor, 4 v župe Salaj, 4 v Satu Mare, 3 v Arade, 3 v Timisi a 2 v Cluji. Podľa Štefanka (2004) žilo v župe Satu Mare v roku 2002 186 obyvateľov, hlásiacich sa k slovenskej národnosti. Výskum sa realizoval v obciach Satu Mare, Huta Certeze, Boinesti a Sacaseni.

Bukovina. Horské prostredie Bukoviny kolonizovali Gorali z oblasti Kysúc a Oravy. Wojciech Krysiński (2006) uvádza, že išlo o Goralov zo slovenských obcí Skalité, Čierne, Svrčinovec, Horelica, Turzovka, Makov, Podvysoká, Osčadnica, Zavodie, Staškov, Vysoká nad Kysucou, Olešná, Raková a Čadca. Títo Gorali osídlili aj bukovinskú Starú Hutu, kde pracovali v sklárskej fabrike. Lákadlom pre osadníkov mohli byť aj pracovné možnosti v soľnej bani v Kačici (rum. Cacica), kde v jej tesnej blízkosti vznikli osady Nový Solonc (rum. Solonetu Nou), Pleša (rum. Plesa) a Malá Pojana (rum. Poiana Micului).

Pod vplyvom poľských učiteľov a kňazov bolo slovenské obyvateľstvo postupne polonizované. Národnostné snahy sa v najväčšej miere prejavili v obci Malá Pojana, kde v 30. rokoch 20. storočia prebiehala výučba slovenského jazyka. Po 2. svetovej vojne väčšina obyvateľstva reemigrovala do svojej

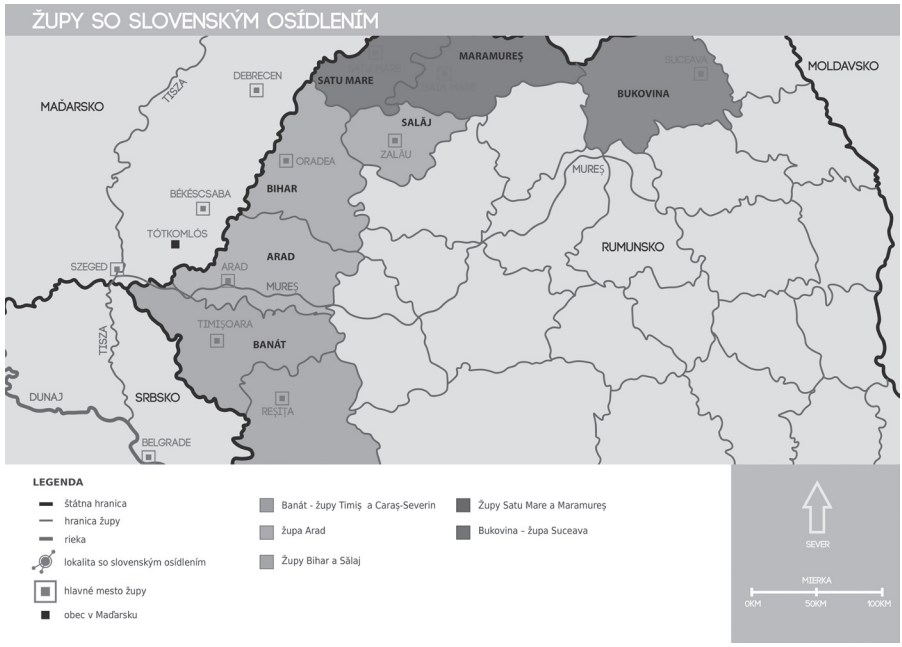

Autor: M. Žabenský – Ľ. Žabenský 2016

Obce v župe Suceava (Bukovina) v ktorých v minulosti žili alebo pôsobili Slováci

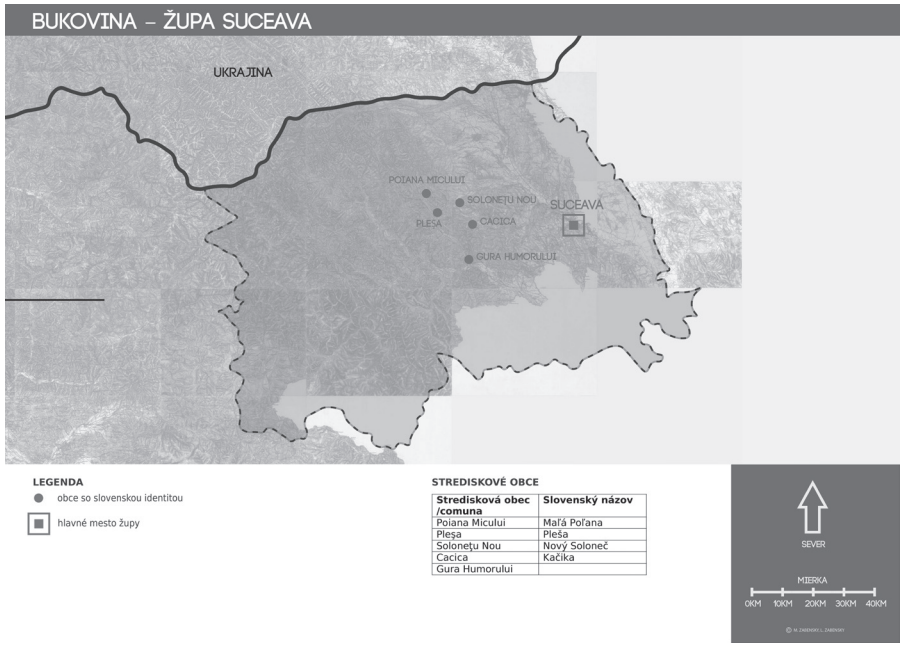

Stredisková obec /comuna	Slovenský názov
Poiana Micului	Maľá Poľana
Pleşa	Pleša
Soloneţu Nou	Nový Soloneč
Cacica	Kačika
Gura Humorului	

Autor: M. Žabenský – Ľ. Žabenský 2016

pôvodnej vlasti. V obci Malá Pojana (rum. Poiana Micului) používa miestne obyvateľstvo slovenské hovorové výrazy (napr. ...*kde je vaša mamka? ulica, cesta*). Vplyvom podpory minorít zo strany Poľska sa všetci obyvatelia identifikujú ako Poliaci, aj keď v matrike zosnulých (po roku 2000) sú v niektorých prípadoch stále uvádzané nepolonizované a neromanizované slovenské mená, napr. Jurašek, Drozdek, Kucharek a iné. V obci sa nachádza poľský dom, škola, fara a kostol, ktoré slúžia aj pre účely etnoturizmu.

Satu Mare. V regióne Satu Mare sa nachádzajú 4 obce s organizáciami Demokratického zväzu Čechov a Slovákov v Rumunsku. Sú to Huta Certeze (slov. Ľudovítovo Údolie), Boinesti (slov. Boinešti), Sacaseni (slov. Sakašeny) a Satu Mare. Nachádza sa tu aj obec Livada, ktorá bola v minulosti známa veľkým počtom slovenských kolonistov. Posledný Slovák tu zomrel v roku 2005. Počet Slovákov, ktorí ovládajú slovenský jazyk[2], je v ostatných obciach nízky.

Počet obyvateľov s vedomím slovenskej etnickej príslušnosti sa odhaduje na niekoľko desiatok. Najväčšia koncentrácia je v meste Satu Mare (50-60 Slovákov). Obec Huta Certeze – Ľudovítovo údolie je pomenovaná podľa maďarského podnikateľa, ktorý si tu otvoril v 2. polovici 19. storočia baňu a železiarsku hutu. Keďže miestni obyvatelia neboli technologicky zdatní, povolal sem kolonistov z okolia Medzeva, Gelnice, Zemplínskych Hámrov a iných. Dodnes sa po nich zachovala tradičná drevená architektúra s modrou omietkou. Huta fungovala iba krátke obdobie a skrachovala koncom 19.

[2] Časť obyvateľstva v tejto župe sa hlási k slovenskej národnosti na základe vedomia svojho pôvodu, pričom neovládajú slovenský jazyk.

storočia. Neskôr sa Slováci venujú už iba poľnohospodárstvu, kamenárstvu a lesnému hospodárstvu. Hodnotný je aj tradičný odev s mnohými slovenskými črtami a dodnes si ho obliekajú ženy pri príležitosti nedeľnej svätej omše. Rovnako pretrval aj slovenský pozdrav *pochválený buď Ježiš Kristus*, ktorý používajú aj iné národnosti (hlavne Rumuni). Na postupné znižovanie počtu Slovákov v tejto obci poukazujú aj výsledky sčítania ľudu. V roku 1956 tu žilo 560 Slovákov zo 700 obyvateľov, v roku 2011 to bolo už iba 147, pričom väčšina z nich už v súčasnosti neovláda slovenčinu. V polovici 50. rokov 20. storočia tu v miestnej škole fungovalo vyučovanie slovenského jazyka. Pokus o jeho obnovenie nastal v rokoch 1999 až 2001, kedy tu na výučbu slovenčiny bolo prihlásených približne 45 žiakov. Nedostatok financií prinútil miestnu učiteľku opustiť túto lokalitu. Dodnes tu existuje niekoľko rodín, kde slovenským jazykom hovorí aj ta najmladšia generácia (napr. rodina Juraja Šnepa). Väčšina obyvateľov tejto obce si uvedomuje svoj slovenský pôvod.

Neďaleko sa nachádza aj obec Boinesti. Podľa Dancu (1997) obec vznikla v 19. storočí. V tomto období tu farár Pasztory získal pozemky (rodinné dedičstvo) a keďže bol pôvodom zo Slovenska, presídlil sem obyvateľov z Jánoviec (neďaleko hraníc s Haličom). Slováci tu hovoria východoslovenským nárečím (napr. Štefan Čičo, nar. 1966). V rokoch 1999 až 2001 tu bola možnosť výučby v slovenskom jazyku a prihlásilo sa na ňu približne 15 detí. V miestnom kostole sa nachádzajú viaceré slovenské spevníky. Aj v tejto obci sa zachovala pôvodná slovenská architektúra. Centrom župy a mestom, kde žije najviac slovensky hovoriacich obyvateľov, je Satu Mare. Zachovali sa tu viaceré pamiatky spojené s pôsobením slovenskej komunity. Príkladom

Obec Huta Certeze sa nachádza v severovýchodnej časti župy Satu Mare v blízkosti Ukrajinskej štátnej hranice

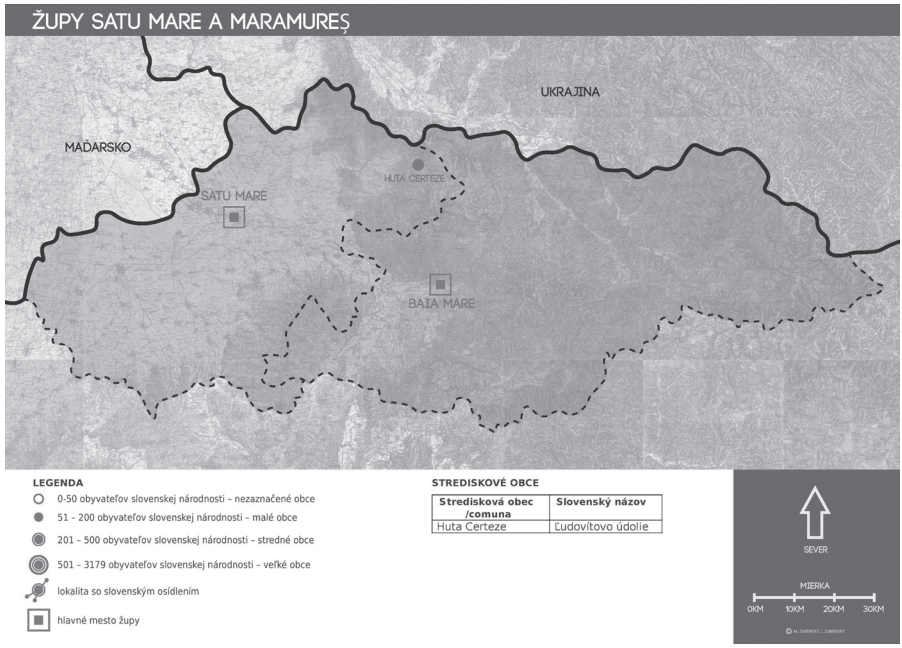

Autor: M. Žabenský – Ľ. Žabenský 2016

je pamätná tabuľa Martina Čulena – slovenského riaditeľa miestneho lýcea a rímsko-katolícky kostol so slovenským znakom.

Južne od Satu Mare sa nachádza obec Sacaseni (slov. Sakašény), kde Slováci netvorili pôvodné obyvateľstvo, ale prisťahovali sa sem z lokality Huta Cheji (slov. Keďanská Huta), ktorá bola vysídlená z dôvodu agrárnych a lesných reforiem v 80. rokoch 20. storočia. Dodnes sa po tejto pôvodnej dedine zachoval jeden objekt v lesoch približne 15 km od obce Sacaseni. Prevažná časť obyvateľov Sacaseni je maďarskej národnosti. Tradičná slovenská architektúra tu už neexistuje, no zachovala sa kaplnka, kde sa v minulosti chodilo modliť slovenské obyvateľstvo.

Záver. Rumunsko ešte nedosiahlo európske štandardy v oblasti poskytovania služieb v turizme. Na zaujímavú primárnu ponuku cestovného ruchu (najmä prírodný a kultúrno-historický potenciál) zatiaľ nenadviazala sekundárna ponuka. Problémom je hlavne kvalita a dostupnosť služieb. Pozitívne hodnotíme rozvíjajúcu sa infraštruktúru, ktorá podnietila rozvoj cestovného ruchu v doposiaľ poddimenzovaných oblastiach. Etnoturizmus a genealogický turizmus je vhodnou formou rozvoja cestovného ruchu v Rumunsku vzhľadom na mnohé prebiehajúce migračné prúdy a na rôzne kultúrne špecifiká, ktoré tu vznikli difúznymi aj evolučnými procesmi.

Ženy vychádzajúce z kostola v obci Huta Certeze sa zdravia pochválený buď Ježiš Kristus hoci väčšinou neovládajú slovenský jazyk. Zdroj: Žabenský 2015

Slovenské enklávy v Bukovine už zanikli. Existuje tu diaspóra v počte do 10 obyvateľov s vedomím slovenského etnického pôvodu. Mnohí z nich nie sú pôvodnými obyvateľmi, ale sa sem prisťahovali väčšinou z dôvodu uzavretia manželstva. V prípade župy Satu Mare dochádza k postupnému zániku kultúrnej reprodukcie. Najmarkantnejším prejavom tohto procesu je strata schopnosti komunikovať v slovenskom jazyku. Enklávy sa menia na diaspóry a tie postupne podliehajú asimilácii. Riešením vzniknutej situácie by bola možnosť výučby slovenského jazyka vzhľadom na skutočnosť, že miestni obyvatelia si uvedomujú svoj slovenský pôvod a majú záujem učiť sa reč svojich predkov.

Finančná podpora aktivít slovenských národnostných menšín zo strany Slovenskej republiky prispieva k vzniku organizácií, ktoré na základe pridelených finančných prostriedkov podporujú a vytvárajú aktivity Slovákov v zahraničí. V prípade župy Satu Mare prispieva táto podpora okrem iného aj k opätovnému záujmu už asimilovaného obyvateľstva o slovenskú kultúru.

Literatúra a premene

DANCU, P.: Kolonizovanie Slovákov do Satmarskej, Ugočskej a Marmarošskej župy v 18. a začiatkom 19. storočia. Nadlak: Vydavateľstvo Ivana Krasku, 1997. 97 s. ISBN 973-9292-11-9.

JURÁŠEK, J.: Retrospektíva Slovákov v Poiana Micului. Nadlak: Vydavateľstvo Ivana Krasku, 2005. 278 s. ISBN 973832484X.

KOLEKTÍV: Atlas sveta. Ostfidern: Falk Verlag, 2009. 470 s. ISBN 978-3-7701-6953-4.

KOLEKTÍV: Das Unesco Welterbe. München: Verlag Wolfgang Kunth, 2012. 528 s. ISBN 978-3-8289-4536-4.
KRYSIŃSKI, W.: Polacy na Bukowinie. Lubsko: Inni, 2006. 224 s. ISBN 83-60119-08-2.
ŠTEFANKO, O.: O Slovákoch v Rumunsku. Nadlak: Vydavateľstvo Ivana Krasku, 2004. 95 s. ISBN 973-8324-61-0.
VENDELÍN, U.: Slováci v Bukovine, Martin: Matica Slovenská, 1993. 189 s.

Ústne pramene

ČIČOVÁ Katka, rod. Šimon, 1945
DANCU Paul, 1963
GOLENOVÁ Mária, rod. Šimoni, 1964
GOLENA Jan, 1958
GRANER Grigor, 1951
MOIŠ Veronika, rod. Big, 1949
OROS Joan, 1973
ŠIMON Jozef, 1948
ŠNEP Juraj, nar. 1929
ZVALENY Andrej, nar. 1952
ZVALENY Margita, rod. Šimon, 1948

Kontakt:

PhDr. Michal Kurpaš, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: mkurpas@ukf.sk

PhDr. Marián Žabenský, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: mzabensky@ukf.sk

PhDr. Michal Čukan, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 01 Nitra
E-mail: mcukan@ukf.sk

K niektorým otázkam prekladu názvov geografických objektov

Andrea Molnárová

Kľúčové slová: geonymá, exonymá, endonymá, preklad

Keywords: geonyms, exonymous, endonymous, translation

Abstract. V súčasnosti je trend vydávania množstva publikácií o Slovensku v rôznych jazykoch. Pri uvádzaní názvov jednotlivých objektov existuje nejednotnosť, v niektorých publikáciách prevláda emocionálna rovina prekladu, kde sa autori snažia čítajúcemu čo najvernejšie daný objekt priblížiť, aby si o ňom vedel vytvoriť istú predstavu. Na druhej strane sú tendencie čo najviac zachovať autenticitu lokality a v preklade uprednostňujú informatívnu rovinu prekladu. Cieľom príspevku je priblížiť pravidlá, ktoré sú platné pre prekladanie názvov geografických objektov na Slovensku. Currently, there is a tendency to publish plenty of publications about Slovakia in different languages. The names of Slovak geographical objects are not translated equally, in some publications dominates the emotional level of translation, i.e. the authors try to demonstrate a given object as closely as possible to the reader, to make it possible to create basic concept about it. On the other hand the authors try to preserve the authenticity of the names of the geographical objects as much as possible and they prioritize the informational level of translation. The aim of this article is to present the valid rules for translating names of geographical objects in Slovakia.

Úvod. Úspešné uplatnenie absolventov vysokoškolského štúdia a ich profesijné pôsobenie v domácom aj medzinárodnom prostredí sa nezaobíde bez aktívneho ovládania aspoň jedného cudzieho jazyka. Už tradične má na Slovensku

významné postavenie anglický jazyk, ktorý sa stáva akýmsi medzinárodným dorozumievacím prostriedkom nielen v odborných kruhoch v rámci konferencií, odborných sympózií či publikačnej činnosti, ale aj v bežnej každodennej komunikácii. Významnú pozíciu v stredoeurópskom kontexte nemožno uprieť ani nemeckému jazyku a pôsobeniu nemeckého kultúrneho prostredia na vývoj a dejinné formovanie Slovenska. Geografická blízkosť, podobnosť kultúr, ale aj skutočnosť, že DDR bola súčasťou krajín východného bloku, zabezpečila kontinuálnosť vyučovania nemeckého jazyka na základných a stredných školách počas obdobia normalizácie, kedy bola možnosť štúdia anglického jazyka v značnej miere obmedzovaná. A hoci v súčasnosti ustupuje výučba a používanie nemčiny frekventovanejšiemu anglickému jazyku, má vďaka mnohým osobným a profesijným kontaktom, ako aj možnostiam uplatnenia na atraktívnom nemeckom pracovnom trhu, ešte stále významné postavenie vo vyučovacom procese. Oba jazyky, anglický aj nemecký jazyk, sú neoddeliteľnou súčasťou štúdia na Katedre manažmentu kultúry a turizmu a pripravujú budúcich absolventov na uplatnenie v profesiách cestovného ruchu a kultúry doma aj v zahraničí. Cieľom výučby cudzích jazykov je nielen aktívne ovládanie jazyka v bežných každodenných situáciách, ale aj jeho použitie na odbornej úrovni, ktoré umožní absolventom sprostredkovávať relevantné informácie klientom v cestovnom ruchu. Preto je nevyhnutné, aby študenti venovali dostatočný priestor nielen nácviku receptívnych a produktívnych zručností, ale aj špecifikám odborného prekladu. Intenciou príspevku je poukázať na problematickú, parciálnu oblasť prekladu názvov geografických objektov na Slovensku, ako aj na preklad nemeckých geoným do slovenského jazyka. Príspevok predstavuje zásady použitia prekladu geoným, ktoré vychádzajú z publikácie navrhovanej a vypracovanej Úradom geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky.

Preklad ako piata zručnosť. Proces osvojovania si cudzieho jazyka prechádza viacerými fázami, počas ktorých učiaci sa získava „cit pre jazyk", vníma, rozpoznáva a dešifruje informácie v cudzom jazyku a následne sa ich snaží reprodukovať a tvoriť vlastné texty, do ktorých pretransformuje svoje myšlienky. V rámci recepcie cudzieho jazyka hovoríme o zručnostiach počúvanie a čítanie. Podľa stupňa náročnosti pracujeme s rôznymi aktuálnymi textami a autentickými nahrávkami, ktoré sú produkované primárnymi používateľmi cudzích jazykov. Ako produktívne zručnosti označujeme hovorenie a písanie v cudzom jazyku. Ich cieľom je naučiť študentov bezprostredne vyjadrovať vlastné myšlienky v cudzom jazyku a produkovať gramaticky, sémanticky a syntakticky korektné texty. Aktívne osvojovanie si uvedených zručností je základným predpokladom schopnosti komunikovať v cudzom jazyku. Niekedy je však nevyhnutné transformovať existujúce texty do cudzieho jazyka pričom prekladateľ využíva predchádzajúce, osvojené vedomosti. Preklad je aj preto nazývaný piatou jazykovou zručnosťou (niektorí autori hovoria o tzv. parciálnej zručnosti), lebo stavia na poznatkoch, ktoré študenti nadobudli počas predchádzajúceho jazykového vzdelávania. Ak by sme použili ekonomickú

terminológiu, je preklad ako zručnosť pridaná hodnota k schopnosti komunikovať v danom cudzom jazyku (WREDE 2005). Základnými atribútmi kvalitného prekladu sú podľa WREDE (2005) gramatická správnosť, komunikatívnosť a interkultúrna zrozumiteľnosť. Gramatická správnosť prekladu by mala byť považovaná za samozrejmosť, vyžaduje si dostatočné ovládanie východiskového aj cieľového jazyka. Komunikatívny postulát má zaručiť správne pochopenie komunikatívneho a kultúrneho aspektu prekladu recipientom inej kultúry (WREDE 2005). Interkultúrna zrozumiteľnosť v sebe zahŕňa uchopenie cudzojazyčnej reality tak, aby bola pochopiteľná a akceptovateľná aj recipientmi inej kultúry. Preklad odborných textov je súčasťou študijného plánu študentov manažmentu kultúry a turizmu. Pri výbere textov zohľadňujeme ich didaktickú vhodnosť, stupeň náročnosti, tému, autentickosť, druh textu, jeho dĺžku, zaujímavosť a aktuálnosť (KAUTZ 2000: 147-155). V našej praxi využívame predovšetkým autentické, didakticky upravené texty, ktoré sú v súlade s vyučovanými disciplínami z odboru cestovného ruchu, dejín a kultúry. Ich hlavným cieľom je aktívne využitie odbornej slovnej zásoby a jej adekvátne použitie. Špecifikom takýchto textov je, že obsahujú množstvo faktografických údajov, ako názvy pohorí, riek, jaskýň, obcí, sídiel a iných lokalít na Slovensku. Pri práci s týmito textami sa často stretávame s nejednotným a problematickým prístupom pri preklade názvov geografických objektov zo slovenského jazyka do nemeckého jazyka a tiež pri preklade názvov nemeckých lokalít, riek, jazier či pohorí do slovenského jazyka. Nejednotný postup prekladu, ako aj preberanie istých zaužívaných prekladov, napr. *Slowakisches Paradies/Slovak Paradise*, spôsobujú prehlbovanie problémov s prekladom geografických názvov, ktoré sa neskôr prejavia aj v samotnej profesijnej činnosti našich študentov. Už niekoľko rokoch je možné problémy pri preklade geoným badať aj v odbornom spracovaní abstraktov bakalárskych a diplomových prác študentov, ktoré si vyžadujú nielen dostatočné ovládanie gramatických štruktúr, ale aj „zbehlosť" v tejto parciálnej oblasti prekladu. Ako správne preložiť názov geografického objektu? S touto otázkou sa neraz stretávajú nielen prekladatelia, ale aj pracovníci cestovného ruchu na Slovensku. Hlavnou úlohou sprievodcov na Slovensku je však sprostredkovanie relevantných informácií o Slovensku a adekvátne priblíženie slovenskej reality. Je intenciou prekladu uplatňovať informačnú rovinu prekladu a zachovať pôvodný názov s druhovým názvom, alebo uprednostní prekladateľ emocionálno-expresívnu rovinu, kde sa zameria na preklad celého názvoslovia? Zahraniční turisti okrem sprofanovaných lokalít ako Bratislava alebo Vysoké Tatry nemajú predstavu, o čom sprievodca vlastne hovorí. V akej miere má sprievodca využiť svoj „cit pre jazyk" a schopnosť promptne preložiť akýkoľvek text? Má využiť istú dávku fantázie, aby pre zahraničného turistu vytvoril zaujímavý názov, doslovným prekladom slovenského označenia, napr. *jaskyňa mŕtvych netopierov – nem. Die Höhle der toten Fledermäuse* (voľný preklad) alebo sa má striktne držať informačnej roviny?

Legislatívne úpravy zásad používania názvov geografických objektov na Slovensku. Preklad názvov geografických objektov na Slovensku má vo vedeckých publikáciách, ale aj populárno-náučných knihách, značné nedostatky. Stretávame sa s rôznymi variantmi uvádzania toho istého objektu, napr. *Gerlachovský štít* môžeme v rôznych publikáciách nájsť preložený do nemčiny vo viacerých variantoch *Gerlachovský Spitze*, *Bergspitze Gerlachovský štít, Gerlsdorfer Spitze, Gerlacher Spitze* či dokonca ako *Gerlachovský pik.* Jednotná smernica, ktorá stanovuje zásady používania geoným v cudzojazyčných textoch, bola vydaná až v roku 2012 Úradom geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky. *Zásady používania názvov geografických objektov v cudzojazyčných textoch vydávaných v Slovenskej republike* určujú jednotný postup uvádzania názvov geografických objektov v cudzojazyčných publikáciách vydávaných v súlade so zákonom Slovenskej republiky o štátnom jazyku. V nej uvedené zásady vychádzajú z rezolúcií OSN o štandardizácii geografického názvoslovia. O nutnosti spracovať zásady k prekladu geografických názvov svedčí fakt, že produkcia cudzojazyčných textov obsahujúcich geografické názvy je vysoká a je potrebné eliminovať varianty prekladov geoným, ktoré sú často chybné a niekedy nezmyselné. Csehová (2013) ako hlavné nedostatky prekladu geoným uvádza preklad neprofesionálnym spôsobom bez lingvistického či prekladateľského vzdelania.

Názvy geografických objektov na Slovensku určujú názvoslovné autority. Národná rada Slovenskej republiky je názvoslovná autorita, ktorá určuje názvy krajov a okresov, vláda Slovenskej republiky – určuje názvy obcí, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky určuje názvy častí obcí, a Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky určuje názvy ďalších geografických objektov. Podľa spomínanej publikácie sú štandardizované geografické názvy záväzné pre vydavateľov kartografických diel, odborných publikácií, na používanie v tlači a v iných prostriedkoch masovej komunikácie a v úradnej činnosti orgánov verejnej správy. Ich použitie je rovnako záväzné pre vydavateľov kartografických diel a odborných publikácií v cudzom jazyku a na používanie v tlači a v iných prostriedkoch masovej komunikácie šírených v cudzom jazyku.

Názvy geografických objektov – geonymá. Pokiaľ chceme pochopiť uplatňovanie zásad prekladu geografických názvov, je nevyhnutné zadefinovať základné termíny používané pri uvádzaní názvov geografických objektov. Geonymá sú špecifickou skupinou geografických názvov, pod ktorými rozumieme vlastné podstatné mená neživých objektov a javov na Zemi a človekom vytvorené objekty trvalo umiestnené v krajine (CSACHOVÁ 2013: 6). Geografický názov jazykovými prostriedkami jednoznačne, stručne a jasne určuje, identifikuje a individualizuje geografický objekt, a tým umožňuje a zľahčuje orientáciu na mape, orientáciu v teréne a z komplexnejšieho pohľadu zľahčuje aj spoločenskú komunikáciu (HORŇANSKÝ

2007: 35). Geografické názvy, považované za súčasť kultúrneho dedičstva každého národa, tvoria významnú zložku socioekonomických činností, akými sú turistický ruch, kartografia, obchod, telekomunikácie, štatistika a podobne. Využívajú sa v každodennej komunikácii na odkazovanie na prírodné a antropogénne objekty reálneho sveta, pri vyhľadávaní informácií v internetových službách, napr. v geoportáli, pri navigácii, pri umiestnení tematických informácií k polohe (referencovaní), pri vizualizácii geografických informácií na mapách, obrazovkách, ako aj pri spracúvaní súborov priestorových údajov (datasetov) obsahujúcich historické údaje. Korektné používanie geografických názvov tvorí základný aspekt komunikácie, v ktorej má dôležitú úlohu status geografického názvu (štandardizovaný názov, tradičný názov, variantný názov, historický názov) a rovnako aj jeho lingvistická charakteristika (pravopis, prepis, diakritika, výslovnosť) (ÚRAD GEODÉZIE, KARTOGRAFIE A KATASTRA SR 2011: 4).

Exonymá a ich použitie v prekladoch. Názvy geografických objektov, ktoré ležia mimo územia Slovenska a majú zaužívanú podobu v slovenskom jazyku (vžité pomenovania), označujeme ako exonymum. Woodman (2004) uvádza definíciu exonyma ako názvu používaného v určitom jazyku pre geografický objekt, nachádzajúci sa mimo územia, kde tento jazyk má úradné postavenie, a jeho podoba sa líši od názvu, používaného v úradnom jazyku alebo jazykoch územia, kde sa tento geografický objekt nachádza. Zoznam štandardizovaných exoným v slovenskom jazyku je zverejnený na webovej stránke Úradu geodézie, kartografie a katastra SR. S exonymami sa v slovenskom jazyku stretávame pomerne často, či už pri uvádzaní názvov miest, napr. *Londýn* od anglického *London*, *Mníchov* od nemeckého *München*, *Benátky* od talianskeho pomenovania *Venezia*, *Lurdy* od francúzskeho pomenovania *Lourdes*, pohoria *Alpy* z nemeckého pomenovania *Alpen*, alebo riek *Rýn* z nemeckého označenia *Rhein*, *Temža* z anglického originálu *Thames*.

Ak pri písaní prác v slovenskom jazyku pomenujeme cudzojazyčný geografický objekt, ktorý má slovenskú vžitú variantu, je možné ju v texte použiť. Pri prvom použití názvu uvedieme slovenský a zároveň cudzojazyčný názov v zátvorke. V ďalších statiach práce je na rozhodnutí autora, či bude v práci používať slovenský variant, čo mu umožní ľahšie gramatické zakomponovanie názvu do textu, alebo uvedie cudzojazyčnú formu, pričom slovenské exonymum už neuvádza. Ak slovenské exonymum neexistuje, uvádzame názov geografického objektu v pôvodnom jazyku s možnosťou druhového označenia objektu. Príklad: rieka *Rhein* – uvedieme v práci ako *Rýn*, alebo ako *Rýn* (*Rhein*), pohorie *Harz* – uvedieme v práci bez prekladu ako *Harz*, alebo s druhovým označením pohorie *Harz*.

V poslednom období badať v publikovaných prácach tendenciu postupného redukovania používania exoným, ich postupné miznutie a preferovanie názvov v štátnom jazyku. Vyplýva to aj z odporúčaní konferencií OSN o štandardizácii geografických názvov, ktoré sú zverejnené v koncepcii

rozvoja štandardizácie. Podľa Boháča (2007) vydavatelia máp a atlasov vo všeobecnosti preferujú endonymá a úspešne znižujú počet exoným. Ako ďalšie príčiny nahradzovania exoným môžeme uviesť moderné technológie ako sú navigačné systémy, rôzne geoportály či prostriedky vizualizácie geografických informácií, ktoré preferujú oficiálne názvy geografických objektov v jazyku príslušnej krajiny.

Endonymá a ich použitie v preklade. Druhú skupinu názvov geografických objektov tvoria endonymá, ktoré označujú názov geografického objektu v jednom z jazykov, používaných na území, kde sa tento objekt nachádza (ÚRAD GEODÉZIE, KARTOGRAFIE A KATASTRA SR 2011: 13). Štandardizované endonymum je také, ktoré bolo schválené názvoslovnou autoritou. V prípade Slovenska sú názvoslovnými autoritami Národná rada Slovenskej republiky, vláda Slovenskej republiky, Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky a Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky. V preklade alebo pri uvádzaní slovenských geografických názvov platí niekoľko základných odporúčaní a zásad, ktoré uvádzame ďalej spolu s príkladmi.

1. Geografický objekt, pre ktorý neexistuje cudzojazyčné exonymum.

V prípade, ak pre označenie geografického objektu nachádzajúceho sa na Slovensku neexistuje v danom cudzom jazyku exonymum, použije sa slovenské endonymum, čiže slovenské pomenovanie objektu. Ak ide o málo známe objekty, alebo o viacero rôznych objektov, pomenovaných tým istým názvom, môžeme na začiatku slovenského endonyma uviesť preložené druhové označenie objektu, napr. *Nitra* môže označovať mesto, ale aj rieku, pri uvádzaní takéhoto názvu geografického objektu uvedieme aj jeho druhové označenie rieka *Nitra* – **nem**. der *Fluss Nitra*, **ang**. *Nitra river*, *mesto Nitra* – **nem**. *die Stadt Nitra*, **ang**. *Nitra city*. Nakoľko je istá nejednotnosť v uvádzaní druhových označení, napr. *nížina* v nemeckom jazyku môže byť uvedená ako die *Tiefebene*, *die Niederung, das Tiefland*, sú prípustné varianty prekladu druhového označenia názvov objektov sumarizované v predstavovanej publikácii Zásady používania názvov geografických objektov v cudzojazyčnom texte [....], ktoré nájdeme v časti „Najčastejšie používané druhové označenia geografických objektov a geografické termíny v angličtine a nemčine“.

Slovenský názov	Nemecký preklad	Anglický preklad
Strážovské vrchy	Strážovské vrchy / das Gebirge Strážovské vrchy	Strážovské vrchy / Strážovské vrchy mountains
rieka Ipeľ	Ipeľ / der Fluss Ipeľ	Ipeľ / Ipeľ river
Lomnický štít	Lomnický štít / die Bergspitze Lomnický štít	Lomnický štít / Lomnický štít pik

Slovenský názov	Nemecký preklad	Anglický preklad
Demänovská jaskyňa slobody	Demänovská jaskyňa slobody/ die Höhle Demänovská jaskyňa slobody	Demänovská jaskyňa slobody/ Demänovská jaskyňa slobody cave
Šarišská vrchovina	Šarišská vrchovina/ das Bergland Šarišská vrchovina	Šarišská vrchovina / Šarišská vrchovina highland
Priehrada Liptovská Mara	Liptovská Mara / die Talsperre Liptovská Mara	Liptovská Mara / Liptovská Mara dam

vlastné spracovanie, 2016

Národné parky a chránené krajinné oblasti sa uvádzajú aj so svojím druhovým označením na zdôraznenie dôležitosti danej lokality. Ich preklad do cudzieho jazyka sa realizuje prenesením celého názvu do cudzojazyčného textu, pričom je možné ho doplniť druhovým označením, napr. Národný park Nízke Tatry – **nem**. *Národný park Nízke Tatry/ Nationalpark Nízke Tatry,* ***ang****. Národný park Nízke Tatry / Národný park Nízke Tatry nationalpark. Chránená krajinná oblasť Ponitrie –* ***nem****. Chránená krajinná oblasť Ponitrie / Chránená krajinná oblasť Ponitrie Naturschutzgebiet,* ***ang****. Chránená krajinná oblasť Ponitrie/ Chránená krajinná oblasť Ponitrie protected landscape area.*

V cudzojazyčnom texte teda uvádzame celé slovenské značenie daného geografického objektu. V prípade ak má národný park zaužívané skratky, ako napríklad TANAP, NAPANT, PIENAP, môžu sa tieto v cudzojazyčnom texte uviesť nasledovne: Pri prvom uvádzaní názvu geografického objektu sa uvedie celý názov spolu so skratkou a v ďalšom texte je možné celý názov nahradiť skratkou, napr. *Narodný park Vysoké Tatry* – **nem**. N*ationalpark (TANAP)* **ang**. *Narodný park Vysoké Tatry national park (TANAP).*

Práve označenia niektorých pohorí ako Vysoké Tatry, Slovenský raj, Slovenský kras patria medzi najsprofanovanejšie lokality Slovenska a preto sa v publikovaných prácach často objavujú preklady ako **nem**. *Hohe Tatra, Slowakisches Paradies, Slowakischer Karst či* ***ang****. High Tatras, Slovak Paradise, Slovak Karst* ktoré boli síce vedeckou, geografickou obcou na Slovensku prevzaté ako isté ustálené podoby prekladov, nie sú však štandardizované zahraničnou jazykovou autoritou (CSACHOVÁ 2013: 8). Hoci je použitie týchto prekladov v prácach akceptované, nezodpovedá predstavovaným zásadám.

2. Geografický objekt, pre ktorý existuje cudzojazyčné exonymum.

Druhú skupinu tvoria názvy objektov na Slovensku, pre ktoré existuje v danom jazyku štandardizovaná forma exonyma. V takomto prípade sa odporúča použiť ho v zátvorke pri prvom uvádzaní v texte. Následne je na rozhodnutí autora, ktorú formu bude ďalej používať. Môže v texte uvádzať obe varianty, alebo iba slovenské endonymum, alebo cudzojazyčné exonymum, napr. rieku *Dunaj* v nemeckom preklade možno uviesť ako *Dunaj (Donau),* v anglickom jazyku ako *Dunaj (Danube).*

Špecifickú skupinu tvoria názvy slovenských miest a lokalít historicky spojených s nemeckým jazykovým prostredím. Jedná sa predovšetkým o oblasti, ktoré boli v minulosti osídlené nemecky hovoriacim obyvateľstvom. Ide o mestá ako Bratislava/ Pressburg, Chemnitz/ Banská Štiavnica, Kremnitz/ Kremnica, Altsohl/ Zvolen, Neusohl/ Banská Bystrica. V prípade prekladu názvov miest, ktoré boli v minulosti pod vplyvom nemeckej kolonizácie, existujú dodnes nemecké exonymá, ktoré autor v texte uvádza rovnako ako vyššie uvedené exonymá. Opodstatnenosť a efektivita nemeckého označenia v texte je diskutabilná, nakoľko nemecké jazykové prostredie dané názvy pre slovenské lokality už nepozná alebo nepoužíva.

3. Všeobecné zásady prekladu názvu geografických objektov.

Okrem vyššie uvedených hlavných zásad pri preklade a uvádzaní slovenských geografických názvov uvádzame ďalšie, ktoré je nutné zachovať. Ide o nasledovné zásady:

Preklad celého názvu. Autori by sa v preklade mali vyhýbať prekladu celého názvu, ktorý nie je štandardizovaný, *napr. Jaskyňa mŕtvych netopierov* ako *nem. die Höhle der toten Fledermäuse* / ***ang***. *Cave of death bats.* Pri týchto názvoch by mal autor zachovať pôvodný názov a pridať druhové označenie. Správne by preklad mal vyzerať nasledovne: *Jaskyňa mŕtvych netopierov* – ***nem***. *Höhle Jaskyňa mŕtvych netopierov/* ***ang***. *Jaskyňa mŕtvych netopierov cave.*

Preklad časti názvu geografického objektu. Ďalej sa neodporúča prekladať časti názvu, napr. Demänovská jaskyňa slobody ako nem. *Demänovská Freiheitshöhle/* ***ang***. *Demänovská cave of liberty alebo Dobšinská ľadová jaskyňa* ***nem***. *Dobšinská Eishöhle / Dobšinská Ice cave*. Aj napriek odporúčaniam, nájdeme spomenuté nesprávne preklady na oficiálnej stránke Správy slovenských jaskýň. Správny variant prekladu by mal vyzerať ako je uvedené v pravidle jedna, *Demänovská jaskyňa slobody* ako ***nem***. *die Höhle Demänovská jaskyňa slobody* ***ang***. *Demänovská jaskyňa slobody cave.*

Preklad druhového označenia, ktoré je súčasťou názvu. Pri preklade by sa autori mali vyvarovať prekladu druhového označenia objektu, ak je tento súčasťou oficiálneho názvu, napr: *Košická kotlina, nem. Košická Talkessel/ ang. Košická basin, alebo Demänovská dolina,* ***nem***. *Demänovská Tal* ***ang***. *Demänovská Valley.* Oficiálnymi inštitúciami odporúčaný preklad by mal vyzerať nasledovne: *Košická kotlina –* ***nem***. *der Talkessel Košická kotlina/* ***ang***. *Košická kotlina basin, Demänovská dolina –* ***nem***. *das Tal Demänovská dolina/* ***ang***. *Demänovská dolina valley.*

Nedodržanie diakritických znamienok. Typickým znakom slovenského jazyka je používanie diakritických znamienok. Ich vynechanie v preklade do jazyka, ktorý ich nepozná, je neprípustné. V prekladových prácach je nevyhnutné uvádzať korektný názov. Často sa však v prácach stretávame s tým, že

názvy sú uvádzané bez platnej diakritiky, napr. *Čertov* ako *Certov, Strážovské vrchy/ Strazovske vrchy*. Gramaticky správny preklad má mať formu, *Strážovské vrchy – **nem**. das Gebirge Strážovské vrchy/ **ang**. Strážovské vrchy mountains.*

Vynechanie časti názvu. Ak sa v práci vyskytujú pomenovania pre dve rôzne geografické oblasti s rovnakou časťou názvu, autor by mal uvádzať celý názov a neskracovať názov danej oblasti. Nesprávne sa v prácach uvádza pri názve Malá Fatra, Veľká Fatra preklad ***nem**. das Gebirge Malá a Veľká Fatra/ **ang**. Malá a Veľká Fatra mountains.* Podľa odporúčania by mal korektný preklad vyzerať nasledovne, *Malá Fatra, Veľká Fatra preklad **nem**. das Gebirge Malá Fatra und Veľká Fatra/ **ang**. Malá Fatra and Veľká Fatra mountains.*

Úprava existujúceho cudzojazyčného exonyma. Existujúce cudzojazyčné exonymá sú uznané cudzojazyčnou jazykovou autoritou. Ich úprava, rozširovanie alebo pridávanie ďalších druhových názvov nie je v cudzojazyčných prácach publikovaných na Slovensku prípustné. Preto napríklad existuje v nemeckom jazyku pomenovanie Karpathen pre Karpaty, ale nie je korektné toto pomenovanie ďalej pretransformovať a použiť na ďalšie lokality nachádzajúce sa na Slovensku napríklad *Biele Karpaty, Weiße Karpathen,* alebo *Kleine Karpathen (Malé Karpaty).* Anglický názov rieky *Dunaj* je *Danube,* forma *Small Danube* pre označenie *Malého Dunaja* nezodpovedá platným pravidlám.

Záver. Absencia záväzných pravidiel prekladu názvov geografických objektov na Slovensku a ich nejednotnosť si vyžadovali prijatie istého konvenčného postupu vo forme pravidiel. Prvým pokusom na stanovenie zásad a pravidiel prekladu tejto oblasti bolo vydanie publikácie *Zásady používania názvov geografických objektov v cudzojazyčnom texte publikácií vydávaných v Slovenskej republike*. V tomto príspevku predstavované zásady prekladu sú platné pre všetky práce v cudzom jazyku vydávané na Slovensku. Prijatie dokumentu prispeje k zjednoteniu postupu pri preklade a obmedzí rôzne populistické invarianty prekladu. Predstavovanými pravidlami sme si kládli za cieľ zjednodušiť orientáciu študentov pri používaní a prekladaní názvov geografických objektov, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou práce pracovníkov v cestovnom ruchu.

Literatúra a pramene:

BOHÁČ, P.: Miznutie exoným. In. Zborník materiálov. 6. slovenská onomastická konferencia, Bratislava 16. – 17. 9. 2004. Bratislava 2007.

CSACHOVÁ, S.: "Lost in Translation": k prekladom slovenských geoným do anglického jazyka. In Geographia Cassoviensis 2/2013. s.5-11.

CSACHOVÁ, S.: Slovenské geografické názvy v preklade. In Geographia Cassoviensis 4/2010, s. 33-35.

HORŇANSKÝ, I.: Štandardizácia geografických názvov v zrkadle uplynulých tridsiatich rokov In. Zborník materiálov. 6. slovenská onomastická konferencia, Bratislava 16. – 17. 9. 2004. Bratislava 2007.

KAUTZ,U.: Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens. München 2000.

ÚRAD GEODÉZIE, KARTOGRAFIE A KATASTRA SR.: Koncepcia rozvoja štandardizácie geografického názvoslovia v Slovenskej republike na roky 2011 – 2015. Bratislava 2011.

ÚRAD GEODÉZIE, KARTOGRAFIE A KATASTRA SR.: Zásady používania názvov geografických objektov v cudzojazyčnom texte publikácií vydávaných v Slovenskej republike. Bratislava 2012.

WOODMAN, P.: Definície endonyma a exonyma. In Názvoslovné informácie, č.35, Bratislava 2004.

WREDE, O.: Preklad a jeho postavenie v kontexte vzdelávania odborného cudzojazyčného vzdelávania. (december 2009) [online]. Dostupné na internete: www.fem.uniag.sk/uveu2005/zborník/sekcia.../wrede.pdf

Kontakt:

PaedDr. Andrea Molnárová, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: amolnarova@ukf.sk

Zľavové portály a cestovný ruch

Mária Pátková

Kľúčové slová: kolektívne nakupovanie, zľavový portál, cestovný ruch

Key words: group buying, group-buying site, tourism

Abstract: The text deals with a topic of popular group-buying sites. Research focuses on the function of these sites in context of tourism in Slovakia and also interpretes their impact on it. The survey, realized due to this research, reveals that most of the slovak tourists use group- buying sites for travelling in Slovakia. Majority of users of the sites is influenced by the price of coupons. The text also analyses the sales practices – time limit in which is coupon sold. This practice is very commonly used on group-buying sites.

Úvod. Zľavové portály sú fenoménom internetového nakupovania, ktorého obľúbenosť v posledných rokoch prudko vzrástla. Napriek počiatočným neúspechom niektorých portálov, spôsobených najmä ich nedôveryhodnosťou, sa kolektívne nakupovanie teší relatívne veľkej obľube verejnosti. V našom príspevku sa zaoberáme významom zľavových portálov v cestovnom ruchu a skúmame ich vplyv na účastníkov.

Marketing na internete. Marketing je spoločenský a riadiaci proces, prostredníctvom ktorého jednotlivci a skupiny uspokojujú svoje potreby a priania v procese výroby a výmeny produktov a iných hodnôt (Kotler, 2004). Marketing zároveň predstavuje súbor nástrojov potrebných na uspokojenie dopytu zákazníkov. Tieto nástroje sú združené v rámci marketingového mixu – tzv. 4 P – produktu, ceny, distribúcie a komunikácie. Marketing na internete potom predstavuje využívanie služieb internetu na realizáciu alebo podporu marketingových aktivít (STUCHLÍK, 2000).

Zdroj: www.zlavadna.sk (2017)

V súčasnosti sú v obchode aj v marketingu etablované pojmy ako elektronické obchodovanie či e-commerce. E-commerce označuje formu obchodného styku, pri ktorom sa celá obchodná transakcia odohráva prostredníctvom internetu (STUCHLÍK, 2000). Zákazník si vyberie produkt na webovej stránke obchodníka, následne si ho kúpi a zaplatí zaň. Všetky tri fázy (výber, nákup a platba) sa odohrávajú bez priameho kontaktu s predajcom.

Ak tieto tvrdenia aplikujeme na služby, respektíve na cestovný ruch, k prvému kontaktu s predajcom dochádza až po transakcii (v prípade potreby rezervácie a pod.). Na základe uvedeného môžeme zľavové portály označiť ako druh e-commerce.

Zľavové portály a marketing. Z pohľadu zákazníkov predstavuje zľavový portál formu internetového obchodu, v ktorom má spotrebiteľ možnosť nakúpiť výrobky alebo služby za výhodnú cenu. Funkcia zľavových portálov je však oveľa komplexnejšia najmä z hľadiska firiem, ktoré svoj produkt ponúkajú na portáli. Z tohto pohľadu ide o možnosť umiestnenia relatívne efektívnej reklamy podniku zadarmo, zároveň zľavový portál pokrýva jednu z foriem distribúcie produktu prostredníctvom internetu. Ďalšou výhodou je možnosť budovania stálej klientely pri začínajúcich podnikoch, resp. vyplnenia nedostatočne vyťažených kapacít zariadení cestovného ruchu počas mimosezónneho obdobia.

Tým, že kompletná ponuka, objednávka/rezervácia a predaj prebiehajú elektronicky, zľavové portály šetria okrem peňazí aj čas spotrebiteľa. Elektronická, internetová forma predaja však má aj zásadnú nevýhodu, a to neprístupnosť všetkým cieľovým skupinám zákazníkov, najmä ľuďom menej

zdatným v používaní internetu a počítačov, istou nevýhodou je aj nedôvera zákazníkov voči internetovému predaju.

Zľavové portály. V určitej miere spadajú pod marketingové riadenie a je na nich možné uplatniť všetky nástroje marketingového mixu. Zároveň však platí, že cena je najvýraznejším stimulátorom zákazníka k nákupu.

Zľavový portál. Najstarším zľavovým portálom na svete je Groupon. Ide o americkú firmu, založenú v roku 2008, ktorej obchodný model spočíva v kolektívnom nakupovaní. Groupon sa spočiatku zameriaval najmä na hmotný tovar a predaj v USA, v súčasnosti už pôsobí aj v Európe (The History of Groupon, 2008).

Kolektívne nakupovanie je charakterizované ako nákupná stratégia založená na kolektívnej, skupinovej zľave, pričom zľavový portál vystupuje ako iniciátor zľavy na určitý produkt. Táto zľava nadobúda platnosť až v momente, keď sa nazbiera dostatočný počet zákazníkov, ktorí o ňu prejavia záujem. Možnosť kúpy produktu v rámci takejto zľavy je limitovaná časovo aj maximálnym počtom zákazníkov, ktorí si ju môžu uplatniť. Ak sa v časovom limite nenazbiera minimálny počet zákazníkov, možnosť kúpiť si danú zľavovú poukážku nemá v ten deň nikto (Zľavové portály – Ako fungujú a pre koho sú výhodné?, 2012).

Nespochybniteľným faktom je, že spočiatku nastal „boom" zľavových portálov. Mnohé z nich však neboli dostatočne dôveryhodné, a preto postupom času zanikli. Práve na začiatku sa zrodila aj určitá nedôvera zákazníkov k takýmto portálom, preto sú súčasní spotrebitelia opatrnejší. V súvislosti s problémami dôvery zákazníkov vznikla na Slovensku v roku 2013 Slovenská asociácia portálov kolektívneho nakupovania (SAPKN).

Je to občianske združenie, ktorého účelom je posilnenie a zabezpečenie trhu kolektívneho nakupovania na Slovensku, skvalitnenie ponúkaných služieb i produktov a zároveň utuženie dôvery zákazníka voči portálom kolektívneho nakupovania. Takisto má za účel chrániť spotrebiteľa (Slovenská asociácia portálov kolektívneho nakupovania, 2013).

Členmi asociácie sú viaceré zľavové portály pôsobiace na slovenskom trhu:

- zamenej.sk;
- zlavodom.sk;
- setriza3.sk;
- primazlavy.sk;
- cenynadne.sk.

Paradoxne, členmi asociácie nie sú dva najznámejšie zľavové portály na Slovensku, a to zlavomat.sk a zlavadna.sk. Spomenuté portály sú zároveň najstaršími zľavovými portálmi pôsobiacimi na slovenskom trhu. Zlavomat.sk má svoje miesto medzi obchodníkmi od roku 2011, zlavadna.sk je o čosi staršia, založili ju v roku 2010.

Zľavové portály a cestovný ruch. Zľavové portály vo všeobecnosti majú vo svojej ponuke rozličný tovar i služby. Za najobľúbenejšie u slovenských zákazníkov však prevádzkovatelia portálov považujú práve tie, ktoré súvisia s cestovným ruchom a cestovaním. Konkrétne ide najmä o krátkodobé

pobyty na Slovensku, či už v letnej alebo zimnej sezóne s dodatkom možnosti zakúpenia zvýhodnených skipasov, prípadne sú skipasy zahrnuté v cene zľavovej poukážky (Zľavové portály využívajú hostia aj hotely, 2014). Svoje miesto však na zľavových portáloch majú aj poznávacie zájazdy do zahraničia, prípadne krátkodobé pobyty v zahraničí, prevažne v susediacich krajinách (Poľsko, Česko).

Podľa slov niektorých odborníkov majú práve zľavové portály veľkú časť zásluhy na znovuobjavovaní Slovenska domácimi turistami, a tým pádom podiel na zvyšovaní aktívneho cestovného ruchu (Akí sú Slováci spotrebitelia?, 2015). V počiatkoch fungovania zľavových portálov na slovenskom trhu sme sa stretávali aj so zavádzajúcimi praktikami nedôveryhodných portálov – s ponúkaním zliav, ktoré zľavami neboli. Takéto portály však časom skrachovali. Samozrejme, k zavádzaniu zákazníka by mohlo dôjsť aj zo strany podniku cestovného ruchu, ktorý figuruje v ponuke zľavového portálu (Zľavové portály prežívajú zlaté časy. Najviac túžime po cestovaní, 2014). V súčasnosti však dva najznámejšie portály (Zľavomat, ZľavaDňa) už dlhodobo využívajú vlastných pracovníkov, ktorí pôsobia ako agenti portálov, oslovujú podniky k možnej spolupráci a overujú ich solventnosť i dôveryhodnosť.

Výhodu zľavových portálov vidno aj v záujme šírenia cestovného ruchu a vôbec možnosti cestovať aj pre skupiny obyvateľstva, ktoré si to pred zavedením týchto portálov kvôli finančnej situácii nemohli dovoliť. Znamená to, že vďaka zľavovým portálom cestujú aj sociálne slabší ľudia (rodiny), hoci aj na krátkodobé pobyty, ale predsa sa stávajú účastníkmi cestovného ruchu. Práve takto môže uvedená cieľová skupina ovplyvniť multiplikačný efekt vo svojom regióne.

Ponukou krátkodobých pobytov na zľavových portáloch sa úmerne zvýši frekvencia dovolenkovania Slovákov, ktorí zrazu necestujú len v lete na 2 týždne k moru, ale pôjdu na kratšiu dovolenku aj v apríli a na predĺžený víkend za účelom relaxu v októbri.

Tieto tvrdenia potvrdzuje aj dotazníkový prieskum, ktorý sme v rámci výskumu témy realizovali v priebehu mesiaca január (2017) na vzorke 82 respondentov. Dotazník bol zameraný na zisťovanie využívania nákupov prostredníctvom zľavových portálov, zistenie faktorov, na základe ktorých sa opýtaní pri nákupe rozhodujú a preferenciu destinácií turizmu v rámci Slovenska.

Samotné využívanie zľavových portálov diferencujeme na základe vyhodnotenia dotazníka podľa veku opýtaných. V súvislosti s menšou zdatnosťou s používaním internetu na nákupy, ale aj istou mierou nedôvery voči takýmto nákupom, väčšiu časť opýtaných, ktorí odpovedali na otázku, či zľavové portály využívajú, kladne, tvoria ľudia vo veku od 15 do 35 rokov. To však neznamená, že starší respondenti portály nevyužívajú vôbec. Zaujímavým zistením vyplývajúcim z dotazníka je, že práve mladí respondenti (15 – 35 rokov) nakupujú pobyty cez zľavový portál priemerne 1 x za rok, pričom starší opýtaní 3 – 4 x za rok.

Súčasťou prieskumu bolo aj skúmanie preferencií jednotlivých zľavových portálov. Práve na túto otázku v dotazníku odpovedalo 68,29 % opýtaných uvedením portálu zľavomat.sk. 14,63 % odpovedí predstavovalo zľavadňa.sk. 4,88 % tvorili ostatné zľavové portály (setriza3.sk, zlavy.sk, boomer.sk, morezliav.sk, zlavy.sme.sk – zľavový agregátor) a 9,76 % opýtaných sa nevyjadrilo.

Z hľadiska preferencií destinácie cestovného ruchu opýtaní uvádzali viacero lokalít v rámci Slovenska, nie je preto možné vyvodiť jednoznačnú vedúcu pozíciu konkrétneho regiónu. Taktiež sa vyskytli prípady, kedy respondent uviedol viacero odpovedí. Z týchto odpovedí sa dozvedáme o početnosti uskutočnených pobytov a tiež rozmanitosti výberu jednotlivých destinácií. Okrem dobre známych turistických destinácií –Vysoké Tatry, Nízke Tatry (23,3 %) sa medzi odpoveďami nachádzali aj menej obľúbené, predsa však navštevované a nemenej zaujímavé, miesta (Ponitrie, Podpoľanie a Horehronie, Orava, Turiec, Hont a iné). Značná časť respondentov (15,53 %) uviedla v tejto otázke zahraničné turistické ciele (Praha, Budapešť, Krakov). Určité percento tvorili aj respondenti, ktorí pobyt (zakúpený cez zľavový portal) zatiaľ nevyužili (12,62 %). Takýto záver je potešujúci z hľadiska rozvoja domáceho turizmu a hlavne potvrdzuje domnienky, že zľavové portály podporujú návštevnosť jednotlivých regiónov Slovenska v relatívne rovnomernej miere.

Z pohľadu faktorov, ktoré ovplyvňujú opýtaných pri nákupe na zľavovom portáli, prevažuje vo väčšine odpovedí cena voucheru (68,29 %). Druhé miesto zaujal široký sortiment portálu (17,07 %), teda rozmanitý výber zliav i destinácií. Najmenší počet zákazníkov (6,8 %) ovplyvní starostlivosť o zákazníka (vernostný program portálu, garancia spokojnosti so službami, rôzne súťaže a pod.). 1,22 % respondentov ovplyvnia iné okolnosti, ktoré mali opýtaní možnosť uviesť. Takouto okolnosťou je napríklad informovanosť o službe, respektíve jej poskytovateľovi. 4,88 % opýtaných sa k otázke nevyjadrilo, nakoľko zľavové portály nevyužívajú.

Ďalšia otázka z prieskumu smerovala k zisteniu či respondenti považujú využitie zľavových portálov za výhodné. Väčšina odpovedí bola kladná (82,92 %). Záporné odpovede tvorili len 2,44 %. Opýtaní skôr uvádzali názory v zmysle „podľa okolností“ (10,98 %). Zvyšní respondenti (3,66 %) svoj názor nevyjadrili.

Na základe výsledkov dotazníkového prieskumu sme sa v rámci analýzy jednotlivých portálov rozhodli zamerať na tie najobľúbenejšie, teda Zľavomat a ZľavaDňa.

Tak ako väčšina zľavových portálov, aj tieto dva sa zaoberajú nielen sektorom cestovného ruchu, ale aj obchodovaním s tovarom. V analýze sa sústredíme práve na sekciu turizmu. Najprv sme sa však venovali celkovému hodnoteniu oboch portálov.

Vizuálna podoba obidvoch stránok je veľmi podobná, zmenu možno badať snáď len vo farebnosti pozadia. Obe stránky majú logo umiestnené v ľavom hornom rohu, pod ním sa nachádza lišta s ponukou jednotlivých sekcií

zliav. Pod lištou sú umiestnené najpreferovanejšie ponuky, novinky, prípadne náhodne vybrané zľavy z jednotlivých sekcií. Fakt, že nákupy pobytov cez tieto portály sú žiadané, podporuje aj skutočnosť, že na titulnej strane oboch hodnotených portálov sa nachádza 50 % zliav súvisiacich so sekciou cestovanie. Na obidvoch stránkach je možné zmeniť usporiadanie titulnej strany podľa ľubovôle návštevníka, stránka Zľavomat ponúka delenie na najnovšie a najlacnejšie ponuky portál ZľavaDňa je v tomto smere veľkorysejší (okrem spomenutých možností sú tu aj položky najdrahšie, najpreferovanejšie, či najlepšie hodnotené zľavy). Oba portály poskytujú možnosť voľby domovského mesta (na portáli ZľavaDňa v obmedzenom výbere na krajské mestá a Poprad), čím sa zákazníkovi zobrazia ponuky s najbližšiou polohou ku zvolenému miestu.

V samotnej sekcii cestovanie sa portály značne líšia. Zľavomat ponúka výber destinácií na Slovensku a v Českej Republike alebo v zahraničí. Nižšie na stránke je možné vybrať domáce ponuky aj prostredníctvom mapy Slovenska na základe obľúbenosti jednotlivých miest, prípadne sa pod mapou nachádza diferenciácia ponúk podľa záujmov zákazníka. Portál ZľavaDňa takúto „medzistránku" neobsahuje a po kliknutí na sekciu cestovanie sa zobrazia priamo všetky ponuky. Pravdou je, že ich možno členiť a selektovať podľa vlastných preferencií prostredníctvom ponukovej lišty na ľavej strane portálu. Takisto je možné zobraziť ponuky na mape, toto zobrazenie je však celkom neprehľadné.

Pri sledovaní dvoch skúmaných zľavových portálov v predošlých rokoch sme si mohli všimnúť, že v rovnakom čase boli na jednotlivé zariadenia na oboch portáloch identické ponuky. V súčasnosti to už však neplatí a portály sa snažia získavať klientov (podniky turizmu) diferencovanou ponukou. Ak aj majú v portfóliu rovnaké ubytovacie zariadenie, zľavy s ním súvisiace ponúkajú v rozličných časových intervaloch.

Ďalším potvrdením úvahy, že Slováci vďaka zľavovým portálom cestujú viac doma, je fakt, že samotné portály venujú viac pozornosti práve ponuke domácich zájazdov a pobytov. Nejde však len o zľavy, ale aj o upozornenie na lokality nachádzajúce sa v blízkosti vybranej destinácie. Portál Zľavomat má v pravom hornom rohu stránky pri každom zvolenom regióne záujmu aj tipy na výlety. Zákazník si prostredníctvom interaktívnej mapy môže prezrieť možnosti a oboznámiť sa s nimi pomocou ich stručného popisu. Portál ZľavaDňa však takýto prehľad ponúka efektívnejšie. Ten obsahuje už na titulnej stránke (v jej pravej hornej časti) prepojenie s označením #ObjavteSlovensko. Cez tento odkaz sa návštevník dostane na samostatnú stránku venovanú výhradne inšpiráciám na výlety po Slovensku a odporúčaniam na originálne slovenské výrobky. Stránku prispôsobujú podľa aktuálnej sezóny.

Oba hodnotené zľavové portály sa osvedčujú tiež ako možnosť nákupu vhodných darčekov. Či už vo forme konkrétnej ponuky, no aj možnosťou darovať darčekový poukaz na nákup ľubovoľnej položky.

Zľavomat i ZľavaDňa sa už od roku 2015 zameriavajú na odstránenie

potreby využívania papierových zľavových kupónov a postupne ich nahrádzajú mobilnými aplikáciami či preukazovaním formou SMS. Zástupcovia portálov však sami priznávajú, že nie vždy je možné efektívne využiť túto formu. Môžu totiž nastať komplikácie zo strany obchodníka (napríklad v súvislosti s vedením účtovníctva a evidencie) alebo omnoho častejší problem – nedostupnosť internetového pripojenia, resp. v prípade starších zákazníkov neznalosť v používaní mobilných zariadení a aplikácií (Zľavové portály: Tlačené kupóny nechceme, príde spolupráca s Viamo., 2015). Ďalším problémom je, že mobilné aplikácie portálov nie sú prístupné všetkým operačným systémom smartfónov, ktoré na trhu existujú. Aplikácie sú prístupné len pre operačné systémy iOS a Android. Používatelia smartfónov s operačným systémom Windows sú tak naďalej nútení používať papierové zľavové poukážky.

Cena na zľavovom portáli. Napriek tomu, že väčšina ľudí sa rozhoduje o kúpe produktov práve na základe ich ceny, je cenová politika v kontexte zľavových portálov jednou z najchúlostivejších tém. Zľavové portály totiž využívajú viaceré cenové praktiky ako stimulovať zákazníka k nákupu. Okrem praktík, s ktorými sa stretávame aj v bežných „kamenných" obchodoch (napríklad preškrtnuté pôvodné ceny, zreteľné zvýraznenie akciovej ceny a pod.), môžeme na zľavovom portáli zachytiť aj praktiku tzv. pocitu akútnosti.

Názory na zľavové portály sa v odborných kruhoch rozchádzajú. Niektorí odborníci tvrdia, že portály zákazníkov zneužívajú. Ide o pocit akútnej potreby nákupu vyvolanej časovým obmedzením ponuky. Ponuka môže byť pritom obmedzená na dlhší čas, avšak môže to u zákazníka vyvolať pocit, že má dostatok času sa k ponuke neskôr vrátiť, skôr ale na ponuku zabudne a nikdy si daný produkt nekúpi. Efektívnejšou sa javí opačná stratégia, teda obmedzenie ponuky na kratší čas (napr. na 2 až 5 hodín, 48 hodín a pod.), kedy sa dostaví zmienený pocit akútnosti – zákazník ponuku radšej prijme a produkt si kúpi, aby o výhodný nákup neprišiel. V súčasnosti už na zľavových portáloch možno badať aj kombináciu starších stratégií. Ide o stratégiu, kedy ponuka je síce obmedzená na krátky čas, ale po uplynutí určeného intervalu sa obnoví jej platnosť o rovnaký časový interval. Táto posledná stratégia je však z nášho pohľadu najmenej efektívna, nakoľko ju zákazník po určitom čase ľahko odhalí (Ako zľavové portály zneužívajú pocit akútnosti, 2015).

Záver. Názory na zľavové portály z hľadiska ich výhodnosti, efektívnosti a férovosti, sa v rámci odbornej, ale aj laickej verejnosti rozchádzajú. Napriek protichodným tvrdeniam však portály nepopierateľne prispievajú k rozvoju domáceho turizmu jeho sprístupnením širokým vrstvám obyvateľstva. Prínosná je aj spolupráca jednotlivých portálov v rámci SAPKN, ktorá počas svojho fungovania vyselektovala nedôveryhodné portály a znížila tak nedôveru potenciálnych zákazníkov voči zľavovým portálom. Rovnako je potešujúce vidieť aj záujem zo strany portálov o propagáciu Slovenska a jeho atraktivít domácim turistom. Hoci sú niektoré psychologické nástroje predaja, ktoré zľavové portály využívajú najmä v súvislosti s cenami, diskutabilné z hľadiska etiky, portály kolektívneho

nakupovania nie sú zďaleka jedinými obchodníkmi, ktorí tieto nástroje aplikujú. Z pohľadu súčasného slovenského turistu však ide väčšinou o snahu ušetriť a využiť ušetrené peniaze na ďalší nákup, čo je výhodné aj pre obchodníkov.

Literatúra a pramene

Akí sú Slováci spotrebitelia? (25. Február 2015). Cit. 5. Február 2017. Dostupné na internete: http://www.teraz.sk/magazin/aki-su-slovaci-spotrebitelia/122260-clanok.html

KOSNO, L. (22. Október 2015). Zľavové portály: Tlačené kupóny nechceme, príde spolupráca s Viamo. Cit. 5. Február 2017. Dostupné na internete: http://www.zive.sk/clanok/109318/zlavove-portaly- tlacene-kupony-nechceme-pride-spolupraca-s-viamo

KOTLER, P. (2004). Marketing. Praha: Grada Publishing.

Mačošková, A. (7. Január 2014). Zľavové portály prežívajú zlaté časy. Najviac túžime po cestovaní. Cit.

5. Február 2017. Dostupné na internete: https://aktualne.atlas.sk/zlate-casy-zlavovych-portalov- najviac-tuzime-po-cestovani/ekonomika/slovensko-a-ekonomika/

Mažár, M. (2015). Ako zľavové portály zneužívajú pocit akútnosti. Cit. 5. Február 2017. Dostupné na internete: http://predajnetechniky.sk/news/nakup-cez-zlavovy-portal/

Slovenská asociácia portálov kolektívneho nakupovania. (2013). Cit. 4. Február 2017. Dostupné na internete: http://www.sapkn.sk/

STUCHLÍK, P. (2000). E- mánie. In P. Stuchlík, & M. Dvořáček, Marketing na internetu (s. 92). Praha: Grada Publishing.

STUCHLÍK, P. (2000). Marketing na internetu. In P. Stuchlík, & M. Dvořáček, Marketing na internetu

(s. 16). Praha: Grada Publishing.

The History of Groupon. (2008). Cit. 4. Február 2017. Dostupné na nternete: https://www.groupon.com/merchant/article/the-history-of-groupon

Zľavové portály – Ako fungujú a pre koho sú výhodné? (12. Október 2012). Cit. 4. Február 2017. Dostupné na internete: http://epodnikanie.euin.org/node/42

Zľavové portály využívajú hostia aj hotely. (1. Máj 2014). Cit. 4. Február 2017. Dostupné na internete: http://cestovanie.pravda.sk/cestovny-ruch/clanok/316265-zlavove-portaly-vyuzivaju-hostia-aj- hotely/

Kontakt:

Mária Pátková
študentka 2. ročníka bc. štúdia
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67, 949 74 Nitra
E-mail: maria.patkova@student.ukf.sk

Variabilita využitia slovenských lyžiarskych stredísk v kontexte sezónnosti

Lucia Urbanová

Kľúčové slová: lyžiarske strediská, služby, sezónnosť, športové aktivity

Key words: ski resorts, services, season, sport activities

Abstract: Competitiveness of Slovak ski resorts is dependent on services development. Attractiveness of nature is not enough nowadays. Quality demands of tourists are still higher. Spectrum of services in ski resorts is the main motivation in selection of destination. The paper deals with description of changes which are important in the process of resort's seasonal character transformation. Winter season's use of the resort is being changed to the use of whole season. Contemporary trends of new services implementation are described in the paper.

Úvod. Konkurencieschopnosť slovenských lyžiarskych stredísk je v súčasnosti závislá najmä na skvalitňovaní služieb. Nepostačuje len atraktivita prírodného prostredia. Cieľové skupiny turistov a ich očakávania sú čoraz širšie. Ponuka poskytovaných služieb zohráva rozhodujúcu úlohu pri výbere destinácie. Cieľom príspevku je poukázať na zmeny sezónneho využívania lyžiarskych stredísk prostredníctvom ich transformácie na celosezónne rezorty. Aktuálne trendy implementácie nových služieb, ktoré prebiehajú vo vybraných lyžiarskych strediskách, popíšeme v nasledujúcich statiach.

Predmetom záujmu v turizme je tzv. „*objekt*" cestovného ruchu. Miesto, kde je možné vykonávať aktivity súvisiace s určitým druhom cestovania. Podstatnú úlohu pri objekte cestovného ruchu zohráva *primárna* a *sekundárna ponuka*. Pri lyžiarskych strediskách doma aj v zahraničí je to práve primárna ponuka, ktorá vytvára hlavný bod záujmu cieľového miesta (GÚČIK a kol. 2012 :40).

Rozvoj množstva športových aktivít je bezprostredne spojený práve s prírodným prostredím. Vzťah športových aktivít a prírodného prostredia je priamo úmerný, pretože športová činnosť sa realizovala prevažne v exteriéroch. Slovenské pohoria vytvárajú ideálnu kulisu športovým činnostiam, ktoré sa dajú vykonávať vo vybudovaných lyžiarskych strediskách na Slovensku (JUNGER a kol. 2002 : 7).

V minulosti neboli bežnou súčasťou rezortov veľké komplexy hotelových a stravovacích zariadení. Dnes sa sekundárna ponuka stala rovnako podstatnou kvalitatívnou zložkou destinácie. Vytvára možnosti pre turistov uplatňovať rôzne druhy športu a turizmu v lokalitách počas sezóny, ale aj mimo hlavnej zimnej sezóny. V minulosti lyžiarske strediská poväčšine disponovali vybavenosťou využiteľnou iba v zimnom období (ratraky, vleky, bufety a pod.).

Veľmi dôležitú úlohu zohráva najmä jedinečnosť cieľového miesta, na základe ktorej môže mať cieľové miesto medzinárodný, celoštátny, regionálny alebo lokálny význam. Pre destináciu je rovnako dôležitá aj časová využiteľnosť, respektíve *sezónnosť*, ktorá do značnej miery podmieňuje kvalitu podmienok pre cestovný ruch v jednotlivých ročných obdobiach.

Slovensko je krajina plná možností pre rozvoj cestovného ruchu. V zimnej sezóne dominuje najmä ponuka lyžiarskych aktivít. Je to jeden z dôvodov prečo mnohé lyžiarske strediská každoročne rozširujú spektrum svojich služieb. Pribúdajú tiež ubytovacie kapacity, ktoré sú v letnej sezóne často nevyužívané. Využitie primárnej ponuky a intenzívne využívanie sekundárnej ponuky mimo hlavnej sezóny je hlavným predmetom záujmu destinačných manažérov.

Turistika v spojení so športovým cestovným *ruchom* je čoraz obľúbenejšia v kruhu mladých a športovo zameraných ľudí. Tento druh cestovného ruchu radi spájajú s rôznymi (predovšetkým) adrenalínovými športovými aktivitami, ktoré je možné realizovať v areáloch lyžiarskych stredísk.

Popularita lyžovania ako rekreačného športu v takom ponímaní ako ho poznáme dnes, zaznamenala v posledných desaťročiach veľký nárast. A to aj vďaka tomu, že v minulosti sa tento šport mohol realizovať len na miestach, ktoré mali na to predurčené vhodné prírodné podmienky. Tieto súviseli najmä s priaznivým počasím. Vyspelá moderná technika, ktorou dnes disponuje takmer každé väčšie lyžiarske stredisko, umožňuje prostredníctvom umelého zasnežovania vytvárať zasnežené plochy aj na miestach, kde to v minulosti nebolo vôbec možné. V krajinách, kde prírodný sneh takmer nepoznajú, sa budujú tzv. „*lyžiarske haly*" (ŠTOFAN 2008 : 5).

Obrázok 1 Horská terénna cyklistika – Malinô Brdo
Zdroj: Urbanová 2015

Na väčšine hornatého územia Slovenska je v priemere viac ako 90 dní so snehovou pokrývkou. Primeraná je aj členitosť terénu. Prevažnú časť povrchu tvoria horské lúky a hole, ktoré predstavujú vhodné podmienky pre budovanie lyžiarskych stredísk.

Vo viacerých lyžiarskych strediskách na Slovensku sa kvôli neustálemu zvyšovaniu kvality služieb realizuje výstavba, rekonštrukcie lanových dráh a vlekov. Okrem iného nastal aj značný rozvoj ponuky služieb v rámci areálov, s čím súvisí aj rozvoj hotelových rezortov a ubytovacích kapacít priamo v areáloch lyžiarskych stredísk. Mnohé sa zväčšujú aj prostredníctvom integrácie menších stredísk do jedného, so spoločným skipasom a službami.

Príkladom je Jasná Nízke Tatry, ktorá dnes tvorí jednotné stredisko so spoločným lyžiarskym lístkom pre severnú a južnú časť Chopku. V roku 2006 sa tieto strediská provizórne prepojili lyžiarskymi vlekmi. Toto riešenie však návštevníkov veľmi neoslovilo. Súviselo to najmä so zvyšujúcou sa kvalitou lanových dráh v iných strediskách. Od decembra 2012 je v prevádzke 15-miestna kabínová lanovka Kosodrevina–Chopok v lyžiarskom stredisku Jasná Chopok juh. Týmto sa po 15 rokoch opätovne sprístupnilo lanovkové prepojenie obidvoch strán a stredisko vystupuje pod spoločným názvom *Jasná Nízke Tatry.* Stala sa tak najväčším lyžiarskym strediskom na Slovensku s dĺžkou zjazdoviek okolo 45 km. Prepojenie strán Chopku spôsobilo revolúciu v cestovnom ruchu na Slovensku. Podobná situácia neskôr nastala aj v iných lyžiarskych strediskách, napr. Skalka, Veľká Rača Oščadnica a pod.

Lyžiarske strediská v rámci spolupráce vytvárajú komplexné produkty destinácie adekvátne súčasným trendom a potrebám v cestovnom ruchu (Slovensko: od veľkých stredísk po najmenšie 2015 : <http://onthesnow.sk/slovensko/lyžiarske-strediska.html>).

Komplexnosť a komplementarita služieb je v lyžiarskych strediskách nevyhnutná. Je prirodzené, že zákazník nevyžaduje iba jednotlivé služby, ale vždy ich rozličné kombinácie. Tieto služby sa vzájomne podmieňujú, čím vystupujú komplementárne. Pod balíkom služieb preto nemožno chápať iba produkty ubytovacích a stravovacích zariadení, ale aj doplnkové služby umožňujúce efektívne využívanie času.

Aktívny odpočinok motivuje účastníkov cestovného ruchu k participácii na viacerých druhoch cestovania. Do popredia sa dostáva rekreačný cestovný ruch, wellness, cykloturistika aj dobrodružný a adrenalínový cestovný ruch. Tento druh cestovného ruchu je často vyhľadávaný ako protipól k sedavým typom zamestnania v kancelárskych priestoroch, nakoľko si vyžaduje značnú fyzickú záťaž. Vo väčšine prípadov aktivity prebiehajú v otvorenom a prírodnom prostredí, čomu zodpovedá technická základňa pre aktívne formy oddychu. Na takýto druh cestovného ruchu musia byť pripravené aj športovo-rekreačné zariadenia, ktoré by mali poskytovať adekvátne služby spĺňajúce potreby a očakávania turistov. Športovo-rekreačné zariadenia sú dnes priamou súčasťou ubytovacích zariadení, čím dokážu nielen predlžovať sezónu, ale aj prispievať k efektívnosti využívania ubytovacích zariadení.

Služby športovo-rekreačných zariadení majú dvojaký charakter. Prvá skupina má tzv. *univerzálny charakter*, čo vo všeobecnosti znamená, že tieto služby sa dajú poskytovať nezávisle od prírodných predpokladov (fitnescentrá, bazény, ihriská pre loptové hry a pod.). Takéto možnosti bývajú zväčša súčasťou ubytovacích zariadení a patria k vybavenosti cieľových miest. Pre cestovný ruch je významnejšia druhá skupina služieb, ktoré sa dajú realizovať v rámci vonkajších areálov športovo-rekreačných zariadení. Dotvárajú ich *prírodné podmienky*, ktoré majú zvyčajne iba sezónne využitie (vodné plochy s možnosťou kúpania, lyžiarske alebo bežecké trate, vleky a lanovky, turistické chodníky a cyklotrasy). Existujúca infraštruktúra je v tomto prípade hlavným motívom účastníkov cestovného ruchu a má v súvislosti s poskytovaním športovo-rekreačných služieb rozhodujúce postavenie.

Príjmy z cestovného ruchu sú v horských rezortoch počas zimnej sezóny oveľa vyššie, ako mimo sezóny – v letnom období. Účastník cestovného ruchu má v lyžiarskych strediskách počas zimnej sezóny značne vyššie výdavky. Okrem služieb uspokojujúcich primárne potreby využíva doplnkové služby (opakované využívanie dopravných cenín, služby súvisiace realizáciou lyžovania, servisné služby a pod.). Interné štatistiky, ktoré si vedú destinační manažéri (GAZDARICA, HRIVŇÁKOVÁ 2015), vypovedajú o tom, že na rozdiel od hlavnej sezóny sú využívané najmä lacnejšie druhy ubytovania

Obrázok 2 Snowland – Valčianska dolina, Akadémia golfu – golfové odpalisko
Zdroj: Urbanová 2015

počas letnej turistiky. Využívajú sa kempingové zariadenia, chaty alebo ubytovanie v súkromí. Počas lyžiarskych pobytov sú preferované viac hotely alebo penzióny s vyšším štandardom. Na zimné športové aktivity minie účastník cieľového miesta omnoho väčšie množstvo peňazí (skipasy, lyžiarska výbava a pod.). Väčšinou si už sám nevarí, ale stravuje sa v reštauračných zariadeniach.

Skvalitňovanie služieb dnes vytvára veľmi dôležitý predpoklad pre rozvoj regionálneho a miestneho cestovného ruchu. Súvisí s príchodom turistov, ktorí lyžiarske strediská navštívia práve kvôli rekreácii, turistike a športu. Z toho vyplýva, že ubytovacie, stravovacie, ale aj ostatné služby v areáloch lyžiarskych stredísk by mali byť prispôsobené a zamerané na aktuálne potreby účastníkov cestovného ruchu. Nemali by sa profilovať len na primárne potreby, ale zohľadniť rôznu typológiu turistov a zvýšiť potenciál prilákania nových zákazníkov. Podniky by mali vytvárať komplexnú ponuku služieb rovnako v zimnej aj v letnej sezóne. Preto je potrebné v kontexte ponuky športovo-rekreačných služieb dbať na neustále sa meniaci dopyt a v závislosti od sezónnosti akcentovať predovšetkým ich efektivitu.

Momentálne žijeme v období vedecko-technickej revolúcie, ktorá nám prináša mnoho veľkých zmien týkajúcich sa najmä životného štýlu. Turistika v súčasnosti znamená vybočenie z každodenného zhonu a stresu pre stále viac ľudí. Preto patrí k najpreferovanejším voľno-časovým aktivitám.

Obrázok 3 Chopok Sever – Biela Púť – podujatie „Bikini Skiing"
Zdroj: https://www.facebook.com/jasnanizketatry?fref=ts 2015

Moderné technológie v rámci lyžiarskych stredísk, akými sú napr. lanovky, umožňujú na turistiku využívať a navštevovať viaceré veľmi ťažko dostupné miesta. Uľahčujú dostupnosť atraktívnych horských lokalít, ktoré sa stávajú prístupné širokým masám turistov. Súčasťou lyžiarskych stredísk sú hotelové rezorty, ktoré mimo ubytovacích a stravovacích služieb ponúkajú wellness služby alebo programy pre rodiny s deťmi a mnohé iné športové aktivity.

Ponuka lyžiarskych stredísk na Slovensku je veľmi rozmanitá. Nie každé svojimi traťami a službami úplne vyhovuje lyžiarom a ostatným účastníkom cestovného ruchu. Pri výbere rezortu sa vždy berú do úvahy viaceré faktory. Je to najmä počet zjazdoviek, ich obtiažnosť a dĺžka, kvalita snehu, možnosti ubytovania (buď priamo alebo v okolí), ponuky pre rodiny s deťmi (lyžiarske školy, program a pod.). Dnes značnú úlohu zohráva aj *aprés-ski* program.

V rámci spolupráce stredísk s ubytovacími a stravovacími zariadeniami vznikajú spoločné *balíčky*[1] a vernostné karty, na základe ktorých môžu návštevníci dnes využívať ubytovacie služby a zároveň realizovať predovšetkým rekreačnú turistiku prostredníctvom lyžiarskeho strediska. K dispozícii je okrem lanových dráh aj technika a výbava, ktorá im uľahčuje napr. horské výstupy a spríjemňuje čas strávený v prírode. Strediská v spolupráci s rôznymi združeniami, pod ktoré spadajú aj Štátne lesy alebo národné parky, vytvárajú značené turistické chodníky a cyklotrasy. V rámci nich pripravujú

[1] Rozumej kombinácia služieb cestovného ruchu (ubytovacie, stravovacie, dopravné ceniny atď.)

rozmanité športové atrakcie alebo kultúrne podujatia. Prispôsobujú ich rôznym kategóriám turistov tak, aby ponuka oslovila čo najširšie masy.

Lyžiarske strediská pomocou presunov na lanových dráhach uľahčujú pohyb aj pre turistov, ktorí by sa bez lanoviek len ťažko dostali na mnohé cieľové miesta. Počas prepravy lanovkou ponúkajú aj výhľady na okolie z vyššej perspektívy, čím zabezpečujú účastníkovi cestovného ruchu emocionálny zážitok.

Lyžiarske strediská zohrávajú v súčasnosti jednu z najdôležitejších úloh v rozvoji cestovného ruchu na Slovensku. Rozvoj lyžiarskych stredísk bol do 90. rokov 20. storočia v značnej miere brzdený politickou situáciou, ktorá ovplyvnila ich rozvojové aktivity a možné napredovanie (PILÁRIKOVÁ – MICHALÍK 2010:19-23). Aktuálne sa strediská snažia dostať na vyššiu úroveň neustále sa prispôsobujúcou ponukou svojich služieb, rozširovaním zjazdoviek a spoluprácou na úrovni destinácie. Vďaka tomu sa im darí vytvárať atraktívnu ponuku, ktorá je zameraná predovšetkým na maximalizáciu ziskov z cestovného ruchu v destinácii. Finálne produkty sú vytvárané spojením viacerých služieb tak, aby návštevníci lyžiarskych stredísk zároveň využívali aj ostatné možnosti v okolí. Nie sú to len stravovacie a ubytovacie služby, ale aj návšteva kultúrnych pamiatok, podujatí, wellness, nákupný cestovný ruch v okolí a pod.

V posledných rokoch bol prostredníctvom spolupráce združenia LAVEX s firmou SITOUR, s. r. o. realizovaný projekt kategorizácie lyžiarskych stredísk na Slovensku. Tým ich motivovali k rozvoju a zlepšovaniu svojej aktuálnej ponuky. Túto si strediská musia pravidelne rozširovať alebo minimálne udržiavať, nakoľko kategorizácia predpokladá ich hodnotenie v pravidelných časových intervaloch.

V minulosti boli strediská zamerané výhradne na ponuku iba v zimnej – hlavnej sezóne, ktorá bola závislá na prírodných podmienkach a na počasí. Následnými rekonštrukciami prepravných zariadení po roku 2000 vytvorili možnosť prepravy v strediskách aj počas letnej sezóny, nakoľko pôvodné vleky nahradili lanové dráhy, ktoré sú sedačkové alebo kabínové (GREŠO 2012 : 4 – 7).

Väčšie a významné lyžiarske strediská sa nachádzajú v atraktívnom prostredí, kde návštevníci radi trávia voľný čas aj počas letného obdobia. Strediská preto začali vytvárať infraštruktúru hlavne pre realizáciu športov a rôznych aktivít počas mimosezónneho obdobia, ktoré dopĺňajú kultúrnymi podujatiami. Ponuku sa snažia prispôsobiť cieľovým skupinám. Taktiež prispôsobujú podmienky poskytovania služieb, prostredníctvom ktorých sa snažia dosiahnuť požadovanú úroveň.

Na základe štatistických údajov možno tvrdiť, že o využívanie lyžiarskych stredísk na Slovensku počas mimosezónneho obdobia je zo strany návštevníkov čoraz väčší záujem. Tento rok k tomu prispela aj problematická bezpečnostná situácia vo viacerých prímorských letoviskách, ktoré boli posledné

roky navštevované v rámci pasívneho cestovného ruchu. Z tohto dôvodu sa návštevnosť Slovenska počas letnej sezóny v roku 2016 v porovnaní s minulými rokmi (2013, 2014, 2015) výrazne zvýšila.

Celosezónne využitie lyžiarskych stredísk si vyžaduje neustály rozvoj adekvátnych možností pre rôzne kategórie turistov. Prostredníctvom správnej ponuky zo strany lyžiarskych stredísk by mohlo dôjsť k recipročnému uspokojeniu potrieb spotrebiteľov a poskytovateľov služieb. Návštevníkom horských stredísk ponúknuť využitie lyžiarskych tratí a lanových dráh aj v lete – spojením s rôznymi inými atrakciami a športovými aktivitami. Budujú sa napr. cyklotrasy, bobové dráhy, turistické chodníky v blízkosti hlavných lyžiarskych tratí a podobne. Lyžiarske strediská si v súčasnosti takýmto spôsobom začínajú zabezpečovať zisk mimo svojej hlavnej sezóny. Tá bola za posledné roky v kontexte klimatických zmien nepredvídateľná. Mnohé strediská boli v posledných rokoch po zimnej sezóne skôr stratové. Aj tieto zmeny prinútili developerov lyžiarskych stredísk uvažovať nad rozširovaním ponuky stálych služieb. Dôležité je pritom aj zvyšovanie kvality poskytovaných služieb.

Záver. Lyžiarske strediská ponúkajú vo svojich areáloch široké spektrum športových aktivít, ktoré vedia za dostupné ceny prepojiť s ostatnými službami (ubytovanie, stravovanie). Dokazuje to aj zvyšujúca sa návštevnosť počas mimosezónneho obdobia, viditeľná najmä v lete minulého roka. Zvýšená návštevnosť a záujem o cestovanie na Slovensku boli zapríčinené

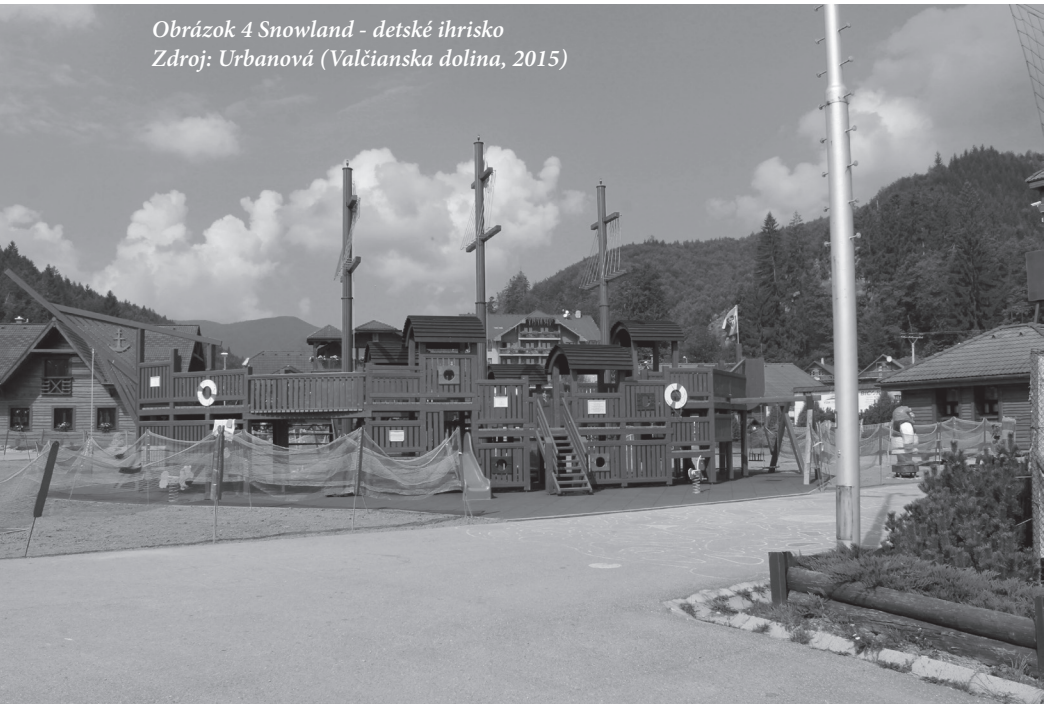

Obrázok 4 Snowland - detské ihrisko
Zdroj: Urbanová (Valčianska dolina, 2015)

Obrázok 5 Chopok Juh, Múzeum lanovky „Von Roll“
Zdroj: http://www.jasna.skhoryletna-dovolenka (2016)

najmä strachom ľudí cestovať do rizikových zahraničných destinácií. Záujem o cestovanie na Slovensku bol citeľný najmä v tých destináciách cestovného ruchu, ktoré okrem ubytovacích a stravovacích služieb poskytovali aj doplnkové služby – nielen wellness, ale najmä možnosti športu, turistiky, zábavy a rôzne typy podujatí pre rodiny s deťmi.

Literatúra a pramene:

GREŠO, M. Náš hosť. In LAVEX info: Lanová doprava, cestovný ruch, manažment, marketing. ISSN 1336-1953, 2012, roč. 39, č. 2, s. 4 – 7.

GÚČIK, M. a kol. Manažment cieľového miesta cestovného ruchu. Banská Bystrica : DALI – BB, 2012. 219 s. ISBN 978-80-8141-025-3.

JUNGER, J. a kol. Turistika a športy v prírode. Prešov : Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, 2002. 267 s. ISBN 80-8068-097-3.

Slovensko: od veľkých stredísk po najmenšie [online]. 2015. [cit. 2015-03-16]. Dostupné na Internete : <http://www.onthesnow.sk/slovensko/lyziarske-strediska.html>

MICHALÍK, B. – PILÁRIKOVÁ, A. Organizácia domáceho turizmu na Slovensku. In: Kontexty kultúry a turizmu. ISSN 1337-7760. 2010, roč. 3, č. 1, s. 19-23.

ŠTOFAN, B. Dejiny horského lyžovania: Skialpinizmus. Tatranská Lomnica : I&B , 2008. 93 s. ISBN 978-80-969017-7-7

Štatút projektu „Kategorizácia lyžiarskych stredísk Slovenskej republiky“ [online]. 2012. [cit. 2015-03-14]. Dostupné na internete : <http://www.lavex.sk/docs/statutpkls.pdf>

Zoznam informátorov

DEVEČKOVÁ, Veronika. Tatry Mountain Resorts : 2015
GAZDARICA, Tomáš. Manažér marketingového oddelenia, Malinô Brdo ski & bike, Ružomberok : 2015
GREŠO, Miroslav. Riaditeľ združenia LAVEX, Lanovky a vleky : 2015
HRIVŇÁKOVÁ, Veronika. Vedúca marketingového oddelenia, Snowland Yety s. r. o. : 2014, 2015
STYKOVÁ, Ľubica. SITOUR, spol. s. r. o. : 2015
TEKELJAKOVÁ, Andrea. Infocentrum Jasná Nízke Tatry, Chopok sever : 2015

Kontakt:

Mgr. Lucia Urbanová
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: lucia.urbanova@ukf.sk

Recenzia

HREŠKO, J. – PETLUŠ, P. a kol.: Atlas archetypov krajiny Slovenska. Nitra 2015. 113 s.

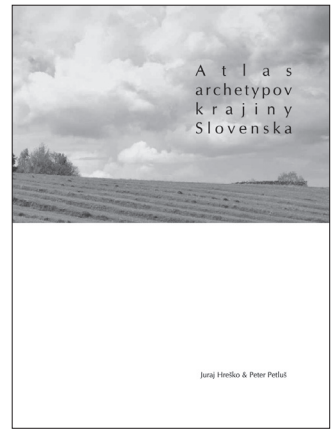

Knižná publikácia s názvom Atlas archetypov krajiny Slovenska vznikla na pôde Katedry ekológie a environmentalistiky, Fakulty prírodných vied Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre v spolupráci s Ústavom krajinnej ekológie Slovenskej akadémie vied. Kolektív autorov (spolu 19) tu prezentuje 21 príkladov vývoja krajiny v rôznych častiach Slovenska s akcentom na identifikáciu jednotlivých archetypov krajiny. Súčasťou publikácie sú jasne formulované a koncipované terminologické a teoretické vymedzenia danej problematiky.

Metodika výberu a identifikácie jednotlivých archetypov pozostáva z viacerých nadväzujúcich krokov. Pozitívne hodnotím vizuálnu, multimierkovú interpretáciu leteckých snímok – ortofotosnímok, ktorá prezentuje základný krok pri práci s podobnou problematikou. Pri identifikácii súčasného stavu krajiny boli použité ortofotomapy a letecké snímky z rokov 2002 až 2007. Hodnotnou skutočnosťou, bez ktorej by nebola možná presná identifikácia archetypov krajiny, je aplikácia historických leteckých snímok z roku 1949. Jednotlivé analýzy a porovnania sú doplnené o terénny výskum, počas ktorého bola zhotovená aj fotodokumentácia. Samotná identifikácia, klasifikácia a interpretácia jednotlivých archetypov je pomerne náročným procesom, ktorý ovplyvňuje veľké množstvo prvkov v krajine (napr. výšková zonálnosť, georeliéf a pod.). V samotnej publikácii sa nachádza veľký počet parametrálne odlišných lokalít, čo mohlo pôsobiť problematicky, hlavne pri klasifikácii. Autori sa však s týmto problémom vysporiadali a samotný atlas predstavuje metodicky, štrukturálne a informačne vyvážený celok.

Výsledky sú spracované v geografických informačných systémoch, ktorých grafika a výpovedná hodnota spĺňa parametre vedecké, ale aj populárno-náučné.

Jednotlivé kapitoly, zamerané na konkrétne príklady výskumu krajiny (napr. Komárno, Brhlovce, Nitra, Ždiar a iné), obsahujú informácie zamerané na formovanie a vývoj krajinného typu. Súčasťou je aj identifikácia podmienok a faktorov usporiadanosti a pravidelnosti vzorov krajinných prvkov a vzťah medzi týmito podmienkami a faktormi. Jednotlivé fotografie a mapové podklady tvoria bázu informácií o spôsobe využitia krajina (land use), ktorého analýzou autori zistili viaceré hodnotné skutočnosti.

Za prínos tejto publikácie môžeme považovať identifikáciu jednotlivých archetypov krajiny ako napr. archetyp rovín a nív (mesto Komárno, obce Plaveč a Rad), archetyp krajiny eróznych brázd (obec Becherov), archetyp vrchovinového až vysočinového podhôľneho reliéfu (obce Ždiar, Malá Frankova a Jezersko), prípadne archetyp vrchoviny na okraji krasovej planiny (obec Jabloňov nad Turňou).

Atlas reprezentuje príklady výskumu krajiny, ktoré realizovalo veľké množstvo autorov, pričom na záver je možné konštatovať, že samotné informácie sú metodicky a štrukturálne vyvážené a hodnotné. Publikáciu môžu využiť aj študenti katedier, ktorých výučba je zameraná na problematiku geografie, krajinnej ekológie, kultúry a histórie, prípadne odborná verejnosť. Publikácia je hodnotným príkladom výskumu krajiny, ktorá predstavuje základný prvok štúdia v mnohých vedných odboroch.

Marián Žabenský

Recenzia

KAŇA, R. a kol.: Odkazy minulosti – banské technické a kultúrne pamiatky lokality UNESCO Hodruša-Hámre. Banská Štiavnica 2016. 191 s.

Richard Kaňa sa dlhodobo venuje histórii baníctva v obci Hodruša-Hámre, z profesijného hľadiska aktuálne pôsobí ako vedúci banskej expozície na bani Starovšechsvätých v Hodruši-Hámroch a predseda

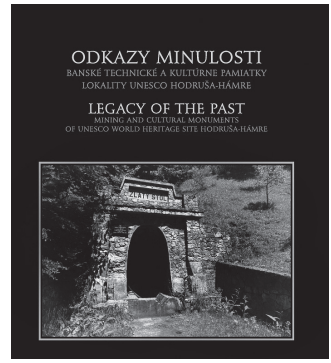

Banskoštiavnicko – hodrušského baníckeho spolku. A do roku 2013 zastával post riaditeľa a konateľa spoločnosti Slovenská banská, s.r.o. (spoločnosť, ktorá ako jediná v strednej Európe vykonáva do súčasnosti ťažbu zlata). Kolektív autorov pod vedením R. Kaňu prichádza v roku 2016 s treťou publikáciou, ktorá sa venuje pamiatkam v obci *Hodruša Hámre*. Úspešná publikácia *Hodruša v zemi baníkov* (2011) priblížila históriu a súčasnosť baní v obci Hodruša a práca *Hodrušské hlbiny – podzemný svet baníkov* (2013) sa zamerala na problematiku dejín hodrušských baní.

Publikácia Odkazy minulosti – banské technické a kultúrne pamiatky lokality UNESCO Hodruša-Hámre sa orientuje na priblíženie banských technických pamiatok, ktoré sa zachovali v rôznom technickom stave až do súčasnosti, ako aj kultúrnymi pamiatkami v Hodruši-Hámroch, neoddeliteľnej súčasti lokality UNESCO Banská Štiavnica a pamiatky jej okolia. Cieľom publikácie je informovať o existencii a predovšetkým celospoločenskom význame pamiatkových objektov, ktoré sa vo viacerých prípadoch nachádzajú v nevyhovujúcom technickom stave, čo znásobuje potrebu informovanosti, záchrany a ochrany jedinečného kultúrneho dedičstva pre budúce generácie. Tretí výstup aktívnej publikačnej činnosti Richarda Kaňu má ambíciu zosumarizovať banské technické a kultúrne objekty na riešenom území, poskytnúť ich stručnú historickú charakteristiku a popis súčasného stavu.

Publikácia *Odkazy minulosti – banské technické a kultúrne pamiatky lokality UNESCO Hodruša-Hámre* je z hľadiska svojej obsahovej štruktúry rozdelená do 14 hlavných kapitol, ktorým predchádza predstavenie problematiky v podobe úvodu, kde autor čitateľa stručne oboznámi s témou baníctva, nutnosťou chrániť a prezentovať banské kultúrne dedičstvo verejnosti. V ďalšej časti približuje zápisky cestovateľa z Londýna a jeho dojmy z bane v Hodruši, nasleduje zmienka o zápise na Zoznam svetového kultúrneho dedičstva UNESCO a autor taktiež predkladá rozčlenenie/klasifikáciu banských technických a kultúrnych pamiatok z hľadiska ich účelu. Ťažisko knihy je orientované na priblíženie najvýznamnejších banských technických a kultúrnych pamiatok v lokalite UNESCO Hodruša-Hámre čitateľom, pričom autor zvolil zoradenie objektov podľa geografickej polohy s prihliadnutím na začlenenie k banským závodom/baniam alebo druhu využitia.

Prvá kapitola sa orientuje na problematiku Dolnohodrušského závodu, vrátane prislúchajúcich prejavov banskej činnosti na povrchu, ústí štôlní a ich vstupných portálov a vybraných podzemných súborov banských diel. Autor rozoberá aj areál povrchových banských objektov, predstavujúci najrozsiahlejší a najzachovalejší súbor povrchových objektov v obci, ktorý je

do súčasnosti v prevádzke pre potreby Slovenskej banskej s.r.o. Nasledujúca časť sa venuje banskej činnosti na žilách Katarína a Anton, ktorú vykonávalo ťažiarstvo Thiergarten.

Rozsiahlemu Hornohodrušskému banskému závodu autor venoval ďalšie kapitoly, ktoré sú rozčlenené podľa činnosti na jemu prislúchajúcich baniach. Zameriava sa na povrchové prejavy banskej činnosti, ústia štôlní, kde vyzdvihuje rekonštrukcie portálov, ktoré zabezpečilo OZ Kerling, šachty s prislúchajúcimi objektmi, banské hlušinové odvaly a budovy správ banských závodov. Kaňa sa v tejto časti publikácie venuje aj vybraným podzemným banským dielam a povrchovým objektom bane Starovšechsvätých, ktoré boli zrekonštruované pre expozičné účely a od roku 2014 ich prevádzkuje Slovenská banská s.r.o.

Piata kapitola je venovaná objektom po banskej činnosti na žilách Jozef, Rabenstein, Umbruch, Medená a Bärenleuten, ktoré sa nachádzajú vo východnej časti obce v lesnom teréne po oboch stranách cesty z Hodruše-Hámrov do Banskej Štiavnice. Pozitívne hodnotíme fakt, že autor pri každom objekte približuje možnosti prístupu, keďže nie sú súčasťou žiadnej značenej turistickej ani náučnej trasy.

Nasledujúca časť práce prezentuje objekty v súčasnosti aktívnej bane Rozália. Autor kladie dôraz na novodobú históriu (20. a 21. storočie) vybraných podzemných a povrchových banských objektov. Prevádzkové objekty a hlušinové odvaly z bane Rozália sa nachádzajú na konci Hodrušskej doliny pri Hornom hodrušskom tajchu, v blízkom susedstve športovo – rekreačného zariadenia Salamandra Resort, ktoré bolo vybudované na hlušinovom odvale vzniknutom pri razbe autotunela. Banskú činnosť na najvýchodnejších rudných žilách Amália a Ochsenkopf – Roxner v Hodrušskej doline autor načrtáva v siedmej kapitole a v poslednej kapitole, zameranej na banské závody a prislúchajúce technické pamiatky, sa čitateľ zoznámi s objektmi ťažiarstva Moder na Kopaniciach.

Téma dedičných odvodňovacích štôlní a nadväzujúcich objektov je predmetom autorovho záujmu v deviatej kapitoly práce. Svoju pozornosť obracia na Hodrušskú dedičnú štôlňu, Voznickú dedičnú štôlňu a Novú dedičnú štôlňu a zároveň opisuje šachty Mayer I. a II., ktoré boli razené počas prác na odvodňovacích štôlňach. Areál šácht v súčasnosti tvorí historicky hodnotný komplex so zachovaným strojným zariadením, čím ich zaraďujeme k lokalitám, ktoré po adekvátnej adaptácií majú potenciál pre využitie v cestovnom ruchu. V priebehu storočí vznikli v obci Hodruša-Hámre mnohé sprievodné – nevýrobné pamiatkové objekty, ktorých sumarizácia a deskripcia je predmetom desiatej kapitoly. Autor v ďalšej časti monografickej práce kladie dôraz na podrobný opis banského vodohospodárskeho systému, kde venuje pozornosť známym tajchom v kontexte ich komplexného vodohospodárskeho systému, vrátane náhonných a zberných jarkov, sústreďuje sa aj na súbor zariadení, využívajúcich vodu na technologické a energetické účely.

Kapitoly v záverečnej časti sa okrajovo dotýkajú ťažby železných a nerudných surovín v Hodrušskej doline, najvýznamnejších sakrálnych objektoch a významných baníckych hrobov.

Záverečná časť publikácie obsahuje kompletný zoznam najvýznamnejších banských technických a kultúrnych pamiatok lokality UNESCO Hodruša-Hámre a doslov, v ktorom autor predkladá podnetné úvahy o potrebe ochrany technických kultúrnych pamiatok, ktoré sa nachádzajú v prírodnom prostredí, a preto do značnej miery unikajú pozornosti štátnych orgánov. Úlohu podnikateľských subjektov, neziskových organizácií a fyzických osôb ilustruje na príklade obce Hodruša-Hámre, kde sa v starostlivosti o kultúrne dedičstvo analyzovanej lokality angažuje spoločnosť Slovenská banská, s.r.o., Banskoštiavnicko-hodrušský banícky spolok a Občianske združenie Kerling.

R. Kaňovi sa podarilo dôkladne zdokumentovať historický vývoj a súčasný stav technických objektov a kultúrnych pamiatok v obci Hodruša-Hámre. Práca je výsledkom dlhoročného záujmu a osobného zanietenia autorského kolektívu o riešenú problematiku. Pozitívne hodnotíme tematickú nadväznosť publikácií autorského kolektívu pod vedením Richarada Kaňu, pričom záujemcovia o komplexný obraz o dejinách hodrušského baníctva, analyzovaný z viacerých aspektov, môžu pri získavaní odborných a doplňujúcich informácií siahnuť aj po predchádzajúcich knihách. Výrazným prínosom hodnotenej knižnej novinky je rozsiahla fotodokumentácia, ktorá vo vysokej kvalite a s dôrazom na detail prezentuje zmienené pamiatky v ich súčasnej podobe. Vďaka anglickému abstraktu a stručným anglickým sprievodným textom k obrazovej dokumentácii má publikácia potenciál osloviť aj anglicky hovoriacich čitateľov, a tým zväčšiť okruh záujemcov o kultúrne dedičstvo obce Hodruša-Hámre. Z vedecko-výskumného aspektu je publikácia spracovaná na základe štúdia relatívne malého množstva literárnych a archívnych prameňov, čo je kompenzované aktívnou výskumnou činnosťou v teréne, prostredníctvom ktorej *Odkazy minulosti* prinášajú informácie o aktuálnom stave a využití banských technických a kultúrnych pamiatok. Aktualizované vydanie publikácie by mohlo byť doplnené mapou, s presným umiestnením pamiatok a ich GPS súradnicami, ktoré ocení najmä nezainteresovaný čitateľ bez znalostí miestnych pomerov. Publikácia s prehľadnou štruktúrou, pútavým obsahom a kvalitnou fotodokumentáciou je určená čitateľom s odborným záujmom o dejiny obce a baníctva, obyvateľom obce a regiónu, ako aj laickej verejnosti so záujmom o banské dedičstvo, jeho ochranu a prezentáciu.

Barbora Predanocyová

Recenzia

Juraj Novák – Richard E. Pročka: Architektúra 20. storočia v Nitre. Krakow 2016. 207 s.

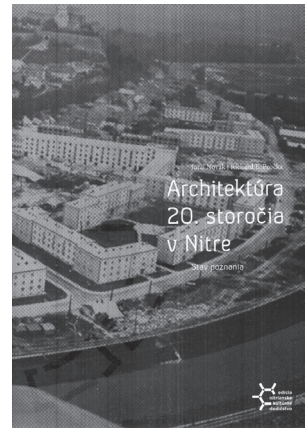

Do spektra populárno-náučných publikácií o Nitre pribudla v závere roka 2016 kniha Architektúra 20. storočia v Nitre. Jej autori, Juraj Novák a Richard E. Pročka, tu na viac ako 200 stranách poskytujú hĺbkový pohľad do problematiky architektonického vývoja mesta Nitra v neľahkom, ale veľmi dynamickom období. Ich cieľom je priblížiť odbornej i laickej verejnosti rôzne stavebné diela, projekty a priestory, spolu s ich tvorcami, príbehmi a pohľadom do súčasnosti. Recenzentmi publikácie sú prof. Dr. Ing. arch. Henrieta Moravčíková a doc. Mgr. Miroslav Ballay, PhD., vydanie podporila Nitrianska komunitná nadácia.

Hneď pri úvodnom čítaní asi mnohých napadne otázka, prečo podobná kniha nevznikla oveľa skôr. Odpoveďou je nesmierne množstvo časovo náročnej, tvorivej, bádateľskej a vedecko-výskumnej práce, ktorú si takýto materiál vyžaduje. Relevantných zdrojov k problematike bolo dosiaľ publikovaných skutočne veľmi málo (možno sem zaradiť niektoré prezentačné materiály, príp. čiastkové výstupy Krajského pamiatkového úradu). Je zároveň pozitívnym i smutným konštatovaním, že vydanie knihy neiniciovala miestna samospráva či zodpovedné inštitúcie, ale je výsledkom dlhodobého úsilia ľudí – „nadšencov“, ktorí tému dokázali adekvátne spracovať aj v rámci iných pracovných aktivít.

Na prvých stranách autori približujú svoj publikačný zámer, ktorý reaguje na nízke povedomie, slabú informovanosť a nezáujem o hodnotnú architektúru 20. storočia. Tento stav odôvodňujú predovšetkým dlhodobou

dekulturalizáciou našej spoločnosti počas totalitného režimu a s tým súvisiacou absenciou istej kultúrnej kontinuity. V nasledujúcich častiach predstavujú konkrétne architektonické projekty, od čias secesie a historizmu, cez rondokubizmus, modernu, funkcionalizmus, socialistický realizmus, až po neskorú modernu a porevolučné roky. Každé obdobie začína krátkym všeobecným exkurzom do jeho vzniku a vývoja, po ktorom autori plynule prechádzajú k reflexii súdobej situácie v Nitre. Chronologické radenie je veľmi prehľadné a umožňuje čitateľom lepšie porozumieť zmenám a inováciám, ktoré postupne prinášali jednotlivé vývojové fázy. Osobitne oceňujem aj spracovanie menej známych objektov, ktoré vnímame skôr ako bežnú súčasť zástavby (napr. Poštárska kolónia na Hospodárskej ulici, vily na Fraňa Mojtu, Kmeťkovej či Farskej ulici). Súčasťou knihy je aj niekoľko veľmi prekvapivých zistení (napr. objav odliatku leva na budove hlavnej pošty či nesmierne progresívny a nadčasový projekt architekta M. M. Scheera výstavby sídliska Klokočina). Zaujímavým čítaním sú aj profily konkrétnych architektov, ktorí sa najviac zaslúžili o novú tvár mesta. Aj z hľadiska formálneho spracovania si zachováva publikácia vysoký kvalitatívny štandard. Štylizácia textu je primeraná a zrozumiteľná pre laickú i odbornú verejnosť. Má moderné, úhľadné a funkčné grafické spracovanie. Rovnocenným doplnkom k textu je bohatý ilustračný materiál – historické fotografie objektov, portréty, pôvodné plány či pôdorysy zachytávajúce skutočnosť v čo najvernejšej podobe.

Predmetná publikácia je najmä po obsahovej stránke skutočne prelomovým dielom, čoho dôkazom je o.i. nesmierne množstvo použitej literatúry. Jej rozsiahla informačná báza napovedá, že nie je len integrujúcim súpisom už publikovaných zdrojov, ale za jej vydaním stojí intenzívne autorské bádanie v archívoch a viac ako rok trvajúci zber údajov. Mnohé zo získaných údajov ďalej upresňuje, opravuje, porovnáva, kriticky posudzuje z hľadiska relevancie a uvádza do celkom nových súvislostí. Pozitívne možno hodnotiť aj akúsi celkovú objektivitu a neutralitu publikácie – autori jednotlivé obdobia či projekty predstavujú bez toho, že by ich (zámerne či podvedome) umiestňovali na rôzne kvalitatívne stupne či akýmkoľvek spôsobom deklarovali svoj osobný hodnotiaci postoj. Mnohé podnetné myšlienky nechávajú otvorené predovšetkým v tých častiach, kedy sa venujú súčasnému (ne) funkčnému či (ne) správnemu využívaniu. Autori viackrát poukazujú na skutočnosť, že publikácia je len prvým krokom k širším výstupom a jej zámerom nie je byť komplexným dielom. Podtitul – stav poznania – tiež naznačuje, že podáva len doposiaľ získaný sumár poznatkov k problematike a viaceré aspekty necháva nezodpovedané. Je prirodzené, že informácie sa môžu v priebehu ďalšieho skúmania meniť a upravovať. Napokon, autori sami nabádajú k tomu, že ďalší výskum v tejto oblasti je viac ako vítaný a potrebný. Jedinou slabšou stránkou publikácie je azda skutočnosť, že autori sa už len v obmedzenom rozsahu venovali porevolučnému vývoju

architektúry. Príčinou môže byť nedostatok času pri príprave či limitovaný knižný rozsah, ale aj fakt, že toto obdobie je ešte pomerne čerstvé a absentuje tu odstup potrebný pre jeho objektívne posúdenie. Keďže publikácia má zámer byť implementovaná aj do výučbového procesu na základných a stredných školách, bolo by nápomocné uviesť aspoň rámcový slovník použitých stavebno-architektonických výrazov (napr. rizalit, režná tehla, arkier).

V závere sa môžeme pýtať, komu a prečo by mala byť táto publikácia určená. Architektúra 20. storočia je pevnou súčasťou hmotného a nehmotného kultúrneho dedičstva našich miest a je potrebné na ňu čoraz intenzívnejšie upozorňovať. Azda nie je príliš smelé tvrdiť, že svoje miesto by mala kniha nájsť v knižnici každého obyvateľa mesta. Je potrebné si uvedomiť, že Nitra bola moderným mestom, kde sa bežne aplikovali európske trendy a kde našli uplatnenie mnohí talentovaní stavitelia. Publikácia by sa mala stať integrovanou súčasťou vzdelávacieho procesu na základných, stredných i vysokých školách v širšom regióne. Dôrazne apeluje na to, aby si všetky zainteresované subjekty začali uvedomovať hodnotu priestoru, v ktorom žijeme. Azda pomôže zmierniť pretrvávajúcu ľahostajnosť, apatiu a nízky záujem obyvateľstva i inštitúcií o túto sféru. Mohla by byť súčasne inšpiráciou pre ostatné územné jednotky, ako podobné témy mapovať, spracovávať, prezentovať a využívať v prospech trvalej udržateľnosti. Jej význam vidíme aj z pohľadu manažmentu kultúry a turizmu. Môže byť podnetným materiálom pre získanie odpovedí na neutíchajúcu a dodnes nezodpovedanú polemiku využívania a ochrany kultúrnych zdrojov. Po editácii niektorých údajov by mohla slúžiť aj ako podklad k novému okruhu v rámci sprevádzaných prehliadok mesta, ktoré by navyše mohla spestriť aj možnosť osobnej návštevy niektorých objektov. Informácie by mohli byť sekundárne využívané pri tvorbe interaktívnych propagačných hier, prezentačných materiálov, sprievodných programov a v odvážnejšej podobe tiež dokonca ako hlavný motív pre komplexnú marketingovú kampaň mesta. Kniha veľmi dobre akcentuje to, že v cestovnom ruchu je podstatné rozprávanie príbehov „storytelling". I za tou zdanlivo najobyčajnejšou budovou sa môže ukrývať úžasné tajomstvo – príbeh, ktorý nielen predáva, ale je aj vzácnou a pevnou súčasťou nášho kultúrneho dedičstva.

Michala Dubská

Recenzia

NÁDASKÁ, K.: Rok v slovenskej ľudovej kuchyni. Farby, chute a vône Slovenska. Bratislava 2016. 232 s.

Strava ako základná biologická potreba človeka bola po staročia ovplyvňovaná mnohými faktormi – prírodnými, historickými, sociálnymi, či ekonomickými. Podmienená a formovaná týmito činiteľmi bola predurčená na rozmanitosť a pestrosť v podobe rastlinných, živočíšnych pokrmov a tradičných nápojov. Spolu so spôsobmi stravovania tvorí súčasť kultúry každého etnika a vďaka svojmu vývoju a formám je súčasťou kultúrneho dedičstva aj jadrom kulinárnej kultúry. Tradičná strava v podobe jedla, pitia, stravovacích situácií tvorí dôležitú súčasť kultúry i životného štýlu.

Napriek snahám o zachovanie tohto kultúrneho javu sa čoraz častejšie stáva neprehliadnuteľným celosvetový trend globalizácie, ktorý svojim prienikom prináša negatíva v podobe nivelizácie jedinečnosti národných kultúr, typických a charakteristických pre každú krajinu. Tento aspekt zvýrazňuje i súčasný multikulturalizmus, ktorý v stravovaní vidíme predovšetkým pod rúškom „zákazníckej konvergencie" – zákaznícke chovanie vo svete sa začína zbližovať a jedlá typické pre jednu krajinu sa stávajú populárne aj inde vo svete. Typickým príkladom je talianska pizza, cestoviny, turecký kebab, japonské sushi a pod.

V nadväznosti na gastronomické trendy vo svete si čoraz častejšie uvedomujeme potrebu zachovávania tradičných hodnôt v stravovaní. K tomuto trendu smeruje i Slovensko, ktoré je z pohľadu stravy bohaté a zaujímavé pre miestne obyvateľstvo i pre turistov.

Až na zopár významných etnológov venujúcich sa strave a stravovaniu na Slovensku, nebola táto problematiku doposiaľ tak komerčne spracovaná,

ako nám ponúkla autorka publikácie „*Rok v slovenskej ľudovej kuchyni*" Katarína Nádaská. Ide o známu etnologičku, ktorá sa v rámci svojho odborného pôsobenia venuje popularizácii vedy, predovšetkým v oblasti tradičnej kultúry. V rámci svojho odborného zamerania sa najnovšie sústredila na tradičnú slovenskú kuchyňu, o ktorej je presvedčená, že môže byť: „*žriedlom originálnych farieb, chutí a vôní Slovenska, ku ktorým sa oplatí vracať aj v dnešných časoch, keď do našej stravy masívne prenikajú vplyvy svetovej kuchyne.*" Keďže slovenská kuchyňa je spätá s rodinným životom a obyčajovými tradíciami našich predkov, je to dôvod, prečo sa Nádaská rozhodla predstaviť túto časť kultúry verejnosti. Na zaujatie dnešného čitateľa ponúka množstvo receptov získaných z terénnych výskumov a doplnených pútavými fotografiami.

Publikácia je rozdelená na tri hlavné okruhy, pričom rozsahovo má 232 strán. V prvej časti sa Nádaská venuje vývinu stolovania od histórie používania stola, stolovania a zasadacieho poriadku až po použitie príboru a spôsobov prípravy pokrmov. Túto časť uzatvára najčastejšie používanými surovinami v našej kuchyni – konkrétne v kapitole „Z čoho sa varilo a pieklo v tradičnej kuchyni". Práve tá je obsahovo najpodrobnejšie rozdelená na podkapitoly, v ktorých detailne opisuje najvýznamnejšie suroviny využívané k príprave tradičnej slovenskej stravy – obilniny, zelenina, huby, ovocie, vajcia, mäso, živočíšne tuky, rastlinné oleje a nápoje. Nezabúda na dochucovacie prostriedky, bez ktorých si dnes prípravu pokrmov nedokážeme predstaviť – objasňuje význam soli, medu, cukru, octu a korenín.

Druhá časť plynule prechádza ku charakteristike regiónov Slovenska, v ktorej autorka približuje regióny zaujímavé z pohľadu typických jedál a nápojov. Okrem stravy stručne predstavuje dané územia i z pohľadu fyzicko-geografickej polohy, histórie a tradičnej kultúry.

Z praktického hľadiska je publikácia najvýznamnejšia práve treťou časťou. Je najrozsiahlejšia a tvoria ju recepty. Usporiadané sú podľa ročných období do samostatných podkapitol. Všetky recepty sú upravené tak, aby sa podľa nich dalo variť aj dnes. Recepty sú doplnené zaujímavými profesionálnymi fotografiami a autorka pridáva i alternatívnu zdravšiu verziu, ktorou oslovuje oveľa väčší okruh čitateľov. Zároveň tak nadväzuje na aktuálny trend v gastronómii, spájajúci tradície s modernými prvkami.

Ďalším plusom publikácie je, že K. Nádaská oslovila k spolupráci významné slovenské foodblogerky Anetu Orosiovú a Janicu Lacovú. Tie sú známe predovšetkým ako autorky kníh o varení a spolumajiteľky školy varenia. Založili popredný foodblog „JEM INE" a taktiež sú ambasádorkami nadácie šéfkuchára Jamieho Olivera. Práve ony ponúkli receptom K. Nádaskej zdravšiu verziu. Autorka tak oslovila i mladšie generácie, čím prispela k návratu tradičných slovenských jedál do domácností a zároveň vyzdvihla ich kvalitu, hodnotu, dala do povedomia ich vývoj a nepriamo prispela k trvalej udržateľnosti tradícií v mladých rodinách.

Katarína Kompasová

Správa

Správa o ŠVOČ na KMKaT 2017

Dňa 29.03.2017 sa na Katedre manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre uskutočnilo katedrové kolo ŠVOČ. S potešením môžeme konštatovať, že záujem študentov o účasť na ŠVOČ pretrváva. Úroveň prác je vysoká a študenti majú možnosť prezentovať projekty, ktoré môžu rozvíjať v praxi. ŠVOČ sa zúčastnili študenti dennej formy štúdia bakalárskeho aj magisterského stupňa. Počet prihlásených prác bol 31 a na ich vypracovaní a prezentácii sa podieľalo 50 študentov. Súťažilo sa v 3 sekciách: 1. Cestovný ruch a jeho rozvoj (komisia: PhDr. Katarína Kompasová, PhD.- predseda, PhDr. Roman Zima, PhD., Mgr. Lucia Urbanová); 2. Kultúra a jej rozvoj (komisia: PhDr. Marcel Mudrák, PhD.- predseda, Mgr. Silvia Letavajová, PhD., Mgr. Tamás Pluhár); 3. Jazyková sekcia (komisia: PaedDr. Lucia Záhumenská, PhD.-predseda, Mgr. Jana Hučková, PhD., PaedDr. Andrea Molnárová, PhD.).

V 1. sekcii bolo prezentovaných 9 prác. Dominik Špaček, Jakub Bačo a Peter Kováčik: *Kúpele Korytnica – s akcentom na zachovanie kultúrneho dedičstva*; Mária Pátková: *Castrum Preuge – záhada slovenského stredoveku*; Denis Durst a Andrea Klimeková: *Cestovný ruch v mestách Levoča a Bardejov*; Petra Kvasňovská a Ema Meszárosová: *Temný turizmus a jeho rozvoj na Slovensku*; Romana Bátorová a Margaréta Čerbová: *Dark tourism vo svete a na Slovensku*; Michal Hrnčiar a Alica Hudáková: *Penzión „Touch the Nature"*; Alica Zíková: *Sex turizmus;* Petra Péliová, Magdaléna Jócsiková a Nikoleta Ludasová: *Zaspi v meste*; Jakub Šprtka: *Vínne cesty.*

V 2. Sekcii študenti predstavili 12 prác. Viktor Ďurakov: *Technické stavby na Slovensku a ich využitie v okrese Komárno*; Martina Ďurkovská a Petra Rafaelisová: *Kultúrny cestovný ruch v kontexte edukačného programu v meste Kremnica*; Jana Môťovská a Ján Válek: *Vplyv antickej mytológie na súčasnú kultúru*; Tamara Tkáčová, Veronika Šišková a Denisa Bojdová: *Poklad na Martinskom vrchu*; Žaneta Magová: *Subkultúra hippies*; Dunja Čukovič a Bjanka Krdzovič: *Pamiatky UNESCO na Slovensku a v Srbsku*; Katarína Mičicová a Terézia Repová: *Využitie motívov tradičnej ľudovej kultúry v súčasnom priemysle*; Denisa Rosipajlová a Renáta Balogová: *Ako nebyť v Kórei a v Japonsku za barbara*; Kristína Kúdeľová: *Zviditeľnenia historického významu obce Starý Tekov*; Natália Radimáková a Veronika Siposová: *Prezývky*

vybraných obcí v okolí Trenčína; Terézia Bosmanová: *JasTRADUJ*; Michaela Madalina Tuska: *Rola školstva a spolkov v kultúre v Nadlaku.*

V 3. sekcii tvorilo program 10 prác. Veronika Jurinová: S*ummer English school for foreign students*; Dominika Molnárová a Veronika Horváthová: *Places that are not discovered by tourists;* Karina Antalová: *Rund um den Müritzsee*; Kristína Králiková a Eva Kovácsová: *The world's weirdest restaurants;* Dominika Ašverusová: *Kennst du Zürich?* ; Jakub Bačo: *Interessante Orte in München*; Dominika Voletzová: *Die schönste, was in Island gibt*; Dóra Szabó: *Wedding tourism*; Dominika Škorňová: *Oktoberfest als Bestandteil des Biertourismus in Deutschland*; Dagmar Gažovičová a Veronika Michaličková: *Movie Tourism.*

Ocenené práce

1. sekcia **Cestovný ruch a jeho rozvoj**

1. miesto: Petra Kvasňovská – Ema Meszárosová (2. ročník): T**emný turizmus a jeho rozvoj na Slovensku** (školiteľ PhDr. Katarína Kompasová, PhD.)

2. miesto: Dominik Špaček – Jakub Bačo – Peter Kováčik (2.ročník): **Kúpele Korytnica- zachovanie kultúrneho dedičstva** (školiteľ PhDr. Michal Kurpaš, PhD.)

3. miesto: Alica Zíková (2. ročník) **Sex turizmus** (školiteľ PhDr. Katarína Kompasová, PhD.)

2. sekcia **Kultúra a jej rozvoj**

1. miesto: Martina Ďurkovská – Petra Rafaelisová (2. ročník): **Kultúrny cestovný ruch v kontexte edukačného programu v meste Kremnica** (školiteľ PhDr. Michal Kurpaš, PhD.)

2. miesto: Tamara Tkáčová – Veronika Šišková – Denisa Bojdová (2. ročník): **Poklad na Martinskom vrchu** (školiteľ PhDr. Michal Kurpaš, PhD.)

3. miesto: Katarína Mičicová – Terézia Repová (2.ročník): V**využitie motívov tradičnej ľudovej kultúry v súčasnom priemysle (so zreteľom na módny priemysel)** (školiteľ Mgr. Silvia Letavajová, PhD.)

3. sekcia – **Jazyková**

1. miesto: Dominika Škorňová (2. ročník): **Oktoberfest als Bestandteil des Biertourismus in Deutschland** (školiteľ PaedDr. Andrea Molnárová PhD.)

2. miesto: Dóra Szabó (3. ročník): **Wedding tourism** (školiteľ PaedDr. Lucia Záhumenská, PhD.)

3. miesto: Kristína Králiková – Eva Kovácsová (3. ročník): **The world's weirdest restaurants** (školiteľ Mgr. Jana Hučková, PhD.).

Víťazom srdečne gratulujeme, všetkým ďakujeme za účasť a tešíme sa na stretnutie o rok.

Marcel Mudrák

Správa

Správa z exkurzie Bulharsko-Grécko 2017

V dňoch 24. až 29. apríla 2017 sa uskutočnila zahraničná exkurzia študentov všetkých ročníkov Katedry manažmentu kultúry a turizmu. Itinerár bol zostavený s cieľom navštíviť vybrané destinácie cestovného ruchu a kultúrne pamiatky v Bulharsku a Grécku a doplniť teoretické poznatky, získané v rámci študijného programu riadenie kultúry a turizmu.

V priebehu prvého dňa mali účastníci možnosť zoznámiť sa so stredovekým Bojanským chrámom, bulharskej pravoslávnej cirkvi, ktorý je zapísaný v zozname svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. V Sofii pokračoval program exkurzie individuálnou prehliadkou hlavného mesta Bulharska, počas ktorej si účastníci mohli prezrieť napríklad druhý najväčší pravoslávny chrám na Balkáne – chrám sv. Alexandra Nevského, jedinú sofijskú mešitu Banja Baši, pamätník sovietskej armády, alebo niektorý z mestských parkov.

Nasledujúci deň sa konal presun zo Sofie do pohoria Rila, v ktorom sa nachádza Rilský kláštor, najväčší kláštor pravoslávnej cirkvi v Bulharsku. Založený bol v 10. storočí bulharským pustovníkom sv. Ivanom Rilským. Patrí k najvýznamnejším bulharským cirkevným pamiatkam, zapísaných v zozname UNESCO. Po prehliadke kláštora smerovala exkurzia do Banska, horského strediska cestovného ruchu v pohorí Pirin, v blízkosti národného parku Pirin. Presunuli sme sa do gréckeho mesta Stavros, kde bolo zaistené ubytovanie.

Štvrtý deň boli cieľom Meteory – kláštory na vrcholoch skál v oblasti Tesálie v blízkosti mesta Kalambaka. Sú jednou z najkrajších historických pamiatok Grécka zapísané do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Účastníci mali možnosť prezrieť si tri zo šiestich zachovaných kláštorov.

Piaty deň bol zameraný na prehliadku mesta Thessaloniki (Solún), druhého najväčšieho mesta Grécka, situovaného v Solúnskom zálive. Študenti mali možnosť prehliadky najvýznamnejších pamiatok mesta – Bielej veže, jedného zo symbolov mesta, víťazného oblúka a solúnskej Rotundy, ktoré dal postaviť cisár Galérius, navštívili starobylú štvrť Kastro s mohutnými hradbami, ktorá sa vypína nad mestom, promenádu pri mori, na ktorej je situovaný pamätník Alexandra Veľkého a iné.

Exkurzia Bulharsko-Grécko 2017
Zdroj: Žabenský 2017

Po prehliadke Solúna nasledoval návrat na Slovensko. 29.04.2017 v predpoludňajších hodinách účastníci docestovali späť do Nitry.

Prostredníctvom domácich a zahraničných exkurzií si študenti môžu rozšíriť teoretické a praktické znalosti získané v rámci študijného programu a spoznať jedinečné kultúrne a regionálne špecifiká. Katedra manažmentu kultúry a turizmu preto kladie dôraz na výber vhodných destinácií, ktoré disponujú bohatým kultúrnym dedičstvom.

Exkurziu organizovali autori správy.

Marcel Mudrák - Marián Žabenský

Správa

Prednáška s talianskym šéfkuchárom Vincenzom Miele

Dňa 9. mája 2017 sa v priestoroch ŠD Nitra uskutočnila odborná prednáška s talianskym šéfkuchárom Vincenzom Mielem, ktorú zorganizovali pracovníci KMKaT. Vincenzo Miele je úspešný kuchár a podnikateľ – majiteľ dvoch reštauračných zariadení v Bratislave, orientovaných na taliansku kuchyňu. Prednášky sa zúčastnili najmä študenti a pedagógovia katedry.

Vincenzo Miele vysvetlil študentom ako vybudovať na Slovenku úspešnú reštauráciu, ako udržať postavenie na trhu a prezentoval taliansku kuchyňu v praxi. Okrem zaujímavej prednášky o možnostiach podnikania

Šéfkuchár Vincenzo Miele
Zdroj: Zima 2017

v gastronómii poukázal aj na spôsoby propagácie talianskej kuchyne prostredníctvom svojej školy varenia, ktorú pravidelne organizuje v obchodnom centre Polus City v Bratislave. Objasnil základy talianskej kuchyne, ako si vyrobiť domáce talianske cestoviny a ako by sa malo správne pripravovať „talianske národné jedlo“ pizza. Tiež poukázal na legislatívne problémy, ktoré dnes podnikanie v gastronomickom prostredí na Slovensku do veľkej miery komplikujú.

Po prednáške nasledovala diskusia. Otázky kládli nielen študenti, ale aj hosť sa snažil zistiť, prečo dnešná generácia mladých ľudí odchádza za rovnakou prácou do zahraničia. Na základe nepriamych otázok sa snažil naviesť študentov na problém s pracovnými silami na Slovensku. Na základe vlastných skúseností z praxe poukázal na to, že v súčasnosti je veľmi ťažké nájsť spoľahlivého zamestnanca. Zdôraznil, že aj majitelia prevádzok musia poskytnúť zamestnancom adekvátne podmienky na prácu. Vincenzo Miele vysvetlil študentom, že práca v reštauračnom priemysle na Slovensku je aktuálne platovo porovnateľná so zahraničím a snažil sa študentov motivovať, aby dali prednosť uplatneniu v domácom prostredí.

Lucia Urbanová